

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Historisk - topografisk Beskrivelse

over

M o s e n ,

udgivet

af

J. Jensen.

Med 8 Litografier og Kort over Den.

Støge.

J. Jensens Forlag.

Trykt hos Chr. Lohmann.

1866.

I n d h o l d.

	Sde.
Indledning	1
Møens Historie	9
Stege Sogn	65
Nyord	84
Damsholte	88
Phaneffjord	93
Kjeldbymagle	95
Elmelunde	101
Borre	106
Magleby	110
Almindelige Betragtninger	124
Fra Sagutiden	132
Røddingefongen. Kosteranet. Borre Sølarl	"
Jetten fra Upsal	134
Suno	136
Grøn og Phane	143
Klintekorset	147
Villegrim-Stenen	153
Den hvide Pige	159
En mærkelig Lugthuusfange	174

	Side
Kogle mœnske Mundheld	182
Vehusmand paa Noen	188
Sognepræsterne paa Noen	190
Digte om Noen	194
Tillæg	209

Indledning.

Moen er en af de mærkeligste Der i Smaalandenes Dgaard, hvad enten man seer hen til dens historiske Fortid eller til dens Rigdom paa Naturskønheder. Næstefter Bornholm er den derhos den meest høitliggende af alle danske Der, ligesom den sikkert i Henseende til Jordbundens Frugtbarhed kan maale sig med hvilkenomhelst af dem.

Moen er beliggende i Østersøen og stiles fra den sydøstlige Kyst af Sjælland ved Ulfsund, som kun er omtrent $\frac{1}{2}$ Mil bredt, hvor Dørfarten mellem Kallehave Færgegaard paa Sjælland og Koster Færgegaard paa Moen finder Sted. Fra Falster adskilles Moen ved det vigtige Sund, Grønsund, der er Hovednøglen til de danske Indrefarvande, og som med en rivende Strøm gjennem 3de Løb har en Dybde af idetmindste 6 Alen. Det har farlige Grunde, hvoriblandt en, Lokkenfaldet, efter Sagnet tidligere skal have været Møder eller falske Græsgange. Fra Falster skeer Dørfarten til Grønsunds Færgegaard paa Moen, og Sundet er her omtrent $\frac{1}{2}$ Mil bredt. Fortsættelsen af Grøn-

sund imod Nord hedder Letten og skiller Møen fra Bogø, medens et andet Lob, der fører vest om Bogø og kaldes Sodsø Gab, skiller Bogø fra Falster. Mod Syd og Vst begrændses Møen af Østersøen, der paa Sydsiden af Den danner Hjelms-Bugten, som har flaat Vand inde ved Landet og kun tilstøder Vandgang paa et Par Punkter, nemlig udfor Mandemærk i Magleby Sogn og udfor Oddermøsen i Kjeldby Sogn. Paa den østlige Side af Landet, udfor Klinten, findes dybere Strandbund, og $\frac{1}{2}$ Mil fra Land skal her være 10 til 15 Favne Vand. Den nordvestlige Tunge af Møen, der kaldes Ulfshale, er ved det meget smalle, saakaldte Ulfshaleløb adskilt fra Den Nord. Her igjennem passerede Skibene tidligere, indtil Løds Hans Larsen paa Nord for omtrent 30 Aar siden fandt Bøgestrømløbet, der afgiver en langt bedre Gjennemfart til Smaalandene, især efterat dette ved en iaar fuldendt, for Statskassens Regning foretagen, Oprensning er bragt til en Dybde af 8 og 9 Fod og en Bredde af mindst 100 Alen.

Som en Fortættelse af Ulfund kan Noget betragtes, der fra Stegestrand ved Stege træder ind i Landet, udstrækkende sig fornemmelig mod Vst og Vest. Der, hvor Indtrædelsen finder Sted, dannes Forbindelsen mellem de saaledes adskilte Dele af Landet ved en 400 Alen lang steensat og ophøiet Bei, Støvsøen kaldet, samt en 117 Alen lang Bro, indrettet til at

opbidet, medens Skibe passere igjennem. Noret har en Udstrækning fra Vest til Ost af omtrent 1 Mil og en Brede i Syd og Nord af idethviefte $\frac{1}{2}$ Mil. Mærkeligt nok, har det temmelig nær den samme Figur som Møns Land.

Moen udgjør i Forening med de omliggende Der Barholm, Farsø, Borren, Tegholm, Lindholm, Ludeholmene, store og lille Tørholm, Nyord, Krageholm, Ebbekærholm, Danmarkholm samt store og lille Ugeholm et Herred, der benævnes Mønsbo Herred. Kosterland, af Areal 481 $\frac{1}{2}$ Tde. Land, udgjør en Deel af Moen. Derne Tarsø og Lange, som hører til Kallehave Sogn paa Sjælland, sortere under Mønsbo Herreds Jurisdiction ifølge Rescript 29de April 1729. Møns Størrelse er 3 $\frac{3}{4}$ = Mil og de tilhørende Smaasøer omtrent $\frac{2}{3}$ = Mil, saa at hele Herredet er circa 4 = Mile stort. Bogo, der tidligere hørte til Mønsbo Herred, er nu ganske underlagt Volland-Falsters Stift baade i geistlig og verdslig Henseende.

Moen er et meget bakkefuldt Land; dog udgjøre Bakkerne ikke noget sammenhængende Strøg, men afbrydes jævnligt af betydelige Engdrag, der skjære sig ind mellem Høilandet, og hvoraf flere ligge næsten i Niveau med Havet. Disse Engdrag betegne temmelig tydeligt de Bandsløb, der i gamle Dage skal have adskilt Den i mindre Der, efter Baluban i 7, efter andre Forfattere, hvis Udsagn bestrækes ved nyere geog-

noftiske Undersøgelser, kun i 2 eller 3. Saaledes synes allerede Stege Strand og Noret endnu ligesom at skille Den i tvende Dele; Røsterland er endnu ganske omsluttet af Havet og er kun ved en Bro sat i Forbindelse med den øvrige Deel af Møen og ved Borre findes et betydeligt Moje- eller Engdrag, der, strækkende sig tværs over Landet, skarpt afskjærer den østlige og høieste Deel af Landet, Høie-Møen, til ligesom et Parti for sig selv. Historien beretter, at dette Engdrag, der benævnes Sø-Moje, Borre Sø, Bussemærk Moje o. s. v., i tidligere Tider har været et seilbart Vand og idetmindste ved Nord siden staaet i Forbindelse med Østersøen, ligesom og, at den gamle Kjøbstad Borre, der nu ikke mere eksisterer som Kjøbstad, skal have ligget ved dette Vand.*) Forøvrigt er Landet lavest imod Vest og høiest imod Øst. Den vestlige Deel af Damsholte og Phansjørd Sogne er temmelig lavt Land; herfra hæver Landet sig imod Sydsøst og danner ved Hjelmsbugten en Leerklint, der i Madjes Klint naaer en Høide af 55 Fod. Næsten lige nord for Madjes Klint, ved Bollerup, findes det høieste Punkt paa Vesterlandet, Præstebjerget kaldet, 153 Fod høit, og strax syd-

---

*) Resten af Borre Havn fandtes endnu i Maret 1720, idet man i Præstegaardens Have, ved at grave en Fiskepart støbte paa 7 a 8 store Eggepale, der vare forsynede med Nertringe og stode i lige Linie som et Bolværk.

vest for dette Fugbjerg. Fra Præstebjerget trækker et Bakkeflag sig imod N, danner ved den indlige Knyt af Moret en lav Klint imod Samme og fortsættes under Navn af Gammelborg ved Morets østlige Ende til henimod Landsled Mølle, der ligger ved Landevien. Herfra hæver Vandet sig igjen temmelig hurtigt og naaer en betydelig Høide ved Elmelunde Kirke, medens der ved Herregaarden Nordfeld, omtrent lige nord for bemeldte Kirke, findes en Klint ud imod Østersjøen af omtrent 30 Fods Høide. Fra Elmelunde Kirke daler Vandet atter jævnt ned til det nys omtalte Engdrag ved Borre, hvorefter det hurtigt hæver sig, dannende det forðum saakaldte Gnebærland eller Høie-Møen, med et Parti af parallelle, tætsluttede stejle Bakker, der paa Østtiden ere lobret af Maarne mod Havet, og hvis høieste Punkter efter Generalstabens Kort hæve sig i Aborrebjerg til 450 Fod og i Kongsbjerg til 433 Fod — efter andre Maalinger skal Kongsbjerg være 453 Fod over Havfladen —, medens Klinterne ud til Havet naae en næsten lignende Høide. Dette paa Terrainafverlinger og Naturfjænheder saa rige Landskab er paa sin østlige Side stærkt skovlædt, Kridtet findes tæt under Jordens Overflade, og det Hele danner et System af de meest forvirrede Hævninger, med dybe Indsenkninger mellem bratte Ophejninger.

Den midterste Deel af Møen, navnlig Stege og Kjeld-

by Sogne, ere saagodtsom aldeles blottede for Skov, der meest fremtræder paa Dens østlige og vestlige Deel, fornemmelig i Magleby, Elmelunde og Phanefford Sogne, og tilhører de der liggende Herregaarde. De vigtigste af disse Skove ere: Klinteskoven, Lilleflov Stubberup Have og Nordfeld Skovene i den østlige, samt Grønvedflov og Marienborg Skove i den vestlige Deel af Landet; men tidligere har Den havt langt mere Skov. Saaledes udgjorde Arealet af Skovene paa Møen og Bogs i Midten af forrige Aarhundrede 6191½ Tdr. Land, der ved Aaret 1820 var reduceret til omtrent det Halve og nu anbrager 2617 Tdr. Land g. M. paa Møen alene, idet Skovene ere fløiede og Jorden opdyrket. Dette er for Gr. Tilfældet med en Strækning syd for den østlige Deel af Møret inddelt dette og Hjelmø Bugten og fl. andre Steder. Hovedbestanddelen af de møenske Skove er Bøg og Eg; desuden findes El, Hassel, Naur, Røn, Alf og Gran.

Møen har ikke et eneste større Vandløb; ingen Aar og neppe en Bæk, og som Folge heraf heller ikke en eneste Vandmølle, og det er gaaet med Søer og Aar, som med Skovene: de ere forvandlede til Ager og Eng. Af Fortidens talrige Vandfamlinger ere nu kun nogle faa tilbage, og af en Vandmølle i Mandemarf, der eksisterede til Midten af det 17de Aarhundrede, er ikke Spor mere at finde. Dog findes endnu ab-

Billige Kilder med fortrinligt, i Almindelighed noget jernholdigt Vand, der dog neppe fremvælder saa rigeligt som tidligere. Af Engbund findes meget lidet og af Løvemoser kun faa, dog endnu tilstrækkeligt til Landets Behov.

Paa Møen, som paa en stor Deel af de danske Øer indtages den første Deel af Landets Overflade af Kullesteens-Formationen, saakaldet af de i Samme i stor Mængde forekommende afrullede Brudstykker af haarde Steenarter. Disse Steenarter ere sammenblandede med Lag af Sand, Leer og Mergel, ligesom ogsaa den hvide Glimmer ikke sjælden forekommer i disse Lag. Formationen er paa Møen blandet med Kridt, hvilket deels hviler paa Kullesteensformationen, deels gennemskæres og deels dækkes af den. Jordlaget paa Møen er derfor i det Hele særdeles frugtbar og god Agerjord. Til de bedste Jorder paa Landet henregnes Stege Kjøbstadjorder, endeel af Jorderne i Kjeldby Sogn, samt Vindebæks i Phanejord Sogn; de simpleste turde maaskee findes i den nordvestlige Deel af Damsholte Sogn, Ulfshale i Stege Landsogn, samt de høie Jorder paa Klintebackerne. Kalksteen findes flere Steder paa Landet.

Skartornet beløber sig til: 79 Tdr. Skoost. og 4057 Tdr. Ager og Eng efter den nye Matricul, hvilket svarer til en Gjennemsnitsværdi af omtrent 9 Tdr. Land Ager pr. Tde. Skartorn.

Indvaanernes Antal i Møenbo Herred var efter Folketællingen 1855: 14,212 og efter samme 1860: 14,301.

Møens Klima kan i det Hele ansees for sundt, hvilket hidrører fra Landets høie Beliggenhed og dets Omgivelse af Havet, som og fra, at der findes saa faa Skove, sumpige Steder og stillestaaende Bunde. Luften er temmelig klar og det er ikke Enhver, som kan taale den. Forkjølelse og Gigt ere temmelig almindelige Onder, og kunne maaffee tilskrives de skarpe Foraarsvinde, især de nordøstlige, der bringe al Nordens Kulde ganske frisk til Landet og ofte medføre en Mængde Drivis, hvis Damp, naar Foraarsolen smelter den, ere yderst kolde og usunde. Forøvrigt ere de vestlige Vinde de meest fremherskende; Nordost- og Nordvestvinden ere de meest stormende, og Torden kommer oftest og heftigst fra Sydvest.

Møenbo Herred har nu sin egen Amtstue i Stege; det danner desuden eet Vægedistrict og een Folkethingsvalgtreds (Præsto Amts Gte). Herredsfogden er tillige Byfoged i Stege. Herredet sorterer under Præsto Amtmandskab og Skoleraad; i geistlig Henseende er det forenet med Boarsø Herred paa Sjælland, og Provsten er for Tiden tillige Sognepræst for Kallehave Menighed i sidstnævnte Herred.

Møens Historie.

Efter Suhms Beretning existerede allerede Navnet Møen paa Dan Mykillatis Tid, idet denne Konge blandt andre Der ogsaa herskede paa Møen. Med Hensyn til dette Ords Oprindelse og Betydning have Nogle meent, at det er afledet af Mon eller Maane, fordi Landet paa en Maade har Maanens Figur, mens Andre, som Ex. Viborg hidseder det af Mo eller Mø, en Jomfru, og paastaar, at Landet i gamle Dage skal have hedt Mø- eller Jomfrulandet (Virginia danica).*) Suhm derimod mener, at Ordet kommer af Man eller Maun, som er et gammelt nordisk Ord, der betyder

---

*) Vincents Bilde, der 1659 af Frederik den 3die blev sendt til Møen, skrev paa Bæggen i sit Legi i Stege:

„Nu seer det ilde ud med Danmark's Rige
 I Sjælland veed man ei af No at sige
 Den trødste Nischenberg velbtaget har med Liff
 Vert deilig Jomfruland, og vi har Møen mist.“

lille, og denne Mening vinder i Styrke derved, at Langebæk anfører, at Noen med onliggende Der i Middelaalderen kaldtes Smaalandene, ligesom Somændene endnu kalde Vordingborg-Bugten „Søen mellem Smaalandene“. Endelig har man villet aflede Ordet af No, en gammel Benævnelse paa Kridt, som endnu forekommer i Ordet „Moleer“.

Nøens tidligste Historie taber sig i den fjerneste Oldtid, fra hvilken kun dunkle Sagn og usikre Efterretninger ere overleverede Historien. Saameget synes dog at være temmelig afgjort, at det nuværende Nøen i de ældste Tider har udgjort flere mindre Der, adskilte ved smaae Sunde eller Beiler, og at hver af disse Der har havt sin Herster eller Hødding, af hvis Tilværelse umistjendelige Spor tildeels endnu findes paa selve Landet — Spor, som, skjøndt vanskelige at tyde, dog have hindret Olemseleus Mærke at dække dem. Orøn-Jæger, en af disse mytiske Figurer, antages af Paludan endog at have levet 60—70 Aar før Kristus.

De til disse Herstere knyttede Sagn og hvad dermed staaer i Forbindelse, vil blive meddelt i det Følgende; her afhandles kun Nøen i de af Historien belyste Tider.

Det er rimeligt at antage, at Høddingerne senere hen have antaget Navn af Fylke- og Herredse eller Underkonger, og ligesom vi finde, at flere af de danske Provindsjer, navnlig i det første Aartusinde efter Kristus, ere blevene styrede af saadanne Underkonger, saaledes har det samme ogsaa været Tilfældet

med Møen. I Suhms Danmarkshistorie (I. 580) berettes saaledes, at den sidste Underkonge paa Møen og omliggende Der var Sigvard Snogies Søn. H e m m i n g, der efter samme Kilde levede omtrent ved Aar 803, og under hvis Regjering Befolkningen var ivrig fædselsat med Vikingetog, ligesom Landet, og især Smaaøerne allerede paa hans Tid, synes at have været hjemløst af de vendiske Sørøvere, blandt hvilke de fra Rügen og Femern have været de værste. Disse Røverier toge især til i det 12te Aarhundrede, da Landet i høj Grad blev ødelagt af dem. Det var nemlig først efter Fæstningen Jomsborgs Opførelse af Harald Blaatand, at Vendernes Sørøvertog antog mere udstrakte Dimensioner. Med vild Grumhed plyndrede og myrdede de, og ødelagde Alt, hvad de ikke kunde føre med sig, og de Ulykkelige, der bleve overvundne og fangne af dem, maatte udstaae de skrækkeligste Pindler. En under Kong Niels begyndt Krig med den vendiske Fyrste H e n r i k, hvorunder Møen led meget, idet Venderne altid havde et godt Nie til denne Ø, hvis heldige Beliggenhed for det dengang vigtige Sildesøfieri i Sundet, og hvis Beboeres Velstand var almindelig bekendt, — standsede en kort Tid, idet Knud Lavard besejrede H e n r i k, med hvem han derefter indgik et Forbund; men da Knud var dræbt i Haraldsted Skov ved Ringsted, 1131, udbrød Urolighederne igjen under Erik Emun, som foretog et Tog mod Venden, ved hvilken Leilighed Mytteri første Gang fortes over Havet, og de toge voldsom Overhaand under den

nes Gifterfølger, Eric Lam. Vel foretog denne Konge sig ogsaa et Tog mod Venden, men det kom ikke til Slag, og det var først Valdemar den Store, det lykkedes at kue Venderne og tilintetgjøre deres Herredomme i Østersøen.

En af de Mænd, der trofast stode Kong Valdemar bi baade med Raad og Daad i hans Bestræbelser for at standse Vendernes Eroverier, var Absalon, og denne Mands Navn bør derfor med Hæder nævnes ogsaa i Moens Historie, og det saameget mere som han, der eiede det daværende Slot i Elmelunde, levede meget paa Møen og virkede meget til Held for dette Land. Han var efter Tidens Skik baade Geistlig og Kriger, og fra Grønsund, som dengang var den almindelige Samlingsplads for de danske Krigsskibe, drog han ofte ud for at kjæmpe mod Venderne, og da han med Klogskab og Snildhed forenede Landsnærværelse og Mod, var han en Torn i deres Side; vanskeligt var det dem at overlifte den kloge Bisp, hvor gjerne de end vilde. Saaledes vilde de i Aaret 1169, medens Absalon laa med sin Flaade under Rügen, der havde overgivet sig til ham, forsøge at kaste deres Rytteri i Land ved Grønsund, og deres Fodfolk paa et andet Punkt af Moens Nordkyst, medens Skibene skulde kaste Anker i Kjeldby Sund (Noret); men Planen mislykkedes. Thi neppe var Absalon underrettet om den Fare, der truede Møen, serend han skyndsomt ilede hid; Venderne toge ved hans Ankomst Flugten, og kun en stærk Storm hindrede ham i at forfølge

Hjenden, der led et frøgteligt Skibbrud. Dette skete paa St. Nikolai Dag, den 6te December, forn. Aar, og Møens Befrielse er derfor bleven tillagt denne Helgen.

At Møens daværende Beboere var et kraftfuldt og tappert Folk fremhæves rigtignok ikke i de Tidens Historie; men det fremgaaer dog formeentlig tilfulde deraf, at de bestandig afsløge Bøndernes Angreb og Forsøg paa at bemægtige sig Øen, ligesom det heller ikke kan betvivles, at det maa have været et virksomt og aarvaagent Folk.

„3 Valdemar den Stores Søners, Knuds og Valdemar den 2dens Tid, var Møen et lykkelig Land“, siger Paludan, thi Landet blomstrede under Fredens Velsignelse, og Bønderne holdt sig i ærbødig Afstand fra de danske Kyster. Men denne herlige Tilstand skulde ikke vare længe; thi Lybekkerne, som allerede i Slutningen af Valdemar den 2dens Tid havde begyndt at gjæste Danmark, kunde naturligviis ikke modstaae Lysten til at fiske i det rørte Vand, som fremkom ved den Kamp, der rejste sig efter Valdemar den 2dens Død imellem hans 4 Sønner, af hvilke Christoffer havde Giendomme paa Møen. Vel var Riget blevet deelt imellem dem; men da Valdemars egentlige Efterfølger, Erik med Tilnavn Ploppening, forlangte, at hans Brødre skulde erkjende ham som Lehnsherre, havde dette til Følge, at en Krig udbrod, hvorunder ogsaa Møen maatte lide. Lybekkerne havde nemlig taget Parti for en af Brødrene, Hertug Knud

af Blesingen, der af Eric var indespærret paa Stegehuus eller Stegeborg paa Møen. Efter 1247 at have indtaget Kjøbenhavn, belejrede de Stegeborg, som de ogsaa indtog og derved befriede Hertiugen, som dog ved Fredslutningen 1248 maatte beqvemme sig til, tilligemed sine Brødre, at erkjende Eric som Lehnsherre. Keiligheden benyttede Lybekkerne til at plyndre Møen, og disse Røverier af Lybekkerne vedvarede derefter til dybt ind i det 16de Aarhundrede, og bidroge i en væsentlig Grad som til det øvrige Lands, saa og fornemmelig til Møens elendige Tilstand. En medvirkende Aarsag hertil maa desuden søges i de hyppige Pantfættelser, der ødelagde Landet i Bund og Grund. Kongerne saae sig nemlig ofte nødsagede til at pantsætte Dele af Riget, for at tilveiebringe Pengemidler, deels til Krigsførelse ijer imod Lübekkerne, deels til Opfyldelse af indgaaede Forpligtelser. Efter de Tidens Skik tog da Udlaaneren den til ham pantsatte Landstrækning i Besiddelse, og benyttede den ganske som sin Eiendom, idet han ikke forjømte at udsuge Indvaanerne til det Dyrste, hvortil kom, at Pantet gik over i hans Eie, dersom ikke Betalingen præsteredes inden den ved Pantebrevet fastsatte Termin. Til disse Dunder kom endnu Kongernes egen Svaghed eller Uduelighed, Geilighedens og Adelens vorende Magt, Forræderi o. s. v. ikke at tale om private Fribyttere. Saaledes optraadte for Er. under Kong Eric Skippings Regjering en norsk Sørøver, Alf Gellingjen, som skal have hærget Møen og flere Der frygteligt, og om hvis Betyd-

ning man kan danne sig en Forestilling ved at erfare, at en imod ham udsendt Flaade paa 30 Skibe ikke var istand til at undertvinge ham; og under Christian den 2den Griseren Lange Peter, „de Danskes Bestormer, Hamburgernes Plage, Hollændernes Marter“.

En af de første Pansættelser, der kom til at gaae ud over Møen, var uden Tvivl den af de daværende Fæstninger Svendborg og Skjelskør til en vis Henrik Wemeltorp omtrent 1251. Denne Mand fik dem nemlig i Pant for Sold, han havde tilgode fra sin Tjeneste under Erik Bloupenning's Regjering. Eriks Broder, Christoffer, der efterfulgte Abel, berøvede ham Pantet med Magt, og Wemeltorp søgte nu Stadesløsholdelse ved at fæste sig over Møen, som det ved Nybækkernes Understøttelse lykkedes ham at bemægtige sig 1253, og da han kort derefter ligeledes ved Nybækkernes Hjælp kom i Besiddelse af den fæste Borg, Stegehuus, har Kongen nok seet sig nødsaget til at tilfredsstille hans Fordring, for at blive ham qvit, da det just var paa denne Tid, at Striden med den oprørske Erkebisop Jacob Erlandsen begyndte.

Efter Christoffers Død blev Rigets Tilstand endnu mere forvirret, hvilket ogsaa Møen maatte føle. Thronarvingen, Erik Slipping, var ved Faderens Død kun 10 Aar gl., hvorfor Enkedronningen, den kloge og uførtroede Margrethe Sprænghest, stillede sig i Spidsen for Regjeringen. Den fra Nøeskilde flygtede Bisop, Peter Bang, ophidsede Fyrst Jærmer af Rügen, der var underlagt Nøeskilde Bispestol, til at gøre et

Angreb paa Danmark, ved hvilken Leilighed Nøen blev indtaget og plyndret 1260. Det følgende Aar blev Enkedronningen tilligemed sin Sou fangen af de hollandske Øreder, og Tilstanden om muligt endnu værre.

Under saadanne Omstændigheder maatte alle frederlige Spøster meere eller mindre forstyrres. Handelen bemægtigede Tydsterne sig, tildeels ifølge Rettigheder, der vare dem tildeelte af Valdemar Seir, samt bekræftede og udvidede af hans ufloge Efterfølgere paa Thronen, Abel, Eric Slipping og Eric Menved, og Haandværkerne maatte ligeledes odelægges, da Tydsterne indførte forarbejdede Haandværksvarer. Her paa Nøen anlagde de sig en Handelsplads ved Stranden udfor Mandemark, hvilken Plads senere, formodentlig paa Grund af — som Paludan mener — at den var bygget paa skjulte Kilder, fik Navn af Brøndhøie. Endnu i Aaret 1550 eksisterede den som et fgl. Toldsted; men Natten før Kyndelmisjiedag, den 1. Februar, 1625 blev den bortstykket ved en Vandflod, og dens Spor er ikke mere at finde.

Om denne mærkelige Begivenhed har Herredsbogen følgende Tilførsel af H. S. Hetting, der var Præst i Nagleby fra 1685 til 1710: „Decimantium Formindfælsje uti Sogner er skeet: At Anno 1625 den 1ste Februar om Natten før Kyndelmisje Dag blev een ganske Bye kaldet Bryndsbyhøye, som laae ved Strandbredden med solch og Huuske af Hævoet bortstykket, da det ved Vandfloed gick høyt op paa Landet, Huilschen By icke hvideen er blefven bygt, var och icke

„Erdeland til dend By, men der var een Lade=Sted for de Lybste og Huuszene af Kjøbstedsbygning, og nogle nærede sig af Fiskerier og deraf gafuer till Præsten, da Fiskeri i de Lider var meget for Landet“.

Alt dette Fiskerleie ikke har været saa ganske ubetydeligt er vist, og Paludan siger ogsaa at det udgjorde en heel By, som i Christian den Andens Tid havde en Adelsmand af de Povister til Tolder, og endnu i 1550 maatte Kjøbmandsktibene, som handlede paa Den klarere der. I danske Atlas kaldes Byen Brøndeby og der siges at den bestod af 8 Fiskerhuse og et libet Toldsted, som bleve ødelagte ved en Vandflod 1633, hvorved kun 6 Mennesker reddedes. Brøndeby har dog nok været Byens almindelige Naavn, hvilket ogsaa stadfæstes ved det Lehnsbrev som Christian den Tredie 1541, gav Stadfæstelse for den bekjendte Lehnsmænd Hr. Anders Bilde*). Heri hedder det: „Dā schall hannb holle Dāj oc wort dagliige Gold mett Stege By wti two netter nar wor Weye faller ther fram oc flicke wor toldner oc jalter paa Brøndebøffue frij Underholling mett madt pøll oc Hestefoder oc lade frede oc weedt magt holle todbodenn ther sammestēdtz epther gammell sedwanne“ c. f. v.

Alt de her anførte forskjellige Tidgangsviser om denne Begivenhed tør man utvivlsomt ansee Hettingsø for den rigtige, deels fordi han nøiagtig anfører Datoen, og deels fordi han var Præst i Sognet, hvor

*) G. Fog geogn. Etij. fra Meen, 15.

Udelæggelsen havde fundet Sted for kun lidt over 50 Aar siden, og altsaa endnu maatte være i frisk Minde vel endog af Dienvidner. Det kan i Forbindelse hermed bemærkes, at C. Fog udtaler den Formening i sin foran citerede Underjøgelse, at Borre Mose i sin Tid har været et Sund, hvis nordlige Udsøb forlængst var lukket, da Borre endnu var en Sotstad, og at den seneste Udseiling har været i Syd gennem Budsemart Mose, hvilket Løb, hvorigennem store Skibe tidligere kunde seile, i Aaret 1648 var saa tilstoppet eller Bugten tilsandet, at det kun kunde befares af Skuder og store Baade.

Fra Midten af det 12te Aarhundrede lige indtil Frederik den Tredies Dage, altsaa i omtrent 500 Aar, var Noen næsten ubelukkende Krongods eller Domaine, og bestyredes som saadan af en Lehnsmænd. Lehnsmændsposten paa Noen var i saa høj Anseelse, at den kun besattes med Landets højeste Adel og meest ansete Stormænd. Lehnsmænden havde igjen under sig Slotsfogden, der førte det specielle Tilsyn ved Forvaltningen, opkrævede Skatter og Naturalpræstationer, anordnede Fester, Jagter ojd., hvilke ofte fandt Sted ved Kongernes eller mægtige Adelsmænds Besøg paa Den. „Saavel disse Herrer“, siger Paludan, „som Kongerne drog omkring med talrigt Følge fra det ene Landgods til det andet, fortærede ved denne Leilighed alt Forraad af Kreature og Korn, som var forhaanden. Endog Produkterne fra de nærliggende Kongsgaarde maatte udleveres til det Sted, hvor de meest opholdt sig, gjerne en Borg eller et Slot“. Slotsfogden havde, eller til-

tog sig ibetmindste ofte uindskrænket Handlsfrihed mod de fortrykte, forkuede og udjugebe Bondere, og han kunde dette saameget lettere, som Lehnsmanden, der i Almindelighed tillige beklædte de høieste Statsembeder, ofte var fraværende, naar han blev kaldet til Kongens Raad.

Kommer nu til, at Lehnsmanden havde fuld Bemyndigelse til at afgjøre Retspørgsmaal, Stridigheder og Trætter af ethvert Slags indtil anden Instants, og vel ofte overførte denne Myndighed paa Fogden, saa indsees det let, for hvilken Vilkaarlighed og Mishandling de uslykkelige Beboere vare udsatte.

Det skal dog ikke forglemmes, at der blandt dem, der med en saadan Magtfuldkommenhed herskede over Den ogsaa fandtes Mænd, hvis Navne Historien har opbevaret os, og som den nævner med Hæder og Berømmelse for deres Hengivenhed for Konge og Fædreland. Overst blandt disse sætte vi Hr. Jacob af Nøen. Han var Lehnsmand sammesteds fra 1225 og maaskee til over Midten af dette Aarhundrede, eftersom Suhm fortæller, at en vis Berthold, der var Dekanus for Kapitelet i Hamborg 1256, læste Messe for Hr. Jacob af Nøen. Da Valdemar den Unden skulde udlojes af det Fangerskab, hvori den snedige Grev Henrik af Schwerin under Gjøstevensflabets Maste havde ført ham, var fornævnte Hr. Jacob blandt dem, der frivillig stillede sig som Gidsler for, at de lovede Lospenge skulde blive betalte. Vel have vi ingen særlige Meddelelser om denne Mands Virksomhed i Egen-

skab af Lehnsmænd over Møen; men allerede det, at han fandtes rede til at købe sin Konges Frihed med Døpfrelse af sin egen, berettiger til den Slutning, at han ved sin Forvaltning af Kongens Gods har sat dette Interesser over sine egne.

Efterat Griff Skipping var suigmyrdet 1286, træffe vi Møen i Hænderne paa Fyrst Witoslav af Rügen. Denne Mand, der havde været med at dømme Marck Stig og de andre Kongemordere fredløse, havde faaet Møen i Pant for Brudegave med en dansk Brindsesøse.

Marcken, der brændte af Hængjerrighed som mod Danmark, saaog mod alle dem, der havde været medvirkende til hans ulykkelige Stjæbne, lod ingen Leilighed blive ubenyttet, hvor han kunde vente sin Hævntørst slukket. Witoslav var ham derfor en Torn i Diet, og hvor Marcken ikke kunde komme hans Person tilsids, der maatte hans Gods og Glædom holde for.

I Ledtog med sine Ulykkesfæller og understøttet af den norske Konge Griff Bræstehader, der ogsaa var sjælden indet mod Danmark, kastede han sig den 30te Juli 1288 over Møen, hvor han hærge og plyndrede med Ild og Sværd. Han gjorde Landgang ved Grønfund, satte sig med sine Stimmænd strax i Marck mod Stege, hvor de i 24 Timer stormede Borgen, dog uden at opnaae deres Hensigt her at erholde et fast Udgangspunkt for deres toiledsøse, ødelæggende Færd. Skottets eller Borgens Kommandant, Henze Falkenhaven, der sandsynligviis paa samme Tid tillige be-

klædte Lehnsmandsværdigheden over Zen, forsvarede sig nemlig med sin usofærdede Besætning saa tappert, at Høverstaren maatte fortrække med usorreltet Sag, og det er sandsynligt, at Moenboerne ved denne Leilighed have givet Marsken en saa eftertryffeligg Afstedshilsen, at det ikke har lystet ham senere, at gjentage Besøget. Vi ville senere faae at see, at dette helerikke er sidste Gang at Moens skjæffe Befolkning har forstaaet at vise en overmodig Gjenve Winterveien. Harmfuld over sit mislykkede Angreb paa Stege meente Marsken at nogen Ulykke skulde han dog gjøre, hvorfor han saa Dage efter lod sin Brede gaee ud over Stubbekjøbing, som han afbrændte den næstpaafølgende 5te August.

I mere end 20 Aar forblev Moen i Hertug Bittslavs Hænder, og skjøndt Historien tier om hans Færd herpaa Zen, tør det dog vel antages, at denne Ublænding nok har forstaaet at drage den størst muligg Fordeel af sit Lehn, saa Velstand har Moenboerne vel neppe samlet sig under hans Regimente, om de end ikke ligefrem succedede under Tyranniets Svøbe. Først i Aaret 1310 kom Moen atter i Kongens Besiddelse, idet Graf Menved sit Wittslav til at mageskifte denne tilligemed flere Forlehninger med et Landskab i det Mecklenborgske. Guldstændigg er denne Overeenskomst imidlertid dog nok ikke kommet i Orden hvad Mocu angaaer før 1315; thi det hedder heri efter Gwitfeld: „Sand skal og afdraae Moen, hans Husfrues Medgift, naar os forlyfter forneseute Land at indløse“ osv., og

fremdeles hedder det: „1315 oplod Hertug Vitzlaff Stevns og Dieffuerstovs Herreder, Møen og Rjøge, og casferer alle de Bressue han og hans Forfædre derpaa haaffde haft“.

Men den Begyndelse Erik Menved saaledes havde gjort til atter at samle det adspalttede Rige blev ogsaa kun ved Begyndelsen, og store kunde Forventninger i denne Henseende da hellerikke være til en Konge, der som han satte større Vægt i at anvende Landets dengang saa sparsomme Hjælpekilder til Turneringer og andre Festsigheder, ved hvilke han i Pragt søgte at overtræffe Alle — end til at indfri gjældbundne og pantsatte Landsdele, der sunkede under Fremmedes Udsjuelser og Tyranni. Skjøndt Udsigterne for Danmarks Fremtid altsaa ingenlunde kunde kaldes lyse, da Erik Menved 1319 afgik ved Døden, saa bleve de det endnu mindre, da Broderen Kristoffer under Navn af Kristoffer den 2den kom til Styret. Ham har man kaldt „den største Pansætter Norden har kjendt“, og der var heller ikke ved hans Tronbestigelse ret meget tilbage af Riget uden at det jo kom i Hænderne paa Adelen, Geistligheden, eller Tydskerne. Panthaverne skaltede og valtede under hans Regjering som dem tyktes bedst, saa det hørte nu til Dagens Orden, at „Midternavn og Noverijæl boede sammen hos de Ypperste af Byrd, der traadte Folket paa Nakkens omfangs med de holdteuste Grever, Rigets Arvesjænder“. Hellerikke Møen gif her Ram forbi. Vel havde Kristoffer ved sin Tronbestigelse givet de bedste Løfter om at indfri

alle de Forpligtelser, hans Formand havde indgaaet, og selv paatog han sig flere; men aldrig saasnart var han bleven hylbet, før han brod sine Løfter alle tilhobe.

En mægtig Mand, Niels Cluffen, forhen Rigeets Marsk, havde af Erik Menved faaet Stegeborg tillige med flere andre Fæstninger i Pant for tilgodehavende Penge, og da Kristoffer ikke blot nægtede at betale disse, men endog fratog ham Pantet og jog ham ud af Landet, forenede Niels Cluffen sig 1322 med flere misfornøiede Magnater, og skjændte og brændte trindt om i Riget, hvor Leilighed bedst gaves, og man undlod da ikke ogsaa at aflægge Moenboerne Besøg.

Kong Kristoffer maa imidlertid dog omsider have anset det for raadeligt at vinde idetmindste nogle af disse Mægtige for sig, eftersom han endnu samme Aar ved et Forlig i Stege forbandt sig med Grev Geert af Holsteen, den ogsaa under Benævnelsen „den kullede Greve“ bekendte Marskmand, der spillede en saa betydningsfuld Rolle i Danmark, indtil den skjæffe Niels Gbbesen til Nørreriis Aar 1340 ved sin skjæffe Daad befriede Landet for denne Voldsmand og derved gjorde en Ende paa Tydskens Tyranni.

Paa denne Tid var Hemming Woltke, en hvem Historien kun melder, at han i Erik Menveds Tid blev indkaldt hertil fra Tydskland og boede paa Elmelunde Slot — Lehnsmænd paa Ven. Han døde 1326 og ligger tillige med sin Hustru begravet i Kjelbby Kirke.

Som man kan tænke havde Kong Kristoffer ved

den Troloshed, hvormed han omgiffes med Løfter, for-
 skaffet sig mange og forlige Tjender, og da disse nu
 søgte med Magt at gjøre deres formeentlige Rettighe-
 der gjældende, saa maatte der sættes Haardt imod
 Haardt. Men at føre Krig uden Penge bliver noget
 nær som at spille Violin uden Strænge: ingen af
 Delene lade sig udføre.

Kristoffer maatte, forat skaffe Penge tye til sin
 Halbroder Johan Geertson, Greve af Bagrien,
 hvor han da ogsaa blev hjulpen, men rigtignok som
 man siger af Dymen og i Halmien; han tog igjen sin
 Tilflugt til de ulykkelige Pantfættelser, og Moen maatte
 atter gives Tybsterne i Hænder, idet Greven for sin
 Tjeneste fik ikke blot denne D, men tillige Sjælland,
 Folland, Falster og Skaane i Forlehnung, og saa stor
 var Raadigheden i hine Tider over Pantet, at Grev
 Johan om ikke ligefrem folgte, som Paludan siger, saa
 dog overgav Stege By og Fæstning til sin Fætter den
 nybnævnte Grev Geert, og det er rimeligt, at dette da
 saa vigtige Punkt har været i hans Hænder indtil
 Niels Ebbesen 1342 med Sværdodden indfrieede Pantet,
 der dog først 18 Aar senere, 1358, blev overgivet
 Kongen. I de 8 Aar Danmark efter Kristoffer den
 Andens Død var uden Konge, forværedes Landets Til-
 stand Dag for Dag, saa det kan ikke vel tænkes, at
 et Land kunde synke dybere uden at forgaae. Det var
 derfor ingen let Dugave der stillede til Kristoffers Søn,
 Waldemar Atterdag, da han 1340 kaldtes til Regjerin-
 gen. Han forsmædte ingen Midler, hvorved han

kunde faae samlet det adspalttede Rige; han laante Penge til Indfrielse af pantsatte Lande, men gjorde ogsaa Udlaan, naar han kun saae sin Fordeel derved: „aldrig gav han et Uble bort uden han fik en Bære istedet“. Men det var ogsaa Tider, hvor det heed at see sig for, thi ingenlunde har vel det gamle Ord: „enhver er sig selv nærmest“ fundet bedre Klang end dengang. Medens Stege By og Fæstning, som foran berørt, i fulde 18 Aar forblev i Hænderne paa de holskeenske Grever, blev Baldemar dog omsider Herre over Den. Formodentlig har Grev Geerts Søner, Henrik og Claus af Holsken, efter Faderens Død taget dennes Forlehninger i Besiddelse. Imidlertid kunde Tydskerne efter Geerts Fald ikke ret trives i Danmark. Landets Børn begyndte fra dette Tidspunkt igjen at reise Nafken og afkaste det Nag, der i en Række af Aar havde hvilet paa dem, og alvorlige og blodige Oprin hørte nu til Dagens Orden. Grev Johan, der efterat Besiddelsen af Stege var overdraget til Grev Geert, havde opført sig en befæstet Borg udenfor Byen, sandt det under disse Omstændigheder raadeligt at fortrække — Geerts Skjæbne var ham jo desuden i friskt Minde — og han forlod derfor 1343 Møen, som han overdrog til Hertug Albrekt af Mecklenborg. Vi finde saaledes endnu Den fuldstændig i Tydskernes Hænder, men de har vist ikke længere følt sig rigtigt hjemme her. Hertug Albrekt afstod nemlig kort efter sin Andeel af Møen til Kongen, som denne igjen 1348 pantsatte til fornævnte Grev Geerts Søner for 5000 Mark Sølv;

men 1358 indfrieede Valdemar paany Pantet ved med Magt at fordrive Tydskerne fra Den. Medens Tydskerne i dette Tidrum hujerede paa Møen var Henrik Hummelsbyttel Befalingsmand her. Historien har intet opbevaret om denne Herres Færd, kun nævner den som hans Tilforordnede og nærmeste Undergivne Henrik Peyfke af Vappen, den første Slotsforvalter paa Stegeborg, Hartvig Krummedige, Henrik Olsing og Ditlef Wensin; men ogsaa disse Personer kjende vi kun af Navn. — Foruden den ovenfor nævnte Henning Moltke, har Møen i dette urolige Aarhundrede haft følgende Lehnsmænd: Vikke Moltke, eller som Sandvig kalder ham, Gick Conradsen Moltke med Tilnavn Stridsfelde. Han beklædte Lehnsmændsværdigheden fra 1361 til 1376, var en af Kongens høit betroede Mænd, Medlem af Danmarks Riges Raad, som oprettedes paa denne Tidnaede en overordentlig Magt og Anseelse og fik en hidtil ukjendt Betydning. Ogsaa han boede paa Glæselunde Slot, naar han opholdt sig herpaa Den, men han havde mange Bestillinger, der gjorde Krav paa hans Nærværelse andersjeds; saaledes var han samtidig Statholder i Skaane, Hovedsmand paa Nibershus og Lehnsmænd paa Møen. Han døde i en meget hoi Alder, sandsynligviis lige i Begyndelsen af det 15 Aarhundrede paa sin Eiendom Lykkeholm i Fyen. Hans Hustru, Christine, døde allerede 1347 og ligger begravet i Kjeldby Kirke hos Henning Moltke. Alle sine Godser i Danmark afstod han til Dronning Margrethe.

1396 blev Jens Rud den Ældre Lehnsmænd paa Møen, hvilket Embede han synes at have havt til 1406. I danske Magazin hedder det, at han fik Stegeborg i Forlehning af Dronning Margrethe i 5 Mar, imod at han afstod hende Jungshoved Slot i Sjælland. Rudbjerg paa Klinten, hvorfra han skal have holdt stadigt Udfig med Sørøverne, bærer sit Navn efter ham.

I Begyndelsen af det 15de Aarhundrede finde vi 2 samtidige Lehnsmænd paa Møen, Steen Tygesen Basse, der boede paa Gmelunde Slot og Baldemar Sappe, der boede paa Stege Slot og regjerede over Møen. Sandvig mener at han var af Kongræt. Paa denne Tid skal Lybekkerne, 1406, isølge et Dokument af Jan Jensen Hage, have gjort Landgang og Brandstiftelse paa Møen.

Under Baldemar Atterdags Regjering indtraf en ubelæggende Pest i Danmark, hvor den rasede i 3 Aar 1347—50. Den hjemførte ogsaa Møen, og bortrev her Tusinder; saa stor skal den almindelige Ubelæggelse i Riget have været, at Sygdommen neppe levede to Mennesker af tre, mange Steder knap eet af hundrede. Dens Begyndelse viste sig ved en heftig Nysen, og det er fra denne Tid den Skik skrives sig at sige „hjælp Gud“ til dem der nys.

De Stridigheder, hvori Baldemar lige til sin Død 1375 laac med de mægtige Hanselæder, gif ogsaa i Arv til hans nærmeste Efterfølgere paa Thronen, og det blev da fornemmelig Verne, det kom til at gaae

ud over. Men havde stadigt Besøg af bispe Nøvere, og skjøndt dens tappre Befolkning, som vi alt have seet, ofte paa en temmelig ublid Maade fulgte dem tilbøds, vendte de alligevel tilbage med fornyet Styrke. Baldemars Datter Margrethe blev efter Sønnens, Oluf Hagensens Død 1387, valgt til Rigsforstanderisse i Danmark. Arild Hvitfeld anfører i sin Krønike, at Møenboerne vare med at hylde hende i Ringsted, og at de havde hængt deres Segl med Ja for Valgbrevet. Med Paludan kan man ikke andet end glæde sig over, at Møenboerne saaledes særligen nævnes ved denne vigtige Handling, da dette lille Folk ellers sjældent nævnes i den gamle Historie, men fordetmeste seiles under Sjællændernes Flag. — Paludan antager, at baade Landet og Kjøbstaden har taget betydeligt til i dette Tidrum (ved Aar 1400); men dette kan dog vist neppe være Tilfældet. Vel reiste Margrethe omkring i Rigerne og søgte at ophjælpe baade Kjøbstad og Land; vel tog hun Magten fra Adelen og indskjærpede Embedsmændene at vise Bilsighed og Mildhed mod Enhver, ligesom hun ogsaa traf Hæder for Handelen og Fiskerierne gavnlige Bestemmelser; — men det kan dog neppe seiles, at Lydskernes idelige Vænderinger i Forbindelse med Grif af Pommerns langvarige og uheldige Krige, jo maa have udøvet et mægtigt Tryk paa alle Forholde. Desuden er det en Kjendsgjerning, at Bondestandens hele Velmagt og Anseelse var i stærk Tilbagegang i det 14de og 15de Aarhundrede. De tydske Konger, der vare ved

Styret, indkaldte hele Skarer af tydske Aldensmænd, som tiltræde sig betydelige Jordeiendomme i Danmark. Her paa Nøen blev saaledes til Exempel endeel Gods i Vestud, Løstenæs og Køreby bortskjænket til en Hofmand ved Navn Godske Varsbæk. Disse fremmede Aldersmænd medførte Begrebet om Livegenskab, der var almindeligt i Tydskland, og saaledes forplantede sig til Danmark og navnlig til de danske Der, og afløste det tidligere mildere Borneidskab. Gæsterne mistede deres personlige Frihed, de maatte ikke uden Herremændenes Samtykke forlade det Gods, hvorpaa de vare fødte, ja de bleve, især i det 15de Aarhundrede, saa aldeles Herremændens Eiendom, at han kunde handle med dem som med Dvæg. Paa Nøen maatte Bønderne blandt andet melde sig paa Slottet med deres Varer, førend de kom tilstrøvs med dem; der tog man da det Bedste og gav Bonden derfor, hvad man syntes; det Dvrige kunde han saa sælge, hvor han vilde. Heller ikke maatte hverken Nogen fra Kjøbstaden eller Fremmede komme paa Landet for at gjøre Indkjøb; Alt skulde først passere Slottet. Lehnsmændene handlede endog selv med Korn, Tjære, Fisk o. s. v. Med Hensyn til Datidens Priser paa Landmandens Produkter kan anføres, at en Tønde Rug toges i Stat for 6 Skilling, en Tønde Byg for 8 Skilling, en Tønde Smør for 1 Rigsdaler, en Tde. Honning for 7 Mk., en Dre for 3 Mk., et Lam for 24 Sk.

Det var altsaa, som vi see, alt andet end gyldne Tider for Nøen, som for Danmark i Almindelighed; men

fornemmelig var det dog paa Verne at Tilstanden, som foran berørt, forblev meest trykkende; her vare Pantfættelser hyppigst, og den Strøm af mægtige Tybskere, der under en Række af flette Regjenter overfoomede Landet, tog oftest Ophold her, forat være i Kongernes Nærhed, og ved det Overmaal af Magt der gaves dem over Befolkningen, udøvede de den fordærveligste Indflydelse paa denne.

Under Margrethes nærmeste Efterfølgere Erik af Pommern og Christoffer af Baiern forefaldt ingen væsentlig Forandring i Møens Historie, kun at de uafbrudte Stridigheder, hvori den førstnævnte laae med Hansestæderne, sikkert ogsaa har maattet svie til Møenboerne.

Christian den Første besteg Thronen 1448. Denne Konge stadfæstede Besiddelsen af hele Møens Land for Biskoppen af Roskilde, Jens Underfen Zernstæg. Allerede under Erik af Pommeren havde denne Prælat faaet Besiddelse herpaa Len; dette gik saaledes til: Væbner Jens Nielsen, der var bleven optaget i Adelsstanden, var 1420 Slotsfoged paa Stegeborg. Han havde af Biskoppen laant 400 Mark Lybss, som det menes til Indkjøb af Jordegods for sine Sønner Hartvig og Jacob Nielsen. Disse i Forbindelse med 3 andre Adelsmænd: Jens Josefson til Vestud, Magnus Lydikson til Hjertebjerg og Gide Laurenson til Speisby — maatte „En for Alle og Alle for Een“ gaae i Borgen med Gods og Eiendom for dem selv og Efterkommere for rigtig Til-

bagebetaling af Pengene. Da nu, som foran bemærket, Christian den Første gav Biskoppen Stadsfæstelse paa hele Dens Bejiddelse, saa er der Grund til at tro, at Pengene ikke ere blevene tilbagebetalte. Paa denne Tid menes Speilshy Kloster at være bleven stiftet, efterat Gaarden som uindsriet Pant er taget i Besiddelse af Panthaveren, Bisp Jens, maastee paa Domkapitlets Begne.

Strax efter sin Thronbestigelse bereiste Christian Rigets forskjellige Dele, forat vise sig for sine Underfaatter, og det var ogsaa en Konge, der nok var værd at see: Han var sit Hoved høiere end den høieste Mand i Landet, og dertil saa stærk, at han „kunde tage en Mand i fuld Harnisk i sin ene Haand, løfte ham op over Hovedet og sætte ham sagte ned paa Jorden igjen“. En Haandfuld Haskjeldder tog han ofte og „knyttede Hænderne saa haardt tilhobe, at Kjørnerne fløde ham ud mellem Fingrene“. Man kan da tænke at en saadan Konge vakte Opmærksomhed, hvor han kom frem, og at det var en Personlighed, som Folket maatte „see op til“.

1456 gjæstede Christian den Første Nøen og rejsede paa Stege Slot.

Under hans Regjering nævnes som Lehnsmænd Erik Magesen og Axel Balkendorph; den Sidste blev Fader til en anseet og mægtig Slægt; formodentlig er Rigshofmester Christoffer Balkendorff, der blandt andet under 18. Juli 1595 stiftede Balkendorffs Collegium i Kjøbenhavn, en Descendent af ham.

Karet efter Kong Christians Besøg i Stege lagde en voldsom Ijbebrand 1457 størstedelen af Byen i Aske; men efter omtrent 30 Aars Forløb finde vi den paany opbyggt, „fordetmeste af Egetømmer, Muur- og Kridtsteen, og Husene tækkede med Stiffersteen.“

I Begyndelsen af det 16de Aarhundrede fornyedes de gamle Stridigheder med Lybækkerne, der vare forbittede paa Danmark, fordi det gik tilbage med deres Handel paa de danske Ver. Kong Hans havde nemlig sluttet en Overenskomst med England, ifølge hvilken dette Land fik næsten den samme Handelsret hos os, som Lybkkerne hidtil havde nydt alene. Deres Gjendskab blev saameget farligere, som de sluttede sig til den svenske Rigsforstander Svante Nielsen Sture, med hvem Kong Hans strebes om Sverrig. Vel førtes Krigen med Held mod Lybkkerne, idet Danmarks udmærkede Søhelte Otto Rud, Søren Norby og Jens Holger sen Ulfstand ødelagde flere nordtyske Stæder og tilfjeldt bortførte Wismars Flaade; men Lybkkerne saae dog nu og da deres Snit til at kaste sig fornemmelig over Bornholm og Moen, hvor de paa dets vante Viis betegnede deres Wei ved Plyndring, Skjænden og Brænden. Paa samme Tid var Anders Bilde, Rigets Marsk, Lehnsmænd paa Moen og boede paa Søgaard, *) som han eiede. Han var en af Moen høit fortjent Mand, der navnlig ved Lybkkernes Angreb paa Den i Foraaret 1509 viste sig

---

*) Nu Damsøhelte Bræstegaard.

meget virksom med at træffe Forholdsregler imod dem. Den 30. Mai 1510 seilede de imidlertid dog ind igjennem det bengang endnu aabne Løb til Borre, gif iland ved Nørreby, som de tilligemed Kirken afbrændte; derefter plyndrede og afbrændte de den i Kjøbstaden Borre varende Borg eller Herregaard og tilintetgjorde Byen saa aldeles, at den siden den Tid var ødelagt som Kjøbstad og aldrig mere reiste sig, hvortil dog rigtignok ogsaa andre Aarsager vare medvirkende. Beboerne fra Borre og omliggende Byer flygtede i største Hast til Stege, som var vel befæstet med Steenmure, Volde og Grave, og „Slottet som Magazin efter de Tidrs Brug godt forsynet.“*) Derhen marcherede Nybekerne ogsaa under deres Anfører, Oberst Storteboll; men Anders Bilde modtog dem, da de den 1. Juni forsøgte en Storm, saa rigelig med spydende Beeg, smeltet Bly og ulædset Kalk samt Kugler og Stene, at flere Hundrede af dem, deriblandt Storteboll, faldt. Resten flygtede hovedsaks østerpaa, forfulgte af den jeirende Bilde, hvis Jernhaand de atter maatte fornemme ved de i Nærheden af Nyborre liggende Høie, som, for det store Mandefald her stele, kaldes Mandshøie. Den 23. April 1512 sluttedes Fred med Nybekerne i Malmø, og dette er første Gang en Krig med Hansetænderne endtes heldigt for Danmark; thi de maatte forpligte sig til at betale 30,000 Gylden i Krigsomkostninger og desuden — hvad Møen

---

*) N. Svobisfeld.

angaacr — til at opbygge Borre Kirke, hvilket skete 1514. At denne Forpligtelse blev Lybækkerne paa-
lagt, udvirkede Anders Bilde, der for disse og andre
Førtjenester blev udnævnt til Rigsraad.

„Før Lybækken vorder Dancken god,

Før vorer Figen paa Hylderod.“

var et almindeligt Ord i de Tider, og Sandheden der-
af blev ei heller bestjæmmet ved Lybækkerne senere Fore-
tagender. Da Frederik den Første var død 1533, var
Daumark uden Konge i 3 Aar, hvilket Tidsrum ud-
fyldtes af den uhyggelige Borgerkrig, Or even s Fei de.

Det ligger udenfor dette Skrifts Plan at forfølge
Detaillerne i denne Kamp, der, idet den dreiede sig om
den danske Krone, havde den dobbelte Charakter af en
Kamp imellem Adel og Borger, og imellem den ka-
tholske og lutheriske Lære. Amerikas Opdagelse i For-
bindelse med Hollændernes tiltagende Handel paa de
nordiske Lande truede med at tilspise Hansfestæderne et
alvorligt Knæk. Med Begjærighed grebe de derfor
Leiligheden til at fiske i det rørte Vand. Givende sig
Skia af at ville forsøgte den fangne Kong Kristian
den Andens Sag, udnævnte Lybækkerne Ove Kristoffer
af Oldenburg, en Svønne søn af Kristian den Førstes
Broder, Ove Seert, til deres Anfører. Den 19. Juni
1534 stak han i Søen med 21 Seilere forat angribe
Danmark. Anders Bilde var den Første, der fra
Møens Klint blev Flaaden vaer. Uophødelig sendte
han Underretning derom til Bisp Rønnow i Kjøben-
havn samtidig med, at han traf alle mulige Anstalter

til at forsvare Møen og Stege Slot. Flaaden styrede mod Rjøbenhavn, der efter en kort Modstand overgav sig til Kristian den Anden, hvilket ogsaa var Tilfældet med Sjælland, Byen, Møen og øvrige Der. Stegeborg forraabedes ved List. Befalingsmanden, Anders Bilde, var nemlig under Utrøslighederne paa Sjælland løbet fra denne Fæstning, som han var sat til at forsvare, til sin Eiendom Søholm i Stevns, og havde overdraget dens Forsvar til 4 Adelsmænd og 4 af Stege Borgere. Disse sidste, der, som Wenigmand i Almindelighed, vare gunstigt stemte for Kristian den Anden, gif efter afholdt Krigsraad udaf Slotsporten, foregivende, at de havde Forretninger i Byen; men da de vel vare komne udenfor, sendte de Bud til Ridderne og meldte, at de havde noget Vigtigt at meddele dem. De kom da ogsaa, og da flere Borgere imidlertid vare komne til, huggede de dem strax ned, og Slotsfogden, Hans Stifsen, der vilde ile dem til Hjælp, fik samme Skjæbne. Borgerne sprængte derefter Slottet i Luften, og det er ei senere blevet opbygget. Borgmesteren, Niels Walters tilligemed 3 Raadmænd maatte imidlertid Maret efter, 1535, række Hals for denne Sags Skyld, og deres Hjernestaller indfæstedes i Kirkemuren. Hellerikke Byens Borgere undgik Straf; de maatte nemlig overtage en Gjæld paa 2000 Mark *) til Anders Bilde, som allerede var stiftet under Kong Hans, og hvorfor Kristian den Anden havde givet Stege-

---

*) 1 Mark Sølv er omtrent 16 Rd.

borg i Pant. Dette Gjaeldsbrev skal endnu findes i det kongelige Archiv.

Anders Bilde hyltede omfjeder ikke blot Kristian, men antog sig endog varmt hans Sag, hvilket han da hellerikke gjorde omjont: selv fik han til Kon Bor- dingborg Slot og Lehu, og for sine Slægtninge og Venner sørgebe han tillige ved samme Leilighed. Pa- ludan karakteriserer Anders Bilde som en virksom, kjæt og snild Embedsmand og et lyst politisk Hoved; men til- lige som fin, falsk, gjerrig, stolt og herkesyg, og me- ner saaledes, at han ikke fortjener al den Roes, som flere Forfattere have tillagt ham.

Alt ogsaa Møen har lidt meget i denne urolige Tid, da næsten kun Nov og Plyndring stod paa Dags- ordenen, er høist sandsynligt, skjøndt nærmere Efterret- ning desangaaende ikke have. Men desuagtet har dog Stege Borgere vidst at bevare den Magt og Juf- tydelse, samt de Rettigheder, som under tidligere Re- genter vare dem givne, ogsaa i denne bevægede Tid. Det var saaledes fornemmelig dem, der i Forening med Borgerne i Landets øvrige Kjøbstæder ved en kraftig Modstand forhindrede, at Kong Hans's Broder Fre- derik, der ikke var tilfreds med de Besiddelser han havde faaet i Slesvig og Holsteen, blev Herre over Møen, saa man kan see, siger Paludan, at Kjøbstædernes Be- boere i de Læder vare „Statsborgere“ og ei Spi d s- b o r g e r e, et Navn, som mange Borgere i vore Smaaekjøbstæder nutildags fortjene.

Da Kong Hans 1507 opholdt sig paa Stege-

borg, indskræpede han paany, foranlediget ved en Klage fra Borgerstabet, et ældre Forbud, ifølge hvilket Bønderne paa Den ikke maatte føre deres Korn og Dvæg til Lydsfland, men kun til Stege Torv og Marked, hvor de saa maatte nøies med de Priser, man fandt for godt at give for samme. — Efter Slottets Odelæggelse skal Grev Christoffer have været inde i Noret med den lybste Flaade og underlagt sig Stege, der vel sagtens kun har kunnet gjøre en svag Modstand, efterat den befæstede Borg var faldet i Lybekernes Hænder.

Fra dette Tidspunkt skriver Foreningen af Ulfshale med Stege sig. Den Trofasthed, som Byens Borgere havde viist for Kristian den Andens Sag og det Hælmød, hvormed de havde forsvaret samme, foranledigede nemlig, at Grev Kristoffer paa Kristians Begne udfærdigede et Gavebrev, ifølge hvilket Stege Borgere „maatte annamme Neshale og Neshalefang, samt Hegnedens Skove med Tilliggende til evig Tid.“

At det ogsaa var Kristian den Andens Hovedopgave at ophjælpe den forurettede og fortrykte Almuesmand, er bekjendt nok. I en af ham 1521 til denne Hensigt udgiven Lov hedder det blandt andet: „Slig ond og ukristelig Sædvane, som hidtil paa Møen været haver med stakkels Bønder og kristne Mennester at sælge og bortgive, skal efter denne Dag ikke ydermere søes; men naar deres Husbond eller Herkskab fatter uretlig med dem og gjør dem Ulov og Uret, da maa de flytte af det Gæds de sidde paa og ind paa

Andens Gods, som Bønder gjøre i Skaane, Fyen og Jylland." — Bønderne herpaa Ven tillod han at forhandle deres Varer og Produkter i hvilken af Rigets Kjøbstæder de lystede, og hvor de fornøente at kunne faae dem bedst betalte, og Kjøbstadens Borgere bestytede han i Fandel og Wandel mod Lybækkerne og Vænderne, der havde gjort sig det til Bane, at søge deres Brød i Danmark ved Gisseri og Prangeri, Landets Børn til stort Afbræk og Skade. Alt dette satte Christian Stranker for ved at give udtrykkelige Forbud herimod og ved alvorligen at tugte Overtrædelser heraf.

Men hvad denne Folketunge saaledes havde opbygget, blev ogsaa igjen nedrevet samme Aar som hans Efterfølger, Frederik den Første kom til Roret. Det var fornemmelig den mægtige Adels Indflydelse, der skaffede Frederik Danmarks Krone, og Kongen har vel meent, at den ene Tjeneste jo var den anden værd. Hans første Regjeringshandling var derfor paa sin Hyldingsdag i Viborg, 1523, offentlig at opbrænde hiin af Christian den Anden givne Lov, der indfattede Bøndestanden i dens naturlige Rettigheder og sikrede dem mod Adelsens Vilkaarligheder, og det paafølgende Aar udkom for Møens Vedkommende den Befaling, at Phansjørd Sogns Bønder ikke maatte udskibe deres Korn til Stubbejøbing, og at Vaglebyerne ei maatte handle i Borre, der endnu var Kjøbstad: Alt hvad paa Ven solgtes eller kjøbtes skulde ske alene i Stege til de Priser, som det maatte behage Kjøb-

manden paa Stegeborg og Byens Hand-
lende at bestemme.

Folkpartiets Sager toge imidlertid en uheldig
Vending. Lybekkerne selv bleve indbyrdes uenige, og
da ved Fredslutningen den 14. Februar 1536 Christian
den Tredie erkjendtes som Konge, var Lybeks store
Rolle udspillet. Det gik ud af Kampen siger Hamme-
rich — anstrængt over Cone, dets Glands havde været
kort, dets Afmattelse varede længe, og det kom aldrig
mere frem paa den store Skueplads. —

Øster Fredslutningen 1536 med Danmark, paa
en lille Afbrydelse nær, Fredens Betsignelse indtil den
nordiske Syvaarskrig under Frederik den Anden ud-
brød i Aaret 1563 mellem Danmark og Sverrig.

Under denne Krig, der førtes baade tillands og
tilvands, krydsede joenske Krigsskibe idelig i Østersøen,
hvor de forstyrrede Handelen og søgte at kaste Tropper
iland. 1565 bleve 4 danske Orlogsmænd, der forfulg-
tes af den svenske Flaade, kastede op paa de pommerste
Kyster. Besætningen undgik dog Fangenskab og flug-
tede, efterat have forsvaret sig tappert mod Overmagten.
Paa dette Tilbagefog nødtes den til at søge Møen paa
Grund af Storm og Modvind. Til samme Tid tru-
ede Svenskerne med at gøre Landgang paa Den,
hvorfor de danske Søfolk tilbød sig at blive og være
behjælpelige med dens Forsvar; men Magistraten i
Stege afsløj Tilbudet, idet den meente, at Landet kunde
forsvare sig selv denne Gang som tidligere. Imidler-
tid kom de haardt til at fortryde, hvad de havde gjort;

thi da den danske Besætning var borte, gif Svenskerne iland, plyndrede Stege, afbrændte flere Byer i Magleby Sogn og 2 Gaarde i Nyborre.

Krigens Nædsler fulgte saaledes, som vi alt have seet, Slag i Slag; alle fredelige Sydsler maatte paa Grund heraf hvile. Fiskerierne, denne Lboernes ellers rigeste Indtægtskilde i Middelalderen, forstyrredes; det samme gjaldt om Handelen og Agerdyrkningen, saa Tilstanden var heelt bedrøvelig i Stad og Land. Det gaaer da gjerne saa, at „naar Krybben er tom, saa bides Hestene.“

Stege Borgere klagede for Kongen, at Bønderne førte de Varer, de havde at sælge, bort fra Den, og Bønderne meente, at det de havde erhvervet i Ansigtets Svøb, det maatte de ogsaa have Ret til at afhænde, hvor dem tyktes for godt, uden at føre det til Stege Axlertor for Jaagødtjom at give det bort. Bønderne maatte imidlertid, som de altid pleiede i den Tid, trække det korteste Straa. Frederik den Anden fornyede under 16. October 1572 atter de under hans Formænd givne Privilegier, ifølge hvilke Bønderne tilpligtedes at møde alene i Stege forat kjøbe og sælge, og saaoft Klagerne fremkom, indskærpedes Forpligtelsen.

Blandt den Skare af Lehnsmænd paa Møen, hvis Navne Historien har opbevaret, skulle her kun endnu nævnes nogle enkelte, hvis Historie turde være af Interesse. De vare Alle Adelsmænd eller dog ansettede de høieste Statsembeder; thi det mænste Lehn

blev regnet for et af de bedste, og blev bortskjænket som en Baastjønne for store Fortjenester. Dog ville vi først for Tidsfølgen's Skyld omtale en Mand, som rigtignok ikke var Lehusmand om han end var Adels, hoad der dog er tvivlsomt. Hans Boesen Moenbo var ved Aar 1613 Provst paa Nøen og maastee den sidste eller næstsidste katolske Sognepræst i Stege, kjendt han var af evangelisk Mand. Kristian den Anden skal engang, da han var herpaa Landet, have hørt ham prædike, og fundet saa stort Behag i hans Lærdom og Grundtænder, at han tog ham med sig som Hofpræst, ligesom Hans Moenbo ogsaa fulgte Kristian i hans Landflygtighed og deelte hans Stjæbne til Aaret 1529, da han kom tilbage og blev Kanik i Viborg, hvor han døde 14. Mai 1557*). Efter sin Hjemkomst vekslede han flere latinske Breve med den landflygtige Konge, af hvilke kun eet, fra Kongen, er blevet bevaret. Det findes hos Baludan, I. 436, og lyder i Oversættelse saaledes:

„Kjæreste Broder i Kristus! Jeg lader Dig vide, at vi her glemme Kristus, da der ei er Nogen, som forkynder Guds Ord for os, hvilket allerede Mange forjmaaer; derfor beder jeg Dig ved broderlig Kjærlighed, at Du vil komme til mig og forkynde os den

---

*) Endnu i Slutningen af firtte Aarhundrede levede i Gaardhølle en Mand ved Navn Ambrosius Hansen, der skal have været Descendent af Hans Moenbo.

evangeliske Trost. Hils ogsaa vor Broder og Søster.
 Lev vel! Svinard 12. December."

I Slutningen af det 16de Aarhundrede var Hr. Peter Munk Lehnsmænd paa Møen. Han var Rigsadmiral og blev senere Marsk, ligesom han og var en af de 4 Rigsraader, som styrede Riget i Kristian den Aedes Mindreaarighed. Han var forlehnet med Møen i 28 Aar 1568—96,*) og eiede østre Mølle i Magleby Sogn, samt noget Gods i Stege og Phancørfjord Sogne. Breide Kantzau, Lehnsmænd her fra 1596—1618, boede med sin Hustru, Karen Gise en Tid lang paa Elmelundegaard. Han var Gier af Magleby Kirke, hvor han ligger begravet. Peter Basse til Sørup, nu Conradsborg, var Lehnsmænd fra 1618—22, blev senere Befalingsmand paa Tranefjær Slot, hvor han døde 1639.

Frands Kantzau til Kantzauholm, Rigsraad, Ridder og Statholder i Kjøbenhavn nævnes som Lehnsmænd fra 1629—32 hvilket Aar han druknede i Rosenborg Have den 5. November Kl. 11 om Aftenen. Han var forlovet med Chr. 4. Datter Anna Cathrine.

Henrich Høff, Lehnsmænd fra 1633—34, da Gorfits Ulfeld overtog Lehnsmændsværdigheden herpaa Den, som han beklædte til 1651; men han opholdt sig dog nok kun en Tid herpaa Landet. Efterat han 9. October 1636 havde holdt Bryllup paa Kjøbenhavns Slot med Chr. 4. Datter, Eleonore Christine, rejste de

---

*) Eandvig siger kun fra 1571—74.

til Møen og boede paa Elmelunde Slot, som Ulfeld eiede. Her tilbragte de et halv Aars Tid — uden tvivl den lykkeligste i deres Ægteskab — med landlige Glæder. Eleonore fordrev Tiden med at spille paa Harpe og Fløite, med at tegne og brodere, samt med Læsning. Efterat Ulfeld var udnævnt til Rigets Skatmester, flyttede de atter til Kjøbenhavn 1. April 1637. Stege og Elmelunde Ladegaarde bortforpagtede Ulfeld til sin Tjener, Niels Olsen, der tillige var Skriver og Ridefoged paa Møen, for 1600 Rdlr. og 40 Ldr. Byg; men han vedblev som sagt at være Lehnsmænd her til 1651, da han indskibede sig til Holland. Han har rimeligviis stjælet Ulfelds Tavlen til Elmelunde og Pharesford Kirker, som begge ere fra hans Tid. Det øvrige af hans Historie er saa bekjendt, at den kan forbigaaes her.

Under Ulfeldts Eftermand herpaa Møen Henrik Henrik sen Ram mel til BekkeKov, født i Pommern 1601, gjorde Bønderne herpaa Den stor Tumult for Kongetiendens Skyld. Størstedelen af disse indfandt sig 1651 i Kjøbenhavn og protesterede imod denne, som og besværede sig over de Udsugelser og Uretfærdigheder, der bleve begaaede imod dem af de adelige Lehnsmænd og disses Befuldnægtigede. Følgen heraf blev, at 13 af de meest Fremtrædende bleve fængslede; men dog kun saa løselig, at de fik Leilighed til at undvige; sermødentlig har man frygtet en almindelig Opstand.

Førenden Axel Urup, der 1653 blev Lehnsmænd paa Møen, nævnes Peder Rectz, Storkantsler og

Førsteminister under Frederik den 3die, som den Sidste, der beskæftede denne Værdighed fra 1657—63.

Det var en meget bevæget og for Danmark skjæbnesvanger Tid. Folkebevægelsen ved Gnevoldsmagtens Indførelse falder ligeledes i dette Tidrum. Keetz gjorde sig fortjent ved en kraftig Bestyrelse og kloge Foranstaltninger under Krigen.

At Lehnsmandsposten paa Moen har været et fædt Embede kan iblandt andet sees af en Optegnelse 1598 af Christian den 4de, som findes i Geheimearkivet. Ifølge denne udgjorde de frie Indkomster det nævnte Aar 3039 Rd., der efter Tidernes Pengeværd var en ganske antagelig Sum. Dog har der ogsaa paaahvilet Embedet betydelige Afgifter til Kronen; i et Forlehningsbrev af 1558 paa Stege Slot bestemmes Afgiften af bemeldte Lehn til 200 Daler, 500 Skpr. Havre, 28 Keer, 200 Stf. Lam, 100 Fedesviin, 6 Edr. Smør, 700 Øæs og Høns osv. foruden endel andre mindre betydnende Ddelsler.

Vi gaae nu over til at omtale et af de meest fremtrædende Punkter i Møens Historie: Landets Forsvar under Krigen mod Sverrig 1657—59. Den frigrigste svenske Konge Karl den 10de, hvem Danmark havde erklæret Krig, ilede ved Efterretningen herom hurtigt fra Polen gennem Tydskland, og naaede Danmark førend man havde ventet ham. Han trængte ind gennem Hertugdømmerne lige op til Frederiks, som han indtog; men han maatte ogsaa stoppe her for det første, da hans Flaade under Falsterbo var bleven

saaledes tilrebt af de Danske, at den ikke kunde benyttes til at overføre hans Hær fra Jylland til Verne.

Vinteren 1657—58 blev imidlertid saa streng, at Svenskerne kunde marschere over Isen til Høen, derfra til Langeland, og videre over Folland Falster og Møen til Sjælland. Hovedstyrken blev dog fra Falster sendt over Gaabense til Vordingborg den 9—12 Februar 58, medens allerede den 8. en mindre Afdeling var sendt til Møen, som blev taget, da man, formodentlig paa Grund af den knappe Tid, ikke havde truffet tilstrækkelige Forsvarsanstalter. Uagtet det under 26. Februar s. A. blev sluttet Fred i Roskilde, vedbleve de svenske Tropper dog at opholde sig paa Møen, hvor de med Mord, Plyndring og Brand satte sig et Eftermæle, som tvende Aarhundreder neppe har formaaet ganske at tilintetgjøre. Det var ikke alene Stege, hviss Kirke, St. Gertruds, og Raadhuus de ødelagde, der maatte føle deres Grusomhed, ogsaa vidt og bredt paa Landet maatte man sukke under det fremmede Nag, og prise sig lykkelig, naar man blot fik Lov at beholde Livet.

Man fortæller, at Gjenden i Phanesjord Kirke samlede en 300 møenske Karle og Dreng, hvoriblandt Born paa 3 Aar, som de førte med sig til Everrig til Hærens Forstærking.

Ifølge Fredsslutningen maatte Danmark afstaae en betydelig Deel af sine Besiddelser; men Karl den 10 fortredt snart, at han ikke bedre havde benyttet sig af Danmarks Almagt og de øvrige for ham gunstige

Omstændigheder til at underlægge sig hele Landet. Han bred derfor Freden og gjorde i August 1658 Landgang i Korsør med en Hær, med hvilken han rykkede mod Hovedstaden. Men nu vakktes det danske Folk af sin Doale, Holger Danske vaaguede, og ligesom man hist i Kjøbenhavn hvædsede Sværdet og belavede sig paa en haarduaktet Modstand, saaledes følte man ogsaa herude paa Møen, at det var Afgjørelsens Dieblit der nærmede sig. Forbittrelsen mod den grumme Fjende, der hoerken respekterede Liv eller Eiendom, havde desuden naaet sit Høidepunkt; de friske Saar, der nys vare slagne, Blodet, der neppe var styrket, talede høit og indtrængende til Hjerterne og aufporede til Enighed, Sammenhold og Kraft. Disse Egenstaber favnedes heller ikke hos det lille Folk paa Møen, Skjøndt det var noget fortrykt af Udel, Geistlighed og fremmed Herskervælde. Heldigt var det dog alligevel, at Ledelsen af Dens Forsvar blev anbetroet Mænd som Just Ebbel og Hans Schrøder, hvis Lapperhed og Trofskab mod deres Fane havde en saa væsentlig Indflydelse paa Folket og Begivenhedernes Gang. Deres Minde skal derfor bevares i taknemmelig Erindring især af Møenboerne, der skulde dem saameget.

Just Ebbel var en indfødt dansk Mand. Sine Sporer tjente han i den skotske Hær, i hvis Kamp for Karl den Første han deeltog. Under Krigen med Karl den 10. var han Kommandant paa Møen, senere beklædte han samme Værdighed i Korsør og tilsidst i Stjelsør,

hvor han døde som Oberst 5. Marts 1700 i en høi Alder.

Hans Schrøder skal være født i Møllenborg i Aaret 1627. Han traadte tidlig i dansk Tjeneste, deeltog i Kjøbenhavns Forsvar under Belæringen 1658, og blev samme Aar som Kaptajn sendt Nøen til Undsætning med et Kompagni Soldater. Efter Freden blev han Kommandant paa Hammershuus Fæstning. Under 22. Aug. 1669 blev han af Frederik 3. optaget i Adelsstanden under Navn af Løvenhjelms. 1676 gif han som Generalmajor til Norge, da Krigen med Sverrig igjen var udbrudt; her, saavel som senere i Skaane og paa Rügen, tjente han nye Laurbær. Han døde 1699 som Generallieutenant og Ridder af Dannebrog.

Da Svenskerne forgjæves havde stormet Hovedstaden Natten til 11. Februar 1669, indskrænkede de sig til at holde Byen indefluttet og affjære den al Tilførsel af Levnetsmidler, medens deres Tropper overvåmede Øerne, og kun paa Volland, Bornholm og Nøen fandt de virkelig Modstand. Paa det sidstnævnte Sted beredte man sig imidlertid det bedste man kunde paa at modtage Gjenden. Karl den 10de haode Aaret iforveien anlagt Skandjer blandt andet ved Koster. Disse bejatte Nøenboerne nu og sluttede sig isørigt, bevæbnede saa godt det kunde ske, til Schrøders Kompagni. *)

---

*) Det mænste Landeværn vare blandt andet forsynet med Knipser, hvormed de fældede hver Svensker der kom dem nær.

Moens Erobring synes at have ligget den svenske Konge meget paa Hjerte; thi da han erfarede, at den i det sydlige Sjælland staaende Deel af hans Hær hvoerken ved Vist eller Trudsel var istand til at underlægge sig Moen, afsendte han General *Ushenberg* med flere Tropper i dette Niemed. Denne Vinter 1658—59, var imidlertid ligesaa streng som den foregaaende, og Vandene omkring Moen, selv Grønsund, vare tillagte. Da Opfordringen til Overtagelse var afflaaet, rykkede Svenskerne med 1000 Mand ud fra Kallehave og agtede sig over Isen, 3. Januar 1659. Men Moenboerne sparede dem et Stykke af Veien, idet de under *Schrobers* Kommando gif dem imøde og toge saa varm imod dem, at en stor Deel Svenskere faldt, og Resten maatte skynde sig tilbage til Sjælland, hvor de vare komne fra. En svensk Major, *Baase*, blev fangen.

Moenboerne vare som jagt fast bestemte paa at forsvare deres *D* til det Yderste. Ingen Byrde var dem her for tung, intet Døer for stort. Langs med Kysten fra Grønsund til Uslåhale blev Stranden holdt aaben ved stadig Vækning, og selv Kvinderne skulle have ydet deres Hjælp ved dette Arbeide, der, som man kan forestille sig, fordrede en mageløs Anstrængelse og Udholdenhed. Som det kunde ventes lode Svenskerne sig ikke nøie med denne Afvisning; men man havde da ogsaa belovet sig paa at modtage dem paany. Overalt vare Vagter udfillede langs Kysten, og paa Torvet i Stege stode Kanonerne parate. Neppe en

Maaned efter den første Tilbageviisning kom Wischenberg igjen med en tredobbelt Styrke, og søgte først ad Underhandlingens Vej at føre Besøknungen til at falde tilføie; men forgjæves. „Gen Mand“, fortalte han dem, „kan dog umulig staae sig for ti!“ — Intet, hverken Overtalelser eller Trusler kunde virke. Wischenberg stred derfor til Angreb; men de tapprø Dboere viste ham atter tilbage med et Tab af 300 Mand. Denne Gang stede Angrebet mellem Rosterland og Stege, og det siges, at det fornemmelig var det velbetjente Skjts, der ved denne Leilighed gjorde Udslaget. Det lyffedes dog de svenske Ryttere at opsnappe en af Bønderne, der vare beskæftigede med at vække; men det skal ogsaa have været alt det Bytte, de bragte tilbage fra dette storartede Angreb med „10 mod 1“, som Anføreren sagde. Forresten har nok Lykken ogsaa aabenhart været paa Møenboernes Side, da Sneefog og Storm under Angrebet stode Svenskerne lige i Dinene

„Von Sturm so war der Himmel roth,

Es thate häftig schneyen“

saa de kunde ikke see en Haand for sig. Vel jagtedes Beiret noget i Middagsstunden, og Svensken gjorde endnu et Forsøg med sin hele Styrke og kom med sin Avantgarde lige til Kanten af Baagen, men — hvilken Begivenhed! hans Krudt var bleven vaadt af Sneen, og hans Slud gjorde ingen Virkning; Møenboerne „saa vel Røgen, men hørte intet til Knaldet“. Imidlertid blev han med Kraft beskudt fra Land,

og da Veiret dertil slog om til Is med Regn, blev Forvirringen almindelig. En Metalkanon kom for nær Waagen og sank til stor Glæde for Møenboerne. Tjenden lod tilfældt en Trompeter ride langs med Waagen med en hvid Fane og opfordrede til Overgivelse, som om der endnu kunde være Tanke om Geir for ham tilbage; men Schrøder vilde naturligviis intet høre herom, men gav Parlamentæren Tegn til at sjerne sig. Med Skam, Spot og Skade maatte Svenskerne ved Mattens Frembrud trække sig tilbage ogsaa fra dette Angreb, med et Tab af 300 Mand. Ved Dagens Frembrud gjorde Møenboerne rigt Bytte af Sabler, Kapper, Geværer, en Mængde store Pistoler osv., som Tjenden havde efterladt paa den sjællandske Kyst. Af Pistolerne skulle enkelte opbevares iblandt Bønderne endnu i vore Dage. Men Kong Karl vilde nu for enhver Pris have Møen, og han beordrede derfor ved Foraarets Frembrud Phalsgrev Philip af Salzbach at tage den. Grevens første Angreb mislykkedes, da han ikke kunde faae sit Nyttteri udfikket. Han gjorde derefter et fornyet Indfald ved Grønsund, hvor Bønderne toge saa vel imod ham, at han maatte ty til Skibene med sine Tropper. Hersfra gif han til Bøge, hvor en Forræder viste ham et Badested til Møen, som han benyttede, medens Wschenberg med Pramme blev sat over til Koster. Paa samme Tid blev alt det arbejdssjøre Mandskab fra nuværende Damsholste og Stege Landsogn tilfagt til Hovori

paa Smelunde Labegaard, der eiedes af Korsfils Ulfeld.*)

Schröder og Ebbel ilede strax Tjenden imøde med al den Styrke, de raadede over, og modtoges ham ved Koster og Dame, og paa begge Sider skal det have gaaet saa varmt til, at selv Tjenden beundrede det Mod og den Standhaftighed, hvormed Forsvarerne holdt Stand. De maatte imidlertid omsider vige for den altfor store Overmagt, og efter endnu en blodig Træfning ved Stege holdt Svensken 8. Juni 1659 sit Indtog i denne By over forenede Bønders og Borgers Uig. Hermed var han da tillige Herre over Den, saa Karl den 10de naaede idetmindste paa dette Punkt sit Maal. Det kan her bemærkes, at den bekjendte Jakob Nielsen Daunesærd, der endog beundredes af Tjenden, har opholdt sig paa Møen paa denne Tid, og rimeligviis har han været en af dens virksomste Forsvarere. Det er bekjendt, hvorledes han ved sin Landsnærvarrelse og Snildhed førte et fuldstadet Skib med Besætning, der skulde gaac til Sverrig, til Kjøbenhavn, og af Kong Frederik belønnes herfor med et Gods paa Møen; upaatvibseligt det nuværende Risselund, der da hed Nygaard.**)

---

*) Ulfeld havde nemlig ved Freden i Roskilde faaet alle sine Gødsjer, der vare konfiskerede, tilbage.

***) Regle have meent Marienberg, men denne Gaard forekommer først senere, 1685, under Navnet Nygaard. Waldan siger i I Deel af sin Beskrivelse, at det var Risselund men i II Pag. 161 lader han det være Marienberg.

Kun ugjerne hvæle vi ved dette mørke Tidspunkt i Dens Historie. Følgen af det svenske Herredømme var, sammenfattet i faae Ord, at Landet blev i Bund og Grund ødelagt. Man kan gjøre sig et Begreb om Tilstanden paa den Tid, naar man erfarer, at der alene i Phænefjord Sogn blev afbrændt og ødelagt 42 Gaarde. Paa hele Den fandtes ved Fredens Slutning 244 Gaarde aldeles nedbrudte eller ødelagte og 67 tildeels ruinerede.

Paa mange Steder laae Gaardene øde; Beboerne vare flygtede eller dræbte, og Jorderne forbleve saaledes ubesaaede. „Mændene vare faldne,“ siger Paludan, „Ungdommen bortslæbt, Kvæget udryddet. Selv Wildtet, hvoraf her ellers i den Tid var i Mængde, var enten nedlagt eller bortflygtet; den svenske General lod saaledes nedskyde ikke mindre end 300 Hjorte, inden han forlod Den.

Det er betegnende nok for Tilstanden, naar det vides, at der samme Aar som Freden sluttedes, blev foretaget en Forretning, hvorefter Landgildet skulde sættes, og hvoraf fremgaaer, at de Fleste kun havde faaet „een Tønde Rug, een Tønde Byg eller derfor 6 Skpr. Grter“. Landgildet fastsattes ifølge heraf til 2 Skpr. Rug eller 6 Skpr. Byg. Mange Gaarde vare som sagt aldeles øde, og de tilliggende Jorder forbleve derfor ubesaaede; alene i Phænefjord Sogn gjaldt dette om fem. Samme Aar, 1660, udgjorde Pengcindtægterne til den kongelige Kasse for

hele Møen „ni Rigsdaler to Mark og sex Skilling!“

Efter Fredslutningen lod Frederik den Tredie det imidlertid være sig magtpaaliggende at raade Bod paa de Ulykker, som denne forgelige Krig havde bragt over Landet, og Møen, der var saa haardt nedtaget, skænkede han særlig Dymærksomhed. En kongelig Kommissarius beordredes til at undersøge Tilstanden her, Lehnsmændsposten blev nedlagt, og Dens Bestyrelsen 1663 givet i Hænderne paa en sønnet Amtmand, under hvem igjen en Nidsejoged eller Amtsforsvalter fungerede. Men de forventede gavnlige Følger af denne Foranstaltning vilde dog i den første Tid ikke ret til at vise sig, fordi Amtmanden Jørgen Nicetz saavel som den under ham sorterende Amtsforsvalter Mathias Ratten synes at have seet mere paa at spække deres egne Lommer end paa Befolkningens Læve. Det er derhos mærkeligt, at vi allerede Næret efterat denne Foranstaltning til Dens Opkomst var truffen atter finde den bortforlehnnet til en Udænding, under hvem Zammeren og Glendigheden synes at have naaet sit Høidepunkt.

Det var Gabriel Marselius, en Hollænder, der under Krigen mod Karl Gustav skal have staaet Regjeringen bi med Pengelaan. Efter Fredslutningen flyttede han til Danmark med sin Familie og gjorde store Indkjøb af Jordeiendomme, der i disse knappe Pengetider vare at faae for Spotpris. I Omegnen af Marhuus ricke han saaledes betydelige Godser, af hvilke Marseliusborg endnu bærer hans Navn. Møen

fik han i Forskjning 1664 for 100,000 Rdsr. med fuld Ret til dens Indkomster og Herligheder, en Rettighed han ogsaa forstod at benytte i fuldeste Udstrækning, saa hvad Svenskerne havde levet, det tog han, og endnu i vort Aarhundrede har Sagnet om hans Færd levet i Folkemunde: „han udfugede enhver Aare og udmarvete ethvert Breen“. Det fortælles om bemædte Marselius, at da han engang blev overbedist om at have sendt Krudt og Baaben til den spanske Flaade, der skulde kæmpe imod hans Fædreland, og herfor fattedes under Tilstale, skal han for Retten have svaret: „Vi ere Kjøbmænd; Handelen kan ikke ligge. Skulde vi end seile igjennem Helvede og staae Farc for at brænde vore Seil, saa riskere vi det.“

Mørkere og mørkere rullede Tidens Bover hen over det uhyfkelige Land Møen, og ingen Dag syntes nogensinde at skulle afløse den lange Nat, der rugede over Landet. Den tredje Amtmand, der bleo Møen bestiftet, var Samuel Kristoffer Plessen med Tilnavn „den Døde“. Han var Oberst og Chef for Livgarden tilhest, som til Møens største Ulykke fik Standquarteer her. Denne raa og bydende Mand ødelagde Landet i en utrolig Grad i Aarene fra 1685—97. Ikke som disciplinerede Soldater, men som vilde Røverhorder bujerede de overmodige Gardere paa Møen, og Mindet om denne despotiske Soldaterregjering er neppe udsløttet endnu. Forat afgive Grædning til Garderhestene om Sommeren blev hele Den inddeelt i 20 Koplex, Bøndergodsets Hartkorn deelted i 450 saakaldte Portioner,

af hvilke hver skulde udrede et vist Belsb aarligt til Gardens Underhold, og opføre et saakaldet Garderhuus. Af en Gaard paa 6 Tdr. 2 Skpr. Hartforu svaredes 12 Tdr. Havre til Garden. Ved et Reskript af 22. December 1685 der skulde ordne Forholdet nærmere mellem Garden og Indvaanerne, bleve disse aldeles priisgionne Garderchefens Vilkaarlighed. Bønderne turde ikke udføre eller bortselge hverken Kreaturer, Gødevarer eller Fourage uden Oberstens skriftlige Tilladelse; Klager fra Borgere eller Bønder over Garden skulde tilstilles Obersten; Stege Borgere tilpligtedes, under Forstabelse af Dietten til at drive udenlandsk Handel, stedsde at være forsynede med „Staal, Salt, Jern, Ljære, Bliin osv.“ for at kunne tilfredsstille Gardens Fornødenheder af disse Artikler; Priserne bestemte Garden selv. Hver Helligdag maatte Bønderne hente Muursteen osv. i Stege, og for Major Rützow, der lod sig opføre en toetages Bolig i Mandemark, maatte de ligeledes gjøre Hoveri. Viste de sig uvillige, bleve de tvungne med Brygl, og klagede de herover, fik de atter Brygl. De maatte ride i Forspand for Amtmanden til Kjøge og andre Steder, hvor han reisde hen, og ved slike Leiligheder fare affled i saadan Gart, at Hestene vdelagedes; de, som rebe Forspandet, bleve pidskede af Kudsken og slagne af Lakaierne og Pagerne med Stene, som de havde i Kommerne; Bønderne maatte levere Mælk til Amtmanden, Ridesfogden, Herredsfogden, Officereerne, Quartiermestrene, Korporalerne osv., een Dags Mælkning til hver i den bedste Mælketid; de

maatte spinde for Amtmanden og svare fuld Bægt af det Spundne, eller kjøbe og lægge til. Allevegne bleve Garderne anvendte, for med Hug og Slag at drive paa Bønderne ved Hoveriet, saaat disse tilsidst gave dem Korn forat undgaae deres Mishandlinger. Ikke engang i Kirken kunde de være i Fred, men bleve fordrevne af deres Stole, spyttede i Vinene, udfjældte og huggede i Benene med Sporer. Ved Levering af Fougage maatte Bønderne læsse paa til Garderne sagde, det var nok. Saaledes skildrer Paluban dette Soldaterregimente. Amtmanden kunde endog befale, hvorledes Bonden skulde dyrke sin Jord; thi under 10. April 1688 udgif der en Anordning fra ham, ifølge hvilken Bonden skulde saae Byg i Fjælden og Rug i Bygstubben. Intet Under da, at Rugen paa denne Maade slog fejl. Endstjondt Moen ved disse overdrevne Paalæg i Forbindelse med den tyranniske Behandling, der blev Indvaanerne tildeelt, allerede i 1689 var saa udmattet, at man maatte lade Bogo komme den Deel af Ven tilhjælp, der var ude af Stand til at tilveiebringe det Paalignede, vedligeholdt dog denne uslykkelige Indretning med Garden sig til 1697, da Regjeringen blev nødt til at hæve Indparteringen. — Efterat Kongen under 12. Septbr. 1696 havde ladet tilbyde inden- og udenlandske Matrojer, Manufakturister og Haandværkere, der vilde nedsette sig paa Moen og Bogo en aarlig Beholdning af 4 Rdr., 1 Ed. Rug, 1 Ed. Byg, 1 Læs Hø, 2 Læs Halm, samt fri Bolig og noget Brændsel, blev i Ge-

bruar 1697 nedjat en fgl. Kommission med det Hverv at ordne de forviklede Forhold paa Møen og Bogø, og inddele dem i Baadsmandskvarterer. Saa blev det og paalagt Bønderne, som Vederlag for Stavnsbaandets Løsning, at lade een af deres Sønner, hvis de havde flere, gjøre dygtig til Sømandsflab. Nu oprettedes 1000 Baadsmandshuise, idet de værende Garderhuise omdannedes dertil, medens der til de manglende anvistes Byggepladse rundt om ved Skovene og Strandkanten, og der strømmede da endel, tildeels moralsk fordærvede Personer, til Møen, loffede af de lovede anseelige Fordele.

Kommissionen bereiste imidlertid Landet og overbeviste sig saaledes personlig om Tilstanden, som den fandt „utrøelig slet“, hvornæst den til Kong Kristian den Femte indgav en Betænkning, der indeholder adskillige Forslag til Forbedringer, som vidner om, at den virkelig har haft Landets Vel for Æie. Saaledes andrager den bl. A. paa, at det mænste Nordegods maa blive administreret ligejøm det øvrige Nytergods i Danmark, at Bønderne maa eftergives de gamle Reflancer, samt at Landet maae blive forsynet med „en god Amtmand.“

Visjelig var Regjeringens Henjigt med Oprettelsen af den ommeldte Sømandskolonne, nemlig at danne en Planteskole for dygtige Styremænd og skjætte Søfrigere, i hvilken Henjigt ogsaa en i Stege værende Latinskole omdannedes til en Navigationskole — meget vridsværdig, men det kan dog paa den anden Side

ikke nægtes, at det, idetmindste efter Nutidens Begreber om Statsforvaltning, var et stort Misgreb, da denne Institution var ligesaa ødelæggende for Bonden som hæmmende for Landets Udvikling.

Det varede derfor hellerikke længe, inden man fik Dinenene op; Navigationskolen henvygnede mere og mere, og den hele Indretning med Baadsmandsvæsenet svarede aldeles ikke til de Forventninger, man havde dannet sig derom. Følgen var, at man allerede i Aaret 1721, da Kolonien kun var 25 Aar gammel, begyndte at inddrage Baadsmandsquartererne, idet 21 af de dertil opførte Huse bleve anvendte til Bøndergaardes Reparationer, og formodentlig er Koloniens totale Oplosning steet ikke længe efter. 1730 gif Navigationskolen overstyr, efterat have fristet en kummerlig Tilværelse; dens Bygninger bleve siden omdannede til det befjendte Møens Tugthuus, der blev flyttet til Kjøbenhavn 1851 og en Detentionsanstalt for Sindssyge er kommen istedet.

I den sidste Halvdeel af det 17. Aarhundrede, og maaskee endnu længere tilbage i Tiden, eksisterede der paa Møens Land kun 2 Herregaarde, hvortil der forrekkedes Hovet, nemlig Stege Ladegaard og Gmelundegaard. Disse toende Gaarde bleve nedlagte omtrent samtidig med Garde-Inquarteringens Ophor 1697, og deres Jorder deelte; Stege Ladegaards i 3 Dele, hvoraf igjen enhver især deelted i flere mindre Dele, og Gmelundsgaards i 8 Dele, hver med 7½ Td. Hartkorn, der udgjør den nuværende Gmelunde By.

Fra 1697 til 1769 vare ingen Herre- eller Hovedgaarde paa Landet, og Bønderne vare i dette Tidrum aldeles fritagne for Hovet. Landet gif ogsaa i denne Tid frem, dog laugtsfra i den Grad, som man efter dets Frugtbarhed og Bøndernes billige Fæstevilkkaar skulde have ventet, hvori vel nok det fordærvelige Fællesskab for en Deel har været Aarsag. Andre Anstuelser med Hensyn til Bondens Stilling og Agerbrugets hele Vigtighed for vort Fædreland havde imidlertid fundet Indgang hos Regjeringen, og Bonden havde faaet varme Talsmænd i N. P. Bernstorff, Neverdil, Deber o. fl. Det blev besluttet at bortfælge Kron-godsset, der var spredt omkring paa Halvoen og paa Zerne, ligesom den nyttige Anordning om Fællesskabets Op-hævelse, der netop udkom samme Aar, som Godserne folgtes, rimeligviis ogsaa var en Frugt af disse Mænds Bestræbelser. Under 4. April 1769 udgif der en kongelig Befaling til toende af Regjeringen udnævnte Kommissærer om at foranstalte alt det Kronen tilhørende Jordegods og Kirkerne paa Møen bortsolgt ved offentlig Auktion, for derved, saavidt muligt, at aabne Bønderne Afgang til at vinde Eiendomsret over deres Gaarde, og Bøndergodset blev derefter indeelt i 5 Hovedgaarde, der betegnedes med Nr. fra 1 til 5.

Ifølge Auktionskonditionerne kunde den halve Kjøbesum blive indstaaende mod aarlig Rente af 4 pCt, der bestandig og uforandret skulde hestes paa Eiendommen, medens derimod den anden Halvdeel skulde udbetales i de to Terminer 1770. For de jord-

løse Huse og Bygninger, der folgtes særskilt, skulde den fulde Kjøbesum udbetales i de nævnte Terminer. Auktionen paabegyndtes Tirsdagen den 19 September 1769. Paa samme Dag folgtes Hovedgaardene 1, 2, 3 og 4 til samtlige Bønder paa de respektive Godser, nemlig:

- Godset Nr. 1. (Ebbelæs, Lind, Sprove, Ryttebet, Nøbølle og Lindemark) for 47,050 Rdlr.
- Do. Nr. 2. (Dane, Korseby, Vollerup, Bredemad, Tostenæs, Alkeby, Haarbølle og Vindebæk) for 42,750 Rdlr.
- Do. Nr. 3. (Vollerup, Rjeldbylille, Tostrup, Oddermose, Raabylille og Svendsmark) for 30,450 Rdlr.
- Do. Nr. 4. (Speilshv, Hjertebjerg, Østermark, Torpe, Elmelunde, Nyborre, Sønder- og Nørrevestud) for 41,650 Rdlr.

Da Kjøberne af Godset Nr. 1 imidlertid ikke saae sig istand til at stille antagelig Sikkerhed for deres Bud, fortsattes Auktionen den paafølgende Dag, og tilføges da:

- Godset Nr. 1. Regimentskvarttermester Fleischer for 40,550 Rdlr.
- Do. Nr. 5. (Budjemark, Budjene, Mandemark, Magleby og Raabymagle), Hans Terdting til Bønnenlund for 50,000 Rdlr.

Statskassen erholdt altsaa for alle 5 Godser, hvis Hartkorn dengang udgjorde 2039 Tdr. 205,400 Rdl. Lægges hertil, hvad der udfom ved Sal-

get af Strogods, Kirker og Tiender, der var matriculeret for 1767 Tdr. Hartkorn, nemlig 173579 Rdlr., samt for nogle mindre Eiendele 6800 Rdlr., saa havde Statskassen altsaa ved Realisationen af det mœnstre Jordegods i det Hele en Indtægt af 335,879 Rdlr., der i Gjennemsnit udgjorde omtrent 100 Rdlr. pr. Tde. Hartkorn. — Bønderne paa Godserne Nr. 1 og 5, for hvilke Leiligheden til at blive Selveiere saaledes var gaaet tabt, vare imidlertid meget forbittede saavel herover, som fordi Godset Nr. 1 var blevet solgt for 6500 Rdlr. under deres Bud. At kaste Skylden herfor paa Kommissærerne, som Paludan gjør, der mener, at Bønderne vare blevne overlede ved den korte Frist til næste Formiddag Kl. 10, er dog vist neppe rigtigt; thi mere end 5 Maaneder før Auktionen var det ved Plakat af 4. April 1769 bekendtgjort, at de Høi-tydende maatte være belovede paa at stille betryggende Sikkerhed for deres Bud paa Auktionsstedet. Imidlertid var Forbittelsen stor, og det formildede ingen- lunde Gemytterne at en Mand, der gik under Navn af „Møens Engel“, men forresten heed H. H. Barfoed, reiste omkring til Bønderne paa bemeldte Godser og opfordrede dem til blot at skaffe den halve Kjøbesum tilveie, saa skulde de, meente han, nok faae Godserne for det samme, som de vare solgte for ved Auktionen. Ophidselsen var endog saa stor, at de offentlig truede Gleischer, at „dersom han vovede at komme til Landet, skulde de hugge ham i saamange Stykker, at han ikke kunde sankes.“ Gleischer bekjendte sig imidlertid ikke

ou diſſe Truſkler, men modte frimodig for at tage ſin loſlig erhvervede Eiendom i Beſiddelſe; der ſtekte ham heller ikke den ringeſte Overlaſt af Bønderne, hvorimod han ved fornuſtige Foreſtillinger vandt dem ſaaledes for ſig, at de indtrængende bade ham forlade ſin Poſt ſom Regimentsquartiermeſter, forat tage Gødjet i Beſiddelſe. Fleiſcher ſkal ogſaa have være ſtemt herfor, men da han havde kjøbt Gødjet i Kompagni med den fra Struenſes Hiſtorie ſenere ſaa berøgtede Kammerherre Beringſkjold, og denne ikke var at formaae til at aſſtaae ſin Part, hvorimod han fort efter flyttede hertil med Familie og ſnart indvillede ſig i Profeſſor og Kjøvlerier — ſaa blev Fleiſcher kjed heraf og lod Beringſkjold imod paſjende Erſtattung beholde det Hele. Han kaldte Gødjet Marienhørg til Gode for ſin Fru, Marie Chriſtine Cappeln. Ogſaa Gødjerne Nr. 4 og 5, ſenere Nordfeld og Klintholm, ſtiftede ſnart Giere, vel ſagtens paa Grund af miſlig Beſeeling, eſterſom Salget ſtekte for Statskaſens Regning ved offentlig Auktion den 24. Marts 1774; Nr. 4 blev her tilſlaaet Landdommer Jørgen Wiſchfeld for 32,000 Rdlr. og Nr. 5 Kjøbmand D. Staal for 42,350 Rdlr.

En af de nærmefte Følger af, at Gødjerne ſaaledes gik over i private Hænder, var den, at Nøen miſtede en ſter Deel af ſin betydelige Skovſtrækning, da Kjøberne, formodentlig for at ſtaffe Penge til Udbetalingerne, huggede raſt løſ paa Skovene og ſolgte Brænde i Mængde. Imidlertid udebleve heller ikke de gavnlige

Følger, thi vel stillede Forholdet sig nu saaledes, at Møen istedetfor 537 „Kongens Bønder“, der som anført alle vare hoverisfreie, nu fik 280 hoveripligtige Bønder, samt 3 komplette og 2 mindre Hovedgaarde; men 257 Bøndergaarde gif dog over til Selveiendom og erhvervede sigfuldkommen Frihed for Hoveri. En ny Aand begyndte ogsaa snart at røre sig der, hvor Bonden følte, at han selv eller hans Ægne vilde komme til at høste Frugterne af de Forbedringer han gjorde, og det varede ikke længe, før disse Gaarde hæderligt udmærkede sig for Hoverigaardene, og Giernes Velstand vorede, ligesom ogsaa paa samme Tid en større Dplysning udbredtes blandt Almuen, hvortil Frederik den Fjerdes opbyggede Stoler, hvoraf Møen fik 10, ikke bidroge lidt. Skjøndt de følgende Besiddere af de mosenfse Hovedgaarde i det Hele maa henregnes til de bedre Godsere, vil Selveiendom dog ikke ret vinde Udbredelse; i Aaret 1855 vare Hæstegaardenes Antal saaledes endnu 208 og udgjør sikkert for Diebliffet ikke mindre end 200.

Efterat Møen en kort Tid havde været forenet med Nyljoving-Amt under een Amtmand, blev det, ifølge Reskript af 4. Septbr. 1793 og Placat af 21. Juni 1794 under Navn af Møenbo Herred henslagt under det dengang nylig oprettede Præsto Amt.

Dog forblev den ved Godsernes Salg 1769 værende Ridefoged Mathias Schmit, der da bestilledes til Amtsforsvalter for Møen, i dette Embede til sin Død 1796, efter hvilken Tid de kongelige Skatter skulde

indbetales paa Amtstuen i Bordingborg, der dog, mod iærskilt Godtgjørelse, ved en Guldmægtig modtog disse i Stege een Gang om Aaret. 1824 fik Møen igjen sin egen Amtstue, som den siden har beholdt.

Efterat vi saaledes have forsøgt i korte Træk at gjengive et Billede af Tilstanden og Forholdene paa Møen igjennem Tidernes Løb, saaledes som Historien har opbevaret samme, bemærke vi, hvorledes denne af Naturen med saa stor Gavnlighed udstyrede og i Aarhundreder har været Lumsplads for vilde rovgjerrige Røverhorder, der fra de nordtydske Kyster lig udhungrede Ulve fastede sig over deres Bytte, hvor som helst det fandtes, oftest i Smug som feige Ridinger; vi have seet, hvorledes Den under svage og uduelige Regenter blev givet i pengegridske herskelige Lehnsherrers Bold, ofte endog Ublændinge, der tyranniserede og underkuede Befolkningen, og saa ovenikjøbet stræbede til sig alt hvad de kunde. Meest har dog Trykket hvilet paa Landbobefolkningen, og hvad enkelte folkelige Konger virkede forat gjenindsætte denne i sine naturlige Rettigheder, det blev ogsaa ligeaa snart fuldkastet af uskoge, svage Eftermænd. Vi afbrøde Dens Historie paa et Tidspunkt, hvor den turde see en lysere Fremtid imøde, og af den specielle Beskrivelse, hvortil vi nu gaae over, ville vi erfare, at hvad man haabede, det er ogsaa med stedse fastere Skridt gaaet sin Opfyldelse imøde.

Stege Sogn

indbefatter

- 1) Stege Kjøbstad og
- 2) Stege Landsogn.

Stege Kjøbstad

ligger omtrent midt paa Den under 55 Grader, 1 Minuts nordlig Brede og 28 Grader, 12 Minuters østlig Længde fra Ferro, paa et fladt Terrain, hvor Stege Strand forbindes med Koret. Afstanden fra Koster Færgegaard er omtrent $1\frac{1}{2}$ Mil, fra Grønsunds Færgegaard omtrent 2 Mil og fra Klinten omtr. 2 Mil.

Angaaende Oprindelsen til Navnet Stege, der ogsaa findes skrevet Steghe, har man forskjellige Formodninger, Paludan antager, at det Oprindelse kan søges i det gothiske Ord Stäf, Stäfe, som betyder et lille Sund, et smalt Vandløb, ligesom Stäfaborg i Ostgothland og Stegeholm i Smaaland. Magister Viborg (død 1682), Sandvoig, Pontoppidan (i dansk Atlas) og P. Vendsen uleder derimod Navnet af de Stager eller Pæle, hvorpaa Byen skal være bygget, hvilken Antagelse synes at have størst Sandsynlighed; atter Andre mene, at Byen har sit Navn af Steig, et nederlandsk Ord, der betyder en smal Bro, eller af en Mand Stig, uvisst hvilken.

Byens Oprindelse taber sig i en meget fjern Fortid,

og man er ikke istand til at kunne paavise, naar og af hvem den er anlagt. Det turde ikke være usandsynligt, at Byens Oprindelse skrider sig fra Slottet, ligesom f. Ex. Tilfældet er med Kjøbenhavn, Bordingborg, Nysted o. fl.; saameget er i hvert Fald vist, at Historien nævner Slottet tidligere end Byen. Hvad der formeentligen ogsaa har bidraget til Byens Anlæggelse er det rige Fiskeri, der fandt Sted her i Middelalderen. Ogsaa synes der engang at have været to Byer paa det Sted, hvor Stege nu ligger, nemlig en nærmest Slottet, hvilken omfærd fortrængte den anden, maaffee ældre Bye. Det ældste Dokument, der haves angaaende Stege er et Brev dateret Næstved den 14. Mai 1268, hvorved Kong Erik Slipping giver Stege Byes Borgere Rettighed til at kruge Stovene og Græsningen omkring Byen, som de havde havt dem i hans Farsfader, Baldemar Seir's Tid, hvilket Brev blev stadfæstet af Christoffer den 2den 1321, af Erik af Pommern 1410, af Christoffer af Bayern 1447 og af Kong Hans 1433. Ifølge Viborg skal Byen i ældre Tider have været langt større end nu; den havde 3 Hovedgader og endel Stræder; omtrent ved Midten af det 16de Aarhundrede skal den have havt over 500 Borgere, hvoraf de fleste ernærede sig ved Seilads og derved samlede sig Midler, medens der 100 Aar senere neppe fandtes 100 Borgere, der kunde ernære sig uden at betle. Uarsagen til denne Tilbagegang angives at være den, at Borgerne lagde sig efter Ugerdyrkingen.

Det er i Sandhed intet Under, at Stege Kjøbstad

kun langsomt og besværligt hævede sig i Rækken af de danske Kjøbstæder; thi om det end kan antages, at Byen havde nogen Næring fra Slottet og Stegehuus Ladegaard, som Lehnsmanden undertiden beboede, og som endnu eksisterede henved 150 Aar efterat Slottet var ødelagt, saa er det dog paa den anden Side vist, at Borgerne trykkes haardt ved de verkende Magthaveres despotiske og vilkaarlige Handlemaade, ved Forsprang ved Paalæggelser af en vilkaarlig Told og meget andet, ligesom det og er en Selvsølge, at den jammerlige Tilstand, hvori Agerdyrkningen stod paa Møen under Tidernes haarde Tryk, ikke kunde andet end ove en betydelig Indflydelse paa Kjøbstaden, hvortil endnu kom det Skaar, Stege led ved den rivaliserende Kjøbstad Borre. Skjøndt Den var i Besiddelse af 2 Kjøbstæder, dreve Landboerne dog Handel paa Tybskland, idet de solgte deres Producter til fremmede omreisende Kjøbmænd, istedetfor at føre dem til Stege, hvilket fremkaldte Christian den 1stes Brev af 1481, hvorved dette forbødes, og Kong Hans's af 1507, samt Frederik den 1stes af 1524 og Frederik den 2dens af 1582, hvor Forbudet gjentoges. 3 Aaret 1457 hjemsogetes Stege af en voldsom Ildbrand, der lagde Storstykket af Byen i Aske; dog var den 30 Aar efter gjenopbygt, fordetmeste af Egetømmer, Muur og Kridtsteen, og Husene takkede med Skifer. Men endnu inden dens Gjenopførelse var fuldenbt, rasede 1484 Pesten og hærgede Landet, og strax derefter udbrød Kriegen med Tybekerne, der igjen afløstes af Ørrens Feide.

Til denne sammenhængende Række af Ulykker kom desuden fremmede Sørøvere, der gjorde Handel og Samsærdjel endnu mere vanskelig, samt Fiskeriets Utagen, saa at Byen 1582 var — som det hedder i et Brev fra Frederik den 2den — „fast forringet og forarmet, saa at, i den Stad, der tilforn havde været henved 500 vederhæftige bojiddende og formuende Borgere, vare de nu meget ringere og fast forarmede“, hvorfor Kongen eftergav den aarlige Bysskat, hvormed den stod tilbage, og bestemte Byens Skat herefter til 100 Mk. „efter Møntens forrige Værdi.“ Denne Eftergivelse af Skat var vistnok ikke alene høist nødvendig, men den var ogsaa baade billig og retfærdig; thi ved et Gjøldbrev af 1542 forpligtede Stege By sig til at betale Ridder Anders Wilde en Sum af 2000 Mark dansk, som Kong Hans allerede 1509 havde laant af ham. Under saa saadanne Omstændigheder var det i Sandhed intet Under, at Byen blev forarmet. Borgernes ældste Erhvervsfilder vare Handel og Fiskeri. Først længere hen i Tiden kom hertil nogen Agerdyrking. Vi vide af det Foregaaende, at Stege Borgere paa Valdemar den 2dens Tid benyttede Slovene og Grædningen omkring Byen; hertil kom „Veisthale og Veisthalefang“ d. e. Ulfskale og Heineden, som Grev Christoffer i Christian den 2dens Navn skænkede Byen 1535. Denne Konge tillod atter Bønderne at seile til hvilken Kjøbstad i Landet, de lystede, med deres Korn, og der igjen kjøbe de Vare, de behøvede; han gav Stege, som andre Kjøbsteder, Friheder, og foreskrev bestemte Regler, for-

nemmelig vedkommende Handels- og Haandværksnæringen. Saaledes indeholder Forordningen af 6. Januar 1522 ifær vigtige Bestemmelser angaaende Handelen med Sild paa Fiskerleierne, af hvilke der vare adskillelige paa Væen Stege Borgere havde Oplagssted i Falsterbro i Søerrig, dengang den første Markedsplads. Tydske Kjøbmænd havde imidlertid ogsaa fundet Vei hertil, og de forurettede Stege Borgere i høi Grad, trods Frederik den 1stes Brev af 1632, hvori det forbødes at gjøre Væens Folk Hinder paa deres Fiskerleie i Falsterbo. Men det blev ikke herved. Og saa Hollænderne og Andre forulempede Væenboernes Fiskeribedrift; vel gjentog Regjeringen i en strængere Tone, at Ingen maatte ligge med deres Skibe eller Baade paa Falsterbo Fiskerleie, som alene Stege Borgere havde Frihed til; men det blev alligevel ikke bedre, da man ei brød sig om Regjeringens Forbud, og saaledes gif denne vigtige Indtægtstilfælde for Stege Borgere snart tilgrunde. — 1516 fik Stege By — ligesom tidligere Roeskilde, Rjøge, Ringsted og Slangerup — fgl Privilegium til Afholdelse af et aarligt, saakaldet Udelmarked den 22. Juli, og 1618 blev Fredagen bestemt til Torvedag, ligesom Skif var i andre Kjøbstæder.

Endskjøndt Stege i Begyndelsen af det 16de Aarh. var i stærk Tilbagegang, blev den dog endnu 1527 regnet blandt de vigtigere danske Kjøbstæder. Dette fremgaaer blandt andet deraf, at det ved det Krigsopr. Frederik den 1ste i det nævnte Aar udfres i Anledning af den truende Holdning, Norge indtog til Fordeel for

Christian den 2den, blev paalagt Stege og Naffkov at levere et fuldstændigt udrustet og bemandet Krigsskib, hvilket navnlig i de Tider maa have været en ganske overordentlig Byrde, som de nævnte Byer neppe nu vilde være istand til at bære.

Til disse orienterende historiske Oplysninger angaaende Stege Kjøbstad skulle vi endnu føie, at Byen 1565, 1658 og 1659*) blev indtagen og udplyndret af Svenskerne, og at Frederik den 2den 1585 forbød fremmede Kjøbmænd at ligge i Grønsund og handle, Stege Vo til Skade. 1627 blev mere af det omliggende Sædeland og 1632 Roddeen Mark tillagt Byen. Den 23. Mai 1774 hjenføjtes Stege atter af en voldsom Ildbrand, ved hvilken 112 Gaarde og Huse lagdes i Aske.

Det tør saaledes antages, at Stege har været en ret blomstrende og værfom Bye, der ved mange uheldige Omstændigheder er gaaet tilbage, indtil den omtr. i Slutningen af det 16de Aarh. var sunket saa dybt, at fast intet Spor af dens fordums Glænde var tilbage. Fra dette Tidspunkt har dens Berømding kun været ringe, og den har kun indtaget en beskedn Rang i statistisk og merkantil Henseende. Det er først i den nyere Tid, navnlig siden dette Aarhundredes Begyndelse, at Stege har hævet sig noget igjen, og det er al Sandspønlighed for, at denne By under nogenlunde normale Forhold vil hævede sin Plads blandt Landets bedre

---

*) See Side 47 o. f.

Risikofæder og forhaabentlig flede gaae en rigere Fremtid imøde. Derfor borger dens Beliggenhed, dens rige Opland og dens driftige og virksomme Borgere.

Slottet Stegeborg, der som vi antage har givet Byen sin Oprindelse, laa ved dens søndre eller sydvestlige Side tæt ved Noret og omfjodt af Havet paa de 3 Sider. Den formodes at være anlagt af Valdemar den Store eller Svend Grathe maaskee omtr. 1151; den nævnes første Gang i Historien 1217 og skal oprindelig kun have bestaaet af nogle Træhuse og et høit Taarn af Bjælker, hvorpaa man ligesom paa en Stige (Stæg) kunde gaae op til Spidsen, og omgivet af en Vold af mægtige Graastene og Jord. Det ombyggedes af Valdemar den 3die, omtr. 1361, hvorfor det stundom kaldes Valdemars Slot; han opreiste 3 Taarne, byggede et ordentligt Slot af brændte Steen, omgivet med Ringmure og Fæstningsværker. Rædserens Mure af Graasteen vare 4—5 Alen tykke. Over Borgleddet, eller Zerpporten paa Ringmuren, var Borgsruen, eller det fælles Opholds- og Spisested for Borgens Betjente, Badehuse o. s. v. Midt i Gaarden var Brønden, der, sat af tykke Egeplanker i en Kvadrat omtrent paa 3 Alen, endnu findes i det sydøstlige Hjørne af Hage & Søns Have, paa hvilket Sted ogsaa sees Reste af Slotmurens røde Stene. Nøglen til Slotporten, der omtrent var $\frac{1}{2}$ Alen lang, opbevaredes endnu paa Valubans Tid. Den egentlige Fæstningshede ud til Stranden var bygget i en Bue, hvis Længde udgjorde 78 Alen. Den nordre, mod

Byen vendte Side havde, ifølge Puffendorff (1632—1694) en meget større Udstrækning end den søndre. Paa Puffendorfs Tid vare altsaa Murene tildeels endnu spnlige, og Paludan har, 100 Aar senere, set Bolværkspælene tilligemed det sidste Brudstykke af dette ærværdige Slots Mure, isoleret beliggende paa fornævnte Bues Midtpunkt. Nu, 1865, er isørigt ethvert Spor af denne Borg forsvunden. Levingerne af den Vindebro, hvorover Veien gik fra vestre til østre Herred igjennem Slottet, vare endnu — efter Viborg — 1676 at see under Vandet.

Vi vende os dernæst til de vigtigste af de Begivenheder, for hvilke dette Slot har været Skuepladsen.

Under den Fejde, der opstod efter Valdemar den 2dens Død imellem hans 4 Sønner, holdt den ene af dem, Kong Erik Bloppenning, 1247 sin Halbroder, Hertug Knud af Blekingen, fangen paa Stegehuus, hvilket blev til stor Skade for Møen (see Pag. 13). 1254 fattede Henrik Gmelstorp sig i Besiddelse af Borgen, som han dog snart igjen maatte opgibe. 1288 stormedes den forjæves af de fredløse Kongemordere, medens Gyrst Witzlav af Nügen var i Besiddelse af Slottet som Pant. 1310 kom det saavel som Møens Land ved et Magteskifte i Kong Erik Menveds Besiddelse, hvilket dog ikke varede længere end nogle faa Aar, da det blev pantet til Niels Duffien, og saaledes vedblev det med korte Afbrudelser at være i Tødsfærns Hænder, indtil det endelig 1358 blev overgivet Valdemar den 3die, som skal have holdt

Ridderspil her i Aaret 1355. 1456 og 1476 residerede Christian den 1ste en kort Tid paa Slottet, og 1507 Kong Hans. Den 1ste Juni 1510 stormedes Slottet atter forgjæves af Lybekerne. 1533, under Ørens Feide, forraffedes det ved en List (see Pag. 35); Slottet sprængtes med Krudt og paa saa Dage var den stolte Fæstning med Undtagelse af Ladegaarden og Føhusene i Bund og Grund ødelagt.

Stegeborg har alt tidligt haft sit eget Gilde, Kong Knuds. Da denne Konge var erklæret foe en Helgen stiftedes der trindt omkring Gilde til hans Ære. Det første af disse var i Skanor i Sverrige, hvor Stege Borgere dreve Handel og af hvid Dvergilde den mægtige Valdemar selv var Medlem. Stegeborgs Knudsgilde helligholdtes den 10de Juli, Kong Knuds Dag. Dets Segl, 3 Tommer i Diameter, forestillede St. Knud siddende paa en Throne, med Kronen paa Hovedet, Scepteret i den høire, og den med Korset prydede Verdenskugle i den venstre Haand; Religionens og Dyrskningens Attributer vare Maanen paa høire og Stjernen paa venstre Side. 3 Seglet læstes med Wunkekrift: *Sigillum de convivio Sancti Canuti de Stecheborg*. Slottets Vaaben var — ifølge Sandvig — en udstrakt Arm, som en Bølge skar midt over, med Indskrift: *Manus Petri* (Peters Haand). Det blev fundet af Viborg i et Gravsted i Elmelunde. — 3 Christian den 1stes Dokumenter kaldes Slottet: „*Castrum nostrum regium*“. — (Bort kongelige Slot).

Stege havde i ældre Tider 2 Kirker, St. Gjertruds og St. Hans Kirke. Den første af disse, som var den ældste, blev ødelagt af Carl Gustav 1658; den havde en af de ældste Klokker, man har fundet i Danmark, nemlig fra 1182. St. Hans Kirke er rimeligviis bygget til forskjellige Tider, først en Deel af Langskibet, dernæst Choret og endelig Taarnet og det øvrige Langskib med 2 Sidgange. Længden med Taarnet er 90 Alen, Bredden 30 Alen, Taarnets Høide omtrent 50 Alen. Altertavlen med Christi Korsfættelse er ikke uden Kunstværk; den er gammel og maaffee en Kopi efter Dominichino. Denne Kirke har i Aaret 1859 modtaget en væsentlig Forbedring i den indvendige Form, idet Pulpituren er borttagen, og Orgelet flyttet ned ved Indgangen. Derved er Kirken bleven lys og livlig. Den fik samtidig nye Stole, Gulv og hvelt nyt Orgel. Udgiøten herved var 8000 Rdlr., der forrentes og amortiseres af Kjøbstad og Landsogn, der ere fælles om Kirken. Kirken eier ingen Formue og behøver derfor jevnlig Tilskud af Communen især da Tienden kun er 40 p. pr. Lønde gammelt Hartkorn, en høist ubegribelig Accord. Til Minde om den i Aaret 1837 afdøde Frihedens Forkæmper, Johannes Adam Hage, findes i et Familiekapel i Kirkens vestlige Gude opstillet et af Bispen i Marmor udført Monument, der forestiller Friheden, fremstillet i en quindelig Figur. Paa Foden er indhugget disse Ord: „H v o r Herrens Land er, der er Frihed.“ Hølvingen i Kapellet er stent og smagsfuldt dekoreret af Maleren

Silcker, og det Hele afgiver en sand Prydelse for Kirken.

I samme Ende af Kirken findes desuden et nylig restaureret Gravkapel, hvor den Aar 1728 afdøde Amtmand over Nøen, Caspar Gottlob Woltke og Hustru Ulrica Augusta de Hausmann ere bisatte, han i en kobberbeslagen, hun i en smuk Marmor-Kiste.

Den oprindelige Kirkegaard har endnu enkelte Gravsteder, som freedes af de Esterlevende; men kun i særegne Tilfælde jordes Lig her. Admittentkirkegaarden udenfor Østerport, circa 4 Ed. Land, er det egentlige Begravelsessted. Den er taget af det Friedenreichske Fideikommissjens Jorder, mod aarlig Afgift efter Capitelstaxten.

Kirken har en Præst, der understøttes af den ordinerede Cathetik — en Chordegn og en Organist. Klokkerembedet blev nedlagt 1854 og Forretningerne udføres nu af Organisten og Landsfogens Skolelærer efter en approberet Indstilling.

Strege har 19 Gader, hvoriblandt Hovedgaden er temmelig lang og bred, og 1 Torv; en ny Gade (Nygaden) er anlagt i 1854. Byen har, efter hvad der almindelig antages, i æltre Tider naaet til Bolden ved Skammelsstrædet og Langesstrædet, hvor der ved Gravning er fundet Byggegrund og Steenbro; endel af disse Grundstykker danne nu det saakaldte Hages og Friedenreichs Vænge. Byen er i Nord og Syd omgivet af Bolden, der er en Vedning af den gamle Befæstning, og afgiver en smuk og vel vedligeholdt Promenade; den har 270 meest een Etages Bygninger, hvis

Ursurancejum andrager 874400 Rdr., 1854 var Ursurancejummen 576,280, 1843: 430.330 og 1822: 369,610 Rdr.) Byen har 4 Indfjorsler, der i ældre Tider forsvarede af Taarne med Skydehuller; af disse er endnu et, det østlige, gennem hvilket Vandveien gaaer, tilbage; det er opført af røde Steen, har et spidst Tegstag og kaldes Mølleporten. Gaderne ere flet brolagte og oplyste ved almindelige Tranlamper; Gasanlæg er imidlertid iaar vedtaget ved Raadstueforf. af Byens Borgere.

Indbyggernes Antal var den 1ste Februar 1860: 2091, hvoraf 207 egentlige Borgere. I 1855 var Indvaanerantallet 1934, i 1850: 1808, i 1845: 1761, i 1822: 1328, i 1801: 917 og i 1769: 808. Kjøbstadens Bygninger og Jorder vare i 1862 behæftede med 1647 Portioner Grundskat. Skattebyrden til Kommunen var f. A. 8236 Rb. 66 sk., foruden de Indkomster Jorder, Grunde, Markedet og Andet indbragte. Udgifterne til Skolevæsenet var 2800 Rb. og til Fattigvæsenet 1500 Rb.

Raad- og Arrethuset, beliggende paa Torvet og fælles for By og Land, er opført i Aaret 1853 og kostede 22000 Rb. Det har et smukt Døre, er bygget i gothisk Stil med Taarn med forgylde Spir og forsynet med Uhr. Foruden Lokaler for Vigningskommisjonen og Borgerrepræsentationen findes her endvidere Ithingstue, Forsamlingsstue og Kontorer for Byfogden og Bostriveren, Gjældesamfundet, 8 Arrester og Bolig for Arrestforvareren m. m.

Borgerstolen, ombygget i 1856 og 57, indeholder

5 rummelige Skolestuer samt Bolig for 2 gifte og 2 ugifte Lærere.

Desuden have en Almue- eller Friskole, hvorved er ansat en Lærer og en Læreriude. Skolebygningen er gammel og brøstfældig, og afgiiver langt fra ikke den lovbefalede Plads for det store Børneantal.

Sygehuset, opført 1862, kostede omtrent 4300 Rdlr., der dels tilvebragtes ved Laan og Ligning, dels indkom som Gaver fra Møns Sparekasse og fra Hofjægermester Lutein paa Marienborg.

Sprøitehuset er opført 1859 og kostede 900 Rd. Byen har 4 Sprøiter.

Stegte har et Brand- og Politicorps, der er organiseret ved et under 29de August 1835 approberet Reglement; Corpsjet traadte første Gang i Virksomhed den 18de Septbr. s. A. og dets hele Styrke er for Diebliffet 146 Mand, inddeelt i 7 Delinger, 4 til Sprøiterne, 1 til Forbrækning, 1 til Vandvæsenet og 1 til Ordens Vedligeholdelse. Byfogden er Chef, og Corpsjet kommanderes af 1 Capitain, 1 Premier-, 6 Secondlieutenanter og 14 Underofficerer.

Her er 9 Borgerepræsenter og en fast lønnet Ræmner. Byens Fattigvæsen eier en Capital af henved 2000 Rdlr., Skolevæsenet c. 4000. — 2 Markeder afholdes aartlig, i Marts med Heste og Dvæg, og i Oktober med Kram.

Byens Dorighed er Byfogden, der tillige er Herredsfoged i Mønsbo Herred; ved den nylig ind-

traabte Vakance af By- og Herredsskriverembedet, forventes dette inddraget under næstkønte Embede.

Ved Toldstedet var den 1ste Januar 1865 hjemme hørende 21 Fartøier, af 239½ Rmlst. Drægtighed. Til Sammenligning anføres her, at i Aaret 1822 var Fartøiernes Antal 18, af hvilke det største var en Skub paa 24 Rmlst.; i 1849 var Antallet 22, hvis Væstedrægtighed tilsammen androg 244½ Rmlst. Told- og Skibs- samt Brændeviinsbrændingsafgifterne beløb sig i 1864 til 13494 Rdr.; i 1854: 12336 Rdr. og i 1856: 13003 Rdr.

Skibsfarten i 1864: a) Paa Udlandet, indgaaet 130 Fartøier, tilsammen af 702 Rmlst. Drægtighed med 395½ Rmlst. Bestuoning; indgaaet 58 Fartøier, tilsammen af 1812½ Rmlst. Drægtighed med 1716 Rmlst. Bestuoning. b) Paa Udlandet, indgaaet 189 Fartøier af 2825½ Rmlst. Drægtighed med 610½ Rmlst. Bestuoning; udgaaet 162 Fartøier af 1711½ Rmlst. Drægtighed med 395½ Rmlst. Bestuoning.

Indvaanernes vigtigste Næringsveie ere Handel, Ugerbrug og Haandværksdrift. Kjøbmændenes Antal var den 1ste Jan. 1865: 18. I Aaret 1864 udgjorde Udførselen af Kornvarer i det Hele 85,551 Tdr., hvoraf til Udlandet, meest til England, 52,400½ Tdr. I 1855 androg bemeldte Udførsel 56,732 Tdr., hvoraf til Udlandet 38,910 Tdr., i 1814 var Udførselen ialt 21,266 Tdr. eller omtrent ¼ af hvad den nu er, og i Midten af forrige Aarh. var den imellem 12—15.000 Tdr. aarlig. Antallet af Haandværkere i Stege var den 1.

Febr. 1865: 101, 1822 var Utløst 65, 1809: 87, 1773: 57 og 1769: 62, sidste Angivelse efter D. Utløst.

Byen har 3 Dampbrænderier, der producere 2 a 300,000 Potter Brændeviin aarlig. 1822 fandtes her 18 Brændeviinsbrænderier, hvoraf dog kun de 11 vare i Drift. Et Jernstøberi producerer aarligt til en Værdi af ca. 7000 Rdr., og et Kalkbrænderi leverer aarligt ca. 1000 Tdr. Kalk. Endelig findes et Teglværk i den saakaldte Hegneden.

De til Stege Kjøbstad hørende Jorder, som deels ere egentlige Kjøbstadjorder, deels tilkjøbte fra Landsfognet, ere de saakaldte gamle Eiendomsjorder, Embedsjorderne, Sextenjorderne samt Ulskale og Hegneden. De udgjøre tilsammen ca. 1,747 Tdr. Land, af Hartkorn 154½ Td., hvoraf ca. 1000 Tdr. Land ere Ager og Eng, 577 Tdr. Overdrev, ca. 150 Tdr. Land Skov og Resten Mose. Skoven, som efter Jordsmønnets Beskaffenhed har en særdeles frodig Tilvært, bestaaer af Bøg, Eg, Lind og Naaletræer. Overdrevsjorderne og endeel af Skovene benyttes til Græsning. Af Embedsjorderne høre 170 Tdr. Land med 19 Tdr. 5 Spr., 2 Tdr., 2½ Album Hartk. til Præstefaldet i Stege og udgjør den saakaldte Provstegaard, ca. 56 Tdr. Land med omtr. 8 Tdr. Hartkorn, ere tillagte Byfogden, og ca. 16 Tdr. Land med 18½ Spr. Hartkorn Byfrieren.

I Møens Spare- og Laanebank, der er oprettet i Maret 1827, indfaldt den 31. December 1864 omtr. 20,000 Rb., 1854: 139,351 Rb. Rasken har

opsparet et Fond paa 10,000 Rd. I Byens Overfor-
mynderi indestod ved Udgangen af 1864: 8000 Rd.,
1854: 10,898 og 1844: 16,279 Rd.

Ved Postvæsenet i Stege er ansat en Postmester,
der tillige er Opjydsmand ved Befordringsvæsenet. De
egentlige Postintrader androge i 1864: 6,350 Rd., s.
A. var Antallet af ankomne Breve 60,965. Ved Sal-
get af Postfrimærker indkom 2,078 Rd.

Ved Lægevæsenet er ansat en Lægeforvalter og 3
Assistentter. Her boer Distriktslægen i Nøens Læge-
distrikt, der omfatter Nøen og Bogø, samt en prakti-
iserende Læge, ligesom her ogsaa er et Apotek. Amtstuen
for Nøens Amtstuedistrikt, oprettet 1824, er i Stege.
Endelig er her et Telegraphkontoir med Telegraphfor-
bindelse gennem 2 Traade, af hvilke den ene fører
over Falster til Volland, og den anden staaer i For-
bindelse med det Sjællandske Telegrafnæt.

Om Sommeren er her daglig Dampskibsforbin-
delse med Hovedstaden og de vestligere Der.

Læt udenfor Byens nordlige Side ligger Nøens
Daareanstalt, fornemmelig bestemt for uehelbredelige
Sindssyge. Det er en stor 2-ETages Bygning med
Kjælder, opført 1705 og oprindelig bestemt for en Na-
vigationsskole, der 1697 var traadt istedetfor den til
denne Tid i Stege værende Latinskole, hvis Tilstand
skildres som saare slet. I Rektorens eller øverste Klasse
fandtes kun 3 Disciple og „ikke En af disse var istand
til at sætte tre latinske Ord sammen“, og blandt Sko-
lens fjorten andre Disciple — „under Høreten“ —

kunde neppe den Halve Deel læse indeni Bogen.“ „De fulde synge i Kirken“ hedder det fremdeles i Skildringen, men det er elendig.“

„Kommer det endelig saa vidt, at de have lært at læse Dansk, skrive nogenledes, og tone en Psalm, rende de bort eller sættes af Forældrene til Skib.“

Det var saaledes en Skole, som ikke var værd at holde paa, hvorfor ogsaa Christian den 5te ved Fundats af ovennævnte Dato omdannede den til en Navigationskole, hvor „Bønder sønner og andre der i Landet kunde blive oplærte i de Videnskaber, som til Seiladsen høre.“ Byggepladsen til Navigationskolen stænkedes af Proosten i Stege, Magister Hans Keenberg. Med Haven udgjør den 32.400 □ Alen; den kaldtes tidligere Strandvænget og var Prostens private Eiendom. Iøvrigt tilfaldt den nedlagte Latinskoles rige Indtægter Navigationskolen; men disse vare dog langt fra tilstrækkelige til Foretagendets Fremme, hvorfor Kongen stænkede 2000 Rd. til Bygningens Opførelse og desuden lod udgaae Opfordring til „Betjente, Kjøbmænd og andre Underaatter, som til dette christelige Værk godvilligen vilde give.“ Gaverne strømmede herefter saa rigeligt til, at Skolen i Februar 1727 eiede en Kapital af omtr. 20.000 Rd. Det var imidlertid kun i saare ringe Grad at Skolen og dens Virksomhed opfyldte de Forventninger, man havde gjort sig om den, og efterat fornævnte Magister Keenberg, der synes at have stænkhet den særdeles Opmærksomhed, 1709 forlyttedes til et Sognesald i Kjøbenhavn, hensygnede

Skolen ved Lunkenhed i Bestyrelsen og ved flette, uduelige Lærere saaledes, at den ifølge Rescript af 2. December 1727 ophævedes. Saa ringe havde Skolens Virksomhed været, at der i de sidste 20 Aar kun var udgaaet 6 duelige Styrmænd fra den. Først 10 Aar senere, 1737, blev det bestemt at Skolen og dens Midler skulde anvendes til et Fugt- og Arbejds hus, der dog ikke kom istand før 1743.

Beslutningen herover synes fornemmelig fremkaldt ved, at Børnehuset paa Christianshavn var saa overfyldt med Fanger, at det umuligt kunde modtage alle dem, som „inddomtes fra begge Rigerne.“ Omtrent samtidig oprettedes Fugthusene i Odense og Viborg. Møns Fugthus bestod til 1851, da det, som anført, indrettedes til Sindsfygeanstalt for 66 Patienter.

Det ovenfor omtalte Frieidomsske Fideikommiss stiftedes 1798 af Capitain Mauritz Frieidomsske til Bedste for Stege Byes og Sogns fattige Syge og Sengeliggende, samt for ugifte Fruentimmer af hans Familie. Dets Eiendele bestaaer af omtrent 24 Edr. Land Jord ved Stege. Heraf er, som alt anført, omt. 4 Edr. Land affaaet til Kirkegaard og andre 4 Edr. Land, Bænget, overladt Stege Commune til Bebyggelse for Indaaernerne, alt mod en aarlig Arveskæftgift. Resten af Jorderne ere bortforpagtede paa visse Aar.

Endvidere eier Fideikommisset en Hartforsskobligation paa 75 Rdl. samt en Kapital stor 200 Rdl. indestaaende i Møns Sparebank, og endelig ca. 20

Grunddele i Uloshale. Af Indlægten nyde Syge og Sengeliggende Halvparten af den Afgift, der svares af Kirkegaarden, samt af Afgiften, der svares af den saakaldte Sextensløb omtr. $7\frac{1}{2}$ Td. Land ved Kirkegaarden. Resten er tillagt Legatet for ugifte Fruentimmer af Familien, for hvilke Godseier N. Hage desuden i 1863 i fornævnte Vænge har ladet opføre og skjænket en Bygning, der afgiver 8 velindrettede Fribofiger, hver paa 2 Værelser, Kjøkken og andre Bequemmeligheder.

Som sidste Rest af den tidligere Lavsvæsen er i Stege endnu tilbage det saakaldte „Ligbærerlav“, en Afstamning fra det tidligere Papegøielav, der sandsynligt igjen skriver sig fra det ovenfor omtalte ældgamle St. Knuds Gilde. Ligbærerlavet opbevarer endnu en Forhandlingsprotokol „foræret til det hederlige Papegøielav Anno 1680 den 2. Juni af Peter Anderson Heggelund, Raadmand, kgl. Consumtionsforvalter i Stege.“ Fogens Indhold er uden synderlig Interesse. 3 36 §§ findes Selskabets Love og Forrifter ved Skjæpsvælskerne indbefattede.

Stege har et Skibsbyggeri, der ved sin driftige og duelige Bestyrer har fundet almindelig Anerkjendelse; det beskæftiger daglig c. 30 Arbeidere. Til Byen hører 2 Vindmøller.

Stege Land sogn. Hertil hører Byerne Koster, Tjørnemark med Skole og Folkehøjskole, Nebbele, Bidlinge og Lovælde, der tidligere kaldtes Lupælde — en ældgammel By med en forhen berømt Kirke. St. Clara Kloster i Roeskilde havde i Middelalderen Besiddelser

her. Svendsmark og Udby med Skoler, Hoved-
 flov, forhen et bekjendt Fiskerleie og Lindemark, den
 sidste beliggende tæt utenfor Stege. Til Landsfognet
 hører desuden 2de større Udskaarde, Cathrinebal og
 Nebbelegaard, hver med circa 20 Tdr. Hartkorn.

Nyord Sogn,

som hører til Møenbo Herreds Jurisdiktion, indbetat-
 ter Den Nyord tilligemed nogle mindre, ubeboede Der.
 Den Nyord er beliggende ved Viterføens Indløb i Uls-
 fundet, 1 Wiil nordvest for Stege og ligesaa langt
 nordøst for Kallehave Færgegaard. Den stiles fra
 Møen ved Ulskåleløbet og fra Sjælland ved Bøge-
 strønnen. Arealen er 889 Tdr. Land g. M., hvoraf
 dog kun omtrent 200 Tdr. Land ere Uger, Resten Ma-
 der eller Saltenge, udsatte for Doersømmelse af Ha-
 vet. Hartkornet udgjør 44 Tdr. 2 Skpr. 2 $\frac{3}{4}$ Alb.

Naar Nyord først er bleven bebygget, vides ikke,
 dog synes Naamnet ny Jord, at tyde paa en sildig Pe-
 riode, ligesom ogsaa Beboernes Naane og Udseende sy-
 nes at vidne om en fremmed, maastee fristil Herkomst. *)
 Allerede i det 16de Aarhundrede var der Lodser paa

*) Disse Oplysninger ere tildeels hentede af „Nyord Kirkes
 Indvielse af D. Smith“, Kbhavn i 1847.

Den og ifølge en Jordebog af 1602 skal Den have henhørt til Jungshoved Lehn. Senere er den henlagt til Stege Landsogn, og den blev ved Auktionen den 20. Septbr. 1769 solgt af Statskassen til Dens 20 Gaardmænd for 3,902 Rd. 57 sk., hvilken Sum nu er under Værdien af hver enkelt Gaard paa Den. Ved fgl. Rescript af 23. Mai 1845 blev Nyord stilt fra Stege Landsogn og oprettet som et selvstændigt Sogn, saa at det nu i alle Henseender udgjør en egen Commune. Til Opførelse af en Kirke og en Præstebolig bevilgedes derhos ved benævnte Rescript en Sum af 5,500 Rdr., ligesom det og blev bestemt, at Dens Præste- og Skolefald skulde forenes og beklædes af een Mand. I Overensstemmelse hermed opførtes da den nuværende Kirke, hvis høitidelige Indvielse fandt Sted samtidig med Indvielsen af den første Præst og Skolelærer den 16. December 1846. Det er en ottekantet, grundmuret Bygning, 20 Alen i Diameter, og da det gipsdækkede Loft hæver sig ottekantet efter Tagets Form, har Kirken den anseelige Høide af 14 Alen indvendig. I Spidsen af Taget er et lille Spir, hvori Kloffen hænger. Over Døren er Kong Christian den Stes og Dronning Caroline Amalias Navneskiffer med Krone over anbragt af støbt Jeru. Kirken saer Lyd gjennem 6 smukke Vinduer i Jernrammer, og Gulvet er belagt med hollandske Fliser. Over Indgangen findes et lille Vulpitur og over Alterbordet er som Altertavle anbragt en Gudsafsløbning af Thorvaldsens Composition: „Christus, der aabenbarer sig for

de 2 Disciple i Emmaus, da han bryder Brødet", som Thorvaldsen modellerede under sit Ophold paa Nysø til Jungshoved Kirke, hvor den ligeledes findes i Gipsafføbsning. Præstegaarden er en af Egebindingsværk opført teglhængt Længde med Skolestue og 6 smaa Bærelser, beliggende tæt ved Kirken. En Kirkegaard udenfor Byen blev indviet ved det første Rige Begravelse der den 6. Januar 1846.

Indbyggernes Antal var den 1. Februar 1860: 316 og bestaaer, foruden af Præsten, Lodsolbermanden og Kromanden med Familier, af 27 faste Lodsfer samt nogle Skippere, Matroser og Dagseiere. Af disse 27 Lodsfer ere de 20 tillige Gaardmænd, som hver besidde en Aking paa ca. 10 Tdr. Land Ager foruden Græsning paa det store fælles Overdrev og en Besætning, der i Almindelighed bestaaer af 2 Heste og 6 Køer. Jorderne ere udfæstede, men Gaardene ligge alle samlede i Byen. De øvrige 7 faste Lodsfer ere Husmænd. Lodsningen foregaar saavel nord som sydpaa omkaps. Tidligere gik Seiladsen gennem Ulfshaleløbet, en smal Rende mellem Nyord og Møen, hvis Dybde i 1821 var kun 5½ Fod. Følgen heraf var, at Skibe, der kun stak 5 Fod, ved Lavvande ikke kunde passere dette Farvand, og Seiladsen truede derfor med at ophøre. Da var det, at man, som S. 2 anført, vendte sin Opmærksomhed til Bøgestromsløbet imellem Sjælland og Danmarksbølmen. Efterat dette Løb var undersøgt af Sagkyndige, bleve 4.600 Rd. bevilgede til Løbets Opnyddring, og i Juli Maaned 1825 var hele Op-

rensningen fuldført til $7\frac{1}{2}$ Fods Dybde i en Strækning af ca. 1280 Fod. Senere er dette ved Opudbring bragt til en Brede af mindst 100 Alen, og en Dybde af 8 a 9 Fod. Dette Lob passeres aarligt af henimod 4000 Skibe, der give en betydelig Fortjeneste for Nyord's Lodser.

Ved Siden af Lodseri er Agerdyrknings-*Erhvervet*. Kirken tilhører Sognets Hartkornseiere. Præstefaldet, der ingen Apling har, er foruden et aarligt Tilskud af Statskassen, tillagt en aarlig Indtægt af ca. 90 Tdr. Korn, Græsning til 4 Køer samt ca. 147 Rd. i Penge.

3 December Maaned 1808 strandede paa Nyord's Grunde en svensk Galease, *Christine Marie*, hvis Besætning forlod den paa Grund af den stedfindende Krig mellem Danmark og Sverrig. Nyord's Lodser besatte Skibet, der tilligemed Ladningen blev fælg, hvornæst den indkom: Sum, da ingen Gier meldte sig, deelede lige imellem Kongen og Lodserne. Frederik den 6te skænkede sin Part, 3.384 Rdr. 95 S. D. C., til en Understøttelsesfond for afskedigede gamle og stikkelige Lodser samt deres Ufer og Vorn til deres 15de Aar. Nyord's Lodser kom saaledes i Besiddelse af en Pensionsfond, hvis Reglement er af 3. Mai 1810, og hvis Capitalformue for Tiden udgjør ca. 10,000 Rd. Pensionsbeløbene udbetales i Portioner fra 20 til 60 Rdr. aarlig.

Damsholte Sogn

begrændtes af Stege Landsogn, Fanebjerg Sogn, Ulf-sund og Østerløen. Dets Areal er 6,694 Tdr. Land, hvoraf 460 Tdr. ere Fædskov, med 638½ Tdr. Hartkorn og 13 Tdr. Skovskyd. Jorderne ere dels Leer- og dels Sandjord. Til dette Sogn hører Den Borsren paa 104 Tdr. Land.

Ved kgl. Rescript af 11. November 1740 blev Stege Sogn delt i 2 Sogne: Stege og Damsholte, da det forstuvante Sogn havde en altfor usforholdsmæssig Størrelse,*) og Damsholte Sogn benævnes derfor endnu ofte af Almuen Nysogn. Sognet omfatter Byerne Ebbelvæs, Store og lille Lind, Sprøve, Røddinge, Nyttiebæk, Liseby, Fren-derup og Hjelm. Hele sidstnævnte By er Selveien-

---

*) Det fortælles, at da Kong Christian den 6te engang var paa Møen og spiste hos Sognepræsten i Stege, Provst Jæger, sagde Kongen i Svog til ham: „Det er vel et meget flet Kald De har.“ „Deres Majestæt“, svarede Provsten, „Det er for stort et Levekald for een Mand. To kunde ruudelig leve deraf.“ Overrasket ved dette Svar, der skal have været Anledningen, om end ikke Grunden, til Stege Sogns Deling, gav Kongen det Lofte til Provsten, at naar Kaldet efter hans Tid blev delt, skulde hans Descendenter have fortrinlig Afgang til det nye Kald. Hans Sonnesøn blev virkelig ogjaa Præst til Damsholte. (Tiaps Beskrivelse.)

dom, hvorimod alle de øvrige Byer for største Delen ere deels Urvesæste og deels simpelt Fæste under Marienborg; dog ere af Hjelm Byes 123 Tdr., 4 Etp. 1 Fdtr., $\frac{1}{2}$ Album Hartkorn 53 Tdr. Hirkorn Urvesæste under samme Gaard. Gaardenes Antal er ca. 95, Husenes 171.

Hovedgaarden Marienborg. I Aaret 1645 laae, hvor Marienborg nu er, 2 Fæstegaarde, som kaldtes Nygaard. Disse bleve 1660 tilligemed mere Gods paa Ven af Kong Frederik den 3die skjænket Ritmester Jacob Dannefer, som Belønning for hans heldmodige Bedrifter under Krigen med Sverrig. Efterat disse Gaarde vare sammenlagte til een, beboedes denne en Tid af Oberst og Chef for Livgarden til Hest B. C. Plrøsen; efterat Gaarden dernæst af Frederik den 4de var skjænket til Amtmand Caspar Gottlob Moltke, som beboede den til sin Død, gif den senere over til Kong Frederik den 5tes Dnbling, Adam Gottlob Moltke, hvortil denne Konge som Kronprinds endog besøgte paa Nygaard den 17. Jan. 1746. Geheimeraad og Amtmand over Møen, Frederik Christian Møsting, var derefter Eier af Gaarden, hvis Møsting han selv drev med 7 Karle og 14 Heste, og her fødtes 1759 hans Søn, den bekjendte Statsminister Johan Sigismund Møsting, død 1843. Ved Auction over det nævnte Jordegods blev Nygaard, efterat være afstaaet til Regjeringen af Møsting, jern Hovedgaard paa Godset Nr. 1 den 19. Septbr. 1769 solgt til samtlige Godsets Bønder for 47,050 Rd. Da Bønderne imidlertid ikke vare istand

til inden den følgende Dags Formiddag Kl. 10 at stille behørig Sikkerhed for deres Bud, blev Godset atter oppraabt den 20. Septbr. s. A. og der tilslaaet Regimentsquartiermeister Esaias Fleischer, der om Kjøbet var i Interessentskab med den befyndte Generalkrigscommisair, senere Kammerherre Maguus Beringkjold, for 40.550 Rd. Fleischer, der af hele Godset var elsket som en Fader, ajsiod imidlertid fort efter sin Part til Beringkjold, da han ikke kunde finde sig i de mange Processer og Stridigheder, hvori Beringkjold indviklede sig, og denne gav derefter Gaarden Navn af Marienburg efter sin Hustru Marie Christine von Cappehn, som han havde ægtet i det Mecklenborgske. 1776 folgte Beringkjold Godset til Charles Francois Bose de la Calmette, der som hollandsk Minister var kommen til Danmark 1760 og døde her 1781. Godset gif derefter over til hans yngste Søn, Kammerherre, siden Geheimmeraad G. P. A. de la Calmette, der fra 1797 til 1803 beklædte Amtmandsembedet over Nøen, og som med sin Hustru, Anna Elisabeth Iselin var kommen i Besiddelse af Stamhuset Rosenfeldt ved Vordingborg. Det er denne Mand, der tilkommer Æren af at have hævet Godset til den Rang det siden og endnu indtager; navnlig anvendte han betydelige Summer paa Anlæggelsen og Vedligeholdelsen af Haven, der ved sin Størrelse, sine smagfulde Anlæg og sin Mængde af herillands kjeldne Exemplarer af fremmede Træer og Buskvarter horer til Danmarks skønneste Parkanlæg. Baa Nar efter at den følgende Gier, Knyrre Charles

Reinhard B. de la Calmette, Søn af den foregaaende, var kommen i Besiddelse af Godset, blev Hovedgaarden (1806) tilligemed nogle Tiender bortforpagtet for 12,000 Rd. dansk Cur.; 1817 kom Godset efter Eierenes Begjæring under Bestyrelse af en kgl. Commission. Efterat Kmhr. Calmette var afgaaet ved Døden 1820, og denne Familie dermed var uddød, søgtes det følgende Aar Godset med tilhørende 2 Tiender samt Grenderupgaard ved 5te Auction til nuværende Hoffjærgermester P. A. Lutein, der er Gaardens nuværende Besiddet, for 228,000 Rd. Selve feruden Omkostninger c. 30,000 Rd. Denne Gier, under hvem en betydelig Deel af Bondergodset paa taalelige Vilkaar er gaaet over til Arvefæste, opførte i Aarene i 1853—54 den nuværende betydelige og skønne Hovedbygning i 3 Etager med et 40 Alen høit Taarn, ligeiom ogsaa Eiendommen under hans Besiddelse har modtaget betydelige og hensigtsmæssige Forbedringer.

Marienberg med Parcelgaarden Egelykke har et Areal af 1190 Tdr. Land Uger, 190 Tdr. Land Eng, 600 Tdr. Land Skov og 70 Tdr. Land Mose. Med Bondergodset beløber dens Hartkorn af alle Slags sig til 635 Tønder, foruden Damsholte Sogns Kirke- og Kongetiende, der er matriculeret for 56 Tdr. Hartkorn.

Marienberg er saaledes den betydeligste Eiendom paa Møen.

Sparres minde, en lille Selveiergaard.

Damsholte Sogns Indvaanere udgjorde den 1.

Febr. 1860: 1895. Deres Erhverv er hovedsageligen Agerdyrking, hvortil kommer endel Skovarbejde, Lærveproduction og Høstveri. Teglværket under Marienborg producerer aarlig ca. 130,000 Stk. Muursteen.

Præstefaldets Reguleringssum er 2,012 Rd. Præstegaarden har et Tilliggende af 54 Tdr. Land, g. M. med $5\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn. I Sognet findes 3 Skoler. Gbbesmæs med Reguleringssum 578 Rd., Hjelm med Reguleringssum 466 Rd. og Sprove med Reguleringssum 502 Rd.

Danskholte Kirke, som er opført i Aaret 1743 og altsaa er den yngste paa Møen, har Form af et Capel i gotthist Stiil, uden Høvelvinger og uden egentlig Thor adskillt fra Kirkestøbet. Et lille Taarn med Træspir indeslutter Klokkerne. Altertavlen er malet af Prof. Gderéberg. Paa Kirkens nordre Side findes et Begravelsecapel for Familien Bost de la Calmette. Ved Foden af Alteret findes 2de Vgstone, den ene over Onkfru Cappeln, Beringshjolds Svigermøder; den anden er forsynet med Navnet G. B. Mautzau. Kirken tilhører Cieren af Marienborg.

I dette Sogn findes adskillige mærkelige Levnin-
ger fra Oldtiden. Saaledes er der paa Hjelm Mark en stor Jættestue, der hører til de fredede Oldtidsmin-
der; paa Røddinge Mark findes en dobbelt Jættestue, hvortil et Sagn knytter sig, og endelig er der i Nær-
heden af Byen Sprove en af de betydeligste Jættestuer i hele Landet.

Damsholte Kirke blev indviet af Biskop Herkleb den 17. April 1743 og samme Dag indfattes den første Præst, Rasmus Platou, der bekræftede dette Embede til sin Død 1775.

Phanefjord Sogn,

af Almuen almindelig kaldet søndre Sogn, er omgivet af Damsholte Sogn, Østerfjorden, Grønsund og Letten eller Sundet mellem Møen og Bogø. Sognet indtager et Areal af 6402 Tdr. Land, for største Deel leermuldede Jorder, hvoraf 470 Tdr. Land ere bedækkede med Skov, og hvis Hartkorn beløber sig til 615½ Td. Land Ager og Eng samt 4 Tdr. Skovskov. Her findes Byerne: Vollerup med Præstegaard og Vindmølle, Kogseby, ligeledes med Vindmølle, store og lille Dame, Tostenæs, Haarbølle, Vindebæk, Afskeby og Leerbæk. Samtlige Byer, med Undtagelse af Sidstnævnte, ere Selveiendom siden 1769, da Godset (Nr. 2) af gl. Hartkorn 380 Tdr., ved Auktionen blev kjøbt af Bønderne for 42750 Rd. Leerbæk By har derimod 3 Præstegaarde og nogle Reiehuse af Hartkorn c. 10½ Tde under Marienborg foruden en

Skovridergaard med 2½ Tde Hartkorn. Gaardenes Antal i dette Sogn er c. 111 og Husenes c. 272.

Her findes ingen Herregaarde. Ørnø Sunds Færgegaard har et Tilliggende af 85 Tdr. Land Uger, 5 Tdr. Vand Skov og 30 Tdr. Eng med ialt c. 14½ Tde Hartkorn.

Indvaanernes Antal er 2278. Hovederhvervet er Ugertyrking.

Prætekaldet, hvis Reguleringssum er 1892 Rd., er beneficeret med en Apling paa c. 36 Tdr. Land, der er styldsat for c. 4 Tdr. Hartkorn. Præstegaarden er beliggende i Bollerup. Phaneffjord Sogn har 4 Skoler: Haarbølle med Reguleringssum 409 Rd., Danne eller, som det østest skrives, Dame, med Reguleringssum 379 Rd., Afløby, med Reguleringssum 428 Rd. og Tostenæs med Reguleringssum 417 Rd.

Phaneffjord Kirke, beliggende paa en Bakke paa Kogseby Mark, tæt ved den saakaldte Phaneffjord, er rimeligvis bygget i det 16de Aarhundrede, idet Beboerne tidligere skulle have søgt Horbølø Kirke paa Falster. Den er 57 Alen lang og 28 Alen bred med dobbelte Hvalvinger, der hvile paa en Række tykke Piller midt i Kirken. Den største Klokke, der tillige er den ældste, har følgende Indskrift med Munkebogslaver: anno. domini. mcdxi. iaus. qvi(n) to. beatus. nico. hjelp. ihesus. maria. anno. (o) lo (f). ko. g)e. Altertaalen, af Billedhuggerarbejde fra Christian den Aedes Tid, har Form som en Triangel og er forsynet med Naanene Hans Resen og H. A. Schytte, af hvilke

førstnævnte som bekendt var Biskop og sidstnævnte i det 17de Aarhundrede Sognepræst ved Phanefjord Kirke. Imellem disse Navne staaer: „1534, der erlig og W. B. Mand Corñr Ulfeld waar Landtzhøer paa Møen, der bleff denne Tauffle stifferit, Gud oc den christon Kirke til Ære.“ — Kirken tilhører nu Gieren af Klintholm.

Paa Reformationens Tid beklædtes Phanefjord Præsteskald af Hr. Anders med Tilnavn Burelsø, til hvilket besynderlige Tilnavn en gammel Herredsbog angiver Ursagen at være den, at man i de Tidens Armod kun havde en Kjøle, der naaede til Knæerne og var tæt tilknappet, og hvormed man baade gik til Kirke og til Pløvs.

I dette Sogn findes flere historiske mærkelige Levinger fra Oldtiden, hvoraf nogle henhøre til de fredebede Minder.

Kjeldbymagle Sogn

grændser mod Vest til Stege Landsogn, mod Nord og Ost til Elmelunde Sogn og mod Syd til Østersøen (Hjelms-Bugten). Den østlige, smallere Ende af Moret skærer sig ind i Sognet.

Navnet Kjeldbymagle, eller blot Kjeldby, synes at kunne afledes af Kildeby, hvilken Antagelse vinder i Styrke derved, at Sognet ikke alene er temmelig rigt paa Kildevæld, men at der endog ved den nordlige Side af Moret findes en større Kilde, hvis Vand i tidligere Tider har været tillagt en helbredende Kraft. I gamle Documenter findes Sognet skrevet Kjalbye maktæ.

Arealet udgjør 3647 Tdr. Land g. M., hvoraf 29 Tdr. Land ere Fredskov, med 457 Tdr. Hartkorn Ager og Eng og 4 Tdr. Skovskyd. En Deel af Jorjerne henhænger til de bedste paa Møen.

Førenden Kirkebyen Kjeldbymagle omfatter Sognet Byerne Kjeldbylille, Tostrup, Pøllerup, Ullemark og Speilby. En Deel af Sognet henhører til Godset Nr. 3, der folgtes til Bønderne ved Auktionen 1769. Det er derfor fri Eiendom, alene med Undtagelse af Speilby, der paa sitet nær er Fæstegods under Nordfeld. Gaardenes Antal er for Tiden c. 70, men dette Antal siger noget derved, at de saakaldte Heelgaarde ikke sjældent deles i 2 Høslinger. Af Huse med og uden Jord findes omtrent 150.

Høsligaarden Landsledgaard, saa kaldet, fordi der tidligere var et Led paa Landeveien i dens Nærhed er dannet af 4 sammenlagte Bøndergaarde. Dens Areal udgjør ca. 200 Tdr. Land med 28 Tdr. Hartkorn. Til Gaarden hører endvidere en hollandsk Veirmølle, opført 1842 istedetfor den tidligere Stubmølle

Hestemølle, Bageri samt $\frac{1}{2}$ Part Eiendomsret til
Kjeldby Kirke

Uolsgaarden Klosterflougaard hører under
Nordfeld og har ca. 9 Tdr. Hartkorn.

Sognets Folkemængde var d. 1. Februar 1860:
421. Præsts Amts 83de Lægd.

Præstefaldet, hvis Reguleringssum er 1712 Rd.,
er beneficieret med en Uolung, hvis Hartkorn er 13 $\frac{1}{2}$
Td. Sognet har 3 Skoler, Kjeldbymagle med Regu-
leringssum 462 Rd., Kjeldbylille med Reguleringssum
431 Rd. og Speiksbj med Reguleringssum 383 Rd.

Kjeldby Kirke, fordom helliget St. Andreas
skal være den ældste paa Moen, dog have ingen Ef-
terretning om, naar den er bygget. Allerede 1429
nævnes den som en gammel Kirke, der dengang var
jaa forfalden, at Bisperne ved et endnu eksisterende Af-
ladsbrev tilfagde Alle, der ved Arbeide, Gaver eller
Lignende vilde yde deres Skjærv til Kirkens Istandsæt-
telse, Synndernes Tilgivelse i et bestemt Antal Dage.
Uvift er det, hvilke Folger denne Foranstaltning har
havt for Kirken; men det er rimeligt at antage, at
Kippinge Kilde paa Falster har taget Luven fra Kjeldby
tidligere jaa berømte Kilde, og at idstnævnte Sogns
Kirke, hvis gamle Velstand uden Tvivl skriver sig fra
bemeldte Kilde, ikke har kunnet taale den uventede For-
mindskelse i Indtægter, der før fløde jaa rigeligt i Form
af Offer og Gaver fra de til Kilden valsefartende Pile-
grimme. Imidlertid er det afgjort, at det stadig gif
tilbage med Kirken, selv efter Udfærdigelsen af Afkads-

brevet; thi ikke mange Aar derefter maatte den af Trang bortfælge en den tilhørende Gaard og Grund i Stege. — I Kjeldbye Kirke findes en meget gammel Altertavle fra den catholske Tid med Billedskjærerarbejde, der forestiller de 12 Apostle, der omgive en større Andreasfigur; den var indtil Aaret 1860, da den undergik en Reparation, forsynet med Fløie eller Halvdøre til at opslukkes. I den nordre Muur af Choret er Henning Moltkes Sigteen opreist og indmuret. Denne Steen, der tidligere har ligget paa Gulvet i Kirken, er af temmelig betydelig Størrelse; den er af gotlandsk Marmor, hvori 1 mandlig og 2 kvindelige Figurer ere udhuggede. Den mandlige forestiller Henning Moltke (Lehnsmænd paa Møen, død 1326) staaende paa en Løve; den midterste Figur er hans Gemalinde, Elsebe, og den 3die Vikke Moltkes (Lehnsmænd paa Møen fra 1361 - 76) Brue, Christina. Desuden sees en Deel Emblemer og Sirkelfredse samt en latinisk Indskrift med Munkesogstaver, der forkynder, at Henning Moltke er død 1326 og at han tilligemed sin og V. Moltkes Hustru ere begravne her. Stenen, maaskee den ældste i Danmark, er bekostet af Vikke Moltke. Ved Dgangen til Brædikestolen hænger et Maleri, der saavidt vides, forestiller Niasmus Geertsen Treschow, Sognepræst til Kjeldbye fra 1685 til sin Død 1708, tilligemed hans 2 Børn. Endelig ere de 2 øverste Stole, saavel paa Mand- som paa Kvindesiden, forsynede med Bogstaverne P. M. og K. S., hvis Betydning imidlertid ikke vides.

Speilshby har en historisk mærkelig Oprindelse. Her fandtes engang et Hospital eller Spital, hvoraf Byen har sit Navn, og hvis Oprindelse gaaer langt tilbage i Tiden, maaskee endog til Absalon (12te Aarhundrede). Dette Hospital var helliget St. Jørgen, og dets Indtægter have rimeligviis bestaaet deels i Gaver og deels i Indkomster af Jordegods, der var henlagt under det. Det optraeder ogsaa som Kloster, beboet af Munke, der vleiiede de Syge og læste Sjælemesser for Afdøde. Ved Aar 1320 figurerer imidlertid Klosteret som en Herregaard, der eies og beboes af Kongens Mand og Tjener Gille Laurens søn; dog er det uviist, om det ikke samtidig var et Hospital, hvis ikke, maa der have været en Dffersydelse, thi det forekommer atter senere som Kloster og Hospital. 1518 var St. Jørgens Kapel Annex til Kjelshby. 1528 var det kongelig Eiendom; thi Frederik den 1ste forlehuede i. A. Hospitalet med Tiliggende til Ridder Johan Urne; 1536 forlehuedes Claus Eggertsen Ulfeld dermed, dog med den Forpligtelse, at han skulde „stikke de arme syge Mennecker, som holdes udi samme Hospital, deres tilbørlige Underholdning.“ Paa Christian den 4des Tid var Sygelemmernes Antal 8, medens Hospitalet eiede 19 Gaarde i Udby, Speilshby og Ullemark, foruden nogle Huse, hvilke samtlige svarede i Landgisde 111½ Tønde Korn, 18 Sviin, 37 Pr. Høns, 18 Seneffeg. 1 Fjerding Smør og ca. 8 Mb. — 1630 blev Klostergodset i Speilshby henlagt under Bartou Hospital ved Kjøbenhavn, og Hospitalslemmerne

forfættede til samme Sted, hvorhos det ved fgl. Fundats blev bestemt, at Moens Vand nedse skal være berettiget til at have 8 af Landets fattige og trængende Menneſter til Underholdning i Bartou Hospital. 1635 blev Kloſtergodſet gjort til Kammergods og Renten maagelagt med Tiender. Kloſterbygningen, hvoraf der nu ikke mere findes Spor, var grundmuret og forsynet med et Taarn; den har maaskee ſtaaet, hvor den nuværende Kloſterſkovgaard, der har ſit Navn af Kloſteret, ligger, eller maaskee i ſelve Spreiſby. Anneret blev ſiden ophævet og henlagt under Kjeldby Paſtorat; men Kjeldby Sogns hele Kongetiende, der tidligere udgjorde Kloſterpraſtens Løn, erlægges endnu til Praſten ved Bartou Hospital i Kjøbenhavn.

Hovederhvervet i Sognet er Agerdyrkning, hvortil kommer ubetydeligt Fiſkeri. Jorderne ere i det Hele taget vel drevne og Velſtand temmelig almindelig. Ved Kjeldbymagle var i Fortiden en Havn ved Noret, ved Enden af hvilket der har været en beſættet Borg, hvis Plads nu benævnes Gammelborg. Paa en Mark i Nærheden findes endnu Kjæmpebegravelſer.

Den første Praſt ved Kjeldby Sogn, man endnu kjender, er Hr. Lars, ſom døde 1518. Blandt de ſølgende Praſter i dette Sogn mærkes iſær den ſom Digter beſkjendte Chriſten Anderſen Lund, der forſtattedes hertil fra Holeby paa Volland 1792 og virkede her til ſin Død 1833.

Elmelunde Sogn

grændser mod Vest til Kjeldby Sogn, mod Øst til Borre Sogn; mod Syd og Nord bestyres det af Østersøen.

Arealet udgjør 3,526 Tdr. Land, hvoraf 253 Tdr. Land ere Fæstlov, med 383 Tdr. Hartkorn Uger og Eng og 15½ Tdr. Skovskov. Jorderne ere for en Deel høitliggende, men af god leermuldet Bonitet og frugtbare overalt.

3 Sognet ere Byerne: Elmelunde, der i gamle Dage hed Ermelund og ildeels endnu af Bønderne benævnes Ermelunde, Hjertebjerg, Raabylille, Østermark og Torpe. Samtlige disse Byer, med Undtagelse af Raabylille, ere for en Deel Fæste under Nordfeld. Hjertebjerg har saaledes for Liden 32 Tdr. Hartkorn Fæstegods og Østermark 39 Tdr. dito, medens Elmelunde kun har c. 1½ og Torpe ikke engang 1 Td. Hartkorn Fæstegods.

Gaardenes Antal er c. 46; af Huse med og uden Jord findes omtrent 88.

Hovedgaarden Nordfeld i den nordlige Deel af Sognet ved Østersøen har 97 Tdr. Hartkorn Uger og Eng og 19½ Tdr. Skovskov med et Areal af c. 500 Tdr. Land Uger, 250 Tdr. Land Eng og Mose, samt 250 Tdr. Land Skov. Endvidere høre under Gaarden 392 Tdr. Land Hartkorn Fæstegods. Denne Gaard

er først oprettet i Aaret 1769 og den er dannet af det Domainegods, der til Auktionsbestyrelsen var betegnet med Nr. 4. Ved Auktionen den 19. Septbr. nybnævnte Aar folgtes den for 41,650 Rb. til samtlige Godsets Bønder; men paa Grund af mislig Betaling og af andre Aarsager gif Salget tilbage, og Godset blev derefter ved en ny, den 24. Marts 1774 i det kgl. Rentekammer afholdt Auktion solgt til Landsdommer Jørgen Wichfeld for 32,000 Rb. danst Courant. Dens Hartorn var dengang: fri Hovedgaardstakt 39 Tdr., 3 Skpr., 1 Tdr., 2 Album A. og C., samt Skovskyd og Bøndergods 424 Tdr., 2 Skpr., 3 Tdr., 2 Album. Efterat den derpaa forffjellige Gange har været Ojenstand for Salg til stedse stigende Priser — den blev saaledes i 1786 solgt for 60,000 Rb. og i 1806 for 210,000 Rb. — blev den i Aaret 1820 tilligemed Halebekgaard i Borre Sogn solgt til Amtmand over Præstø Amt Grev Chr. C. S. Danneffjold-Samsø, død 1821, for 193,000 Rb., der dog med Omkostninger steg til omtr. 229,000 Rb. Hans yngste Søn, Generalpostdirecteur, Grev Ditte Sophus Danneffjold-Samsø, er den nuværende Eier af Gaarden, som han overtog efter sin Moder Johanne Henriette Valentine f. Raas, ved hendes Død 1843. Hovedbygningen er opført i simpel Stil af Jørgen Wichfeld i Aarene 1774 — 76. I Haven, som er over 10 Tdr. Land stor og særdeles smuk, have Godsets Bønder af Taknemlighed for den Humanitet og Uegennyttighed, hvormed Greven

har virket for Selveiendoms Fremme paa sit Gods, reist ham en Grestotte, som med megen Høitidelighed afflødtes den 24. Juli 1860. Dette Mindesmærke om et smukt Forhold mellem Godsseier og Bonde staaer i den lange Allé, der fra Hovedbygningen fører ned til Stranden og tager sig særdeles godt ud imod en mørk Baggrund af høie Lindetræer. Det bestaaer af en 7 Alen høi Sandsteensobelisk; det øverste Stykke af Monumentet er 4 Alen høit og er forneden, tæt ved Fodstykket, forsynet med et Medaillon-Portrait af Greven, udhugget i Marmor og omgivet af Egelsøv. En Marmorplade paa Fodstykket bærer følgende Indskrift:

Otto Sophus,
Greve af Danneskjold Samsø
Tilbod og indførte Selveiendom
I Aaret 1848.
Fri Eiendom! Saa lod dit Ord,
Og Stenen, reist hvor Bogen groer,
For Efterslægt skal Vidne være
Om Bondens Tak og Grevens Ære.
Reist af Nordfelds Bønder
Den 24 Juli 1860.

Indvaanernes Antal var den 1. Februar 1860: 926. Hovederhvervet er Agerdyrking, hvortil kommer noget Skovarbejde og Fiskei.

Præstefaldets Reguleringsfum er 1,752 Rd. Bræstegaarden, der ligger i Hjertebjerg, har et Tiliggende

af 53 Tdr. Land med 8½ Td. Hartkorn. Sognet har 2 Skoler, Hjertebjerg med Reguleringsfum 434 Rd. og Elmelunde, der nu flytted til Naabyllille, med Reguleringsfum 443 Rd.

Elmelunde Kirke er meget helliggende, hvorfor den kan sees i lang Grassand, s. Ex. fra Fars paa Sjælland. Den er, næst Damkholte, den yngste paa Moen, thi man ikke veed, naar den er bygget. Den er meget smal, hvælvet og har et hvidt Taarn. Altertavlen, af imøglest Billedbuggerarbejde er forsynet med Marskallet 1646, samt Christian den 4des Navn og Symbolum, og Corntz Ulfelds Vaaben, overskrøget med Sort. Paa Kirkegaarden skulle flere af Moens Lehnsmænd, som Steen Basse, Eggert Ulfeld og Hentif Rammel, være begravne. I Marts 1656 fandtes her ved Opkastningen af en Grav et stort Kobberstempel med et Billede, forestillende Kong Eric Bloopenning seilende paa Slien, hvor han efter Abels Foranstaltning blev lænket og dræbt, hvilket Stempel antages at bidrøre fra Noddinge Gilde eller Broderklub, der i sin Tid havde dannet sig paa Moen, ligesom flere andre Steder, for at ære den nævnte Konges Minde.

Kirken tilhører Gieren af Klinholm.

Elmelunde Slot existerede alt i det 12te Aarhundrede, da det en Tidlang eiedes af Abjalon, eller maaskee af Roeskilde Biskop, der tidligt erhvervede sig Jordegods paa Moen og efterhaanden tilkøb sig mere og mere; i al Fald har Slottet ved Aar 1448 tilhørt Domcapitlet i Roeskilde, som dengang eiede

det gamle Land. Flere af Lehnsmændene paa Møen beboede dette Slot, som Henning Moltke (1320), Bille Moltke (1361), Steen Basse (1406), Eggert Ulfeld, Henrik Mammel, Claus Ulfeld og Corfitz Ulfeld. Ved Reformationen 1536 blev Elmelunde Slot ligesom det øvrige Kirkegods, der ikke fik anden Anvendelse, inddraget under Kronen og bestyret ligesom det andet Krongods. Ved Gardeindquarteringens Ophør 1697 blev der af Slottets Jorder oprettet 8 Bøndergaarde. Slottet har rimeligviis været befæstet; det optræder i Historien snart som Slot, snart som Borg og tilslutt som Ladegaard. Borgen skal være ødelagt i Grevens Fejde; den har uden Tvivl staaet paa den Plads, der nu indtages af Kirken og Kirkegaarden. I detmindste har man ved Graaning paa den sidste truffet Levninger af massivt Muurværk.

Ladegaarden nævnes endnu under 16. Juni 1464 i en Zubberetning fra tvende Commissaireer — G. Lindeman og J. Reetz — der vare bestillede til at undersøge Dens Tilstand efter Svensternes Husering. Saavel denne som Stege Ladegaard beskrives som meget brodsfældige. Forstævnte er sandsynligviis først nedreven 1697 ved Jordernes Udskyfning.

Blandt de historiske Personligheder, hvis Navne ere knyttede til dette Sogn, fremhæves Corfitz Ulfeld, gift med Christian den 4des ulykkelige Datter, Eleonore Christine. Han blev 1634 udnævnt til Lehnsherre over Møen og residerede som saadan

fra det nævnte Aar til den 1. April 1637 paa Elmelundegaard, som han ifølge Pontoppidan og Paludan eiede, hvilket sidste dog betvivles af Andre. Imidlertid vedblev han dog efter sin Bortreise fra Møen at være Dens Lehnsmænd samtidig med, at han beklædte andre vigtige Statsembeder; han forekommer saaledes endnu i 1650 som Møens Lehnsmænd. Formodentlig har han skænket Elmelunde og maastee ogsaa Phansfjord Kirker deres Altertavler, eller muligens blot ladet dem restaurere; paa den første findes navnlig hans Vaaben, nu overmalet med Sort, paa den sidste derimod kun hans Navn.

Den første Præst, man kjender i dette Sogn, er Hr. Kas mus Jensen, „tilførn Foged og Skriver paa Stege Slot“. Han var maastee den første evangeliske Præst ved denne Menighed og levede uden Tvivl i Midten af det 16de Aarhundrede.

Dorre Sogn

omgives af Skeriden i Nord, Elmelunde Sogn i Vest, Magleby og Elmelunde Sogne i Syd, samt Magleby Sogn i Ost.

Arealet udgjør 4233 Tdr. Land, hvoraf 50 Tdr. Land ere Fædskov, med 418 Tdr. Hartkorn, Uger og Eng og 3 Tdr. Skovskov. Jorderne ere for største- delen leermuldede, dog findes ogsaa noget let og sandet Jord. Den østlige til Høiemøen hørende Deel af Sognet er afslit fra den vestlige Deel af Samme ved et næsten i Niveau liggende Engdrag, der strækker sig i Retning Nord—Syd og afgiver fortrinlige Enge.

I dette Sogn ere Byerne: Borre, der rimelig- viis kommer af Borg, og hvis ældre Navne ere Burgh, Østerburgh, Borø og Borrig, Ny-Borre, Kalebæk, Nørre- og Sønder-Bestud, ogsaa kaldet Nørreby og Sønderby, samt Raaby eller Raabymagle. Samtlige disse Byer ere for en Deel eller ganske Fæste under Nordfeld, (150 Tdr. Hartkorn Fæstegods under Nordfeld i Borre Sogn), medens Raabymagle staaer i et lignende Forhold til Klintholm. Gaardenes An- tal er c. 65; Huse med og uden Jord c. 117.

Udsøgaarden Kalebækgaard, der er oprettet af 2de nedlagte Bøndergaarde, har 26 Tdr. Hartkorn og et Areal af c. 225 Tdr. Land. Den har siden 1820 haft Tier fælles med Nordfeld.

Sognets Folkemængde var den 1. Februar 1860: 1195. Ugertyrking er saagodt som den eneste Er- hvervskilde.

Præstefalds Reguleringsium er 1332 Rd. Præste- gaarden har c. 40 Tdr. Land med $4\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn. Sognet har 4 Skoler. Borre Skole, hvis Regulerings-

sum er 500 Rb. og Naaby Skole, hvis Regulerings-
sum er 382 Rb.

Kirken er uden Tvivl bygget af Bybækkene 1513—
14, ifødetfor den ældre Kirke, som de ødelagde 1510.
Den er lys og rummelig, hvælvet med Taarn og op-
ført af røde Muursteen med 2½ Ellen tykke Mure.
Altertavlen fra Christiahs den 4des Tid er for-
synet med Aarskallet 1627 og Bogstaverne P. B. og
F. S. P. B., hvilke Sandvig mener skulle betegne
Peder Brahe, hvorimod Baludan antager, hvad
der og synes rimeligere, at de sigte til den som Lehnsm-
and paa Nøen fra 1618—22, bekendte Peder
Basse (død som Befalingsmand paa Tranefjær Slot
1639) og hans Hustru. Paa de tvende øverste Stole
findes 2 adelige Vaaben, udskaarne i Træ. En aaben
Begravelse, tilhørende Familien Bülow, sees ikke mere.
Ifølge en paa den østlige, uvendige Side af Kirke-
muren værende gl. latinsk Indskrift, der dog er temme-
lig utydelig, skal en Munk, Andreas Nøb, 1514
eller 1517, altsaa før Reformationen, have været
Præst ved denne Kirke. Den tilhører Gieren af Lise-
lund. Her findes Orgel.

Den gamle Kjøbstad Borg eller Borre antages
almindeligt at have ligget, hvor den nuværende Landsby
af dette Navn ligger. Der var Seilads til den, ganske
vist fra Nordtiden og temmelig sandsynligt ogsaa
fra Sydtiden. Men alt som Seiladefikket i Dre-
fund mere og mere aftog, tabte ogsaa Kjøbstaden Borre
sin Betydning, og hertil kom, at Indseilingen til Borre

steds blev vanskeligere paa Grund af, at Fjorden, der førte fra Dattersøen til Byen, groede til. Paa samme Tid diids Uheld indtraf for Byen, hævdede Stege sig mere og mere, begunstiget ved en heldigere Velggenhed, et større Opland, Nærheden af det kgl. Slot o. s. v. Imidlertid havde Borre endnu 1451 sin egen Magistrat, ligeom ogsaa deres Kjøbstadsprivilegier bleve bekræftede baade af Christian den 1ste og Kong Hans. Sit Hovedstod fik dog Byen ved Nybøllernes Overfald 1510, da Kirken afbrændtes, og Byen ødelagdes i Bund og Grund. Skjøndt Kjøbstaden i Virkeligheden ikke eksisterede efter dette Tidspunkt, forekommer dog dens Navn senere i Historien: den figurerede noget længere paa Papiret end i Virkeligheden, indtil den omfider stille og næsten ubemærket, skjøndt længe kjæmpende mod sin Undergang, forsvandt af de danske Kjøbstæders Række.

Om Borren, som Byen rimeligviis har havt at takke for sin Opkomst, vides ikke meget. Dens Oprindelse taber sig i en fjern Fortid. Den skal have ligget, hvor Ny-Borre nu er, paa en De, og have været forsynet med Fæstningsværker. Efterat den egentlige Borg 1510 var ødelagt af Nybøllerne, vedblev dog den høfliggende Ladegaard at være en Kongsgaard til 1635, da Bygningerne omdannedes til Garderstalde og Jorderne bleve udlagte til Græsning til Gardens Heste. Ved Gardeindquarieringens Ophør 1697 blev Ladegaarden nedlagt og 7 Bøndergaarde oprettede paa dets Hovmarker.

Den første lutherste Præst i dette Sogn var, saavidt vides, Lauritz Hanjen, fra 1546 til 1582. 3 Slutningen af dette Aarb. var Elmelunde, Njondt tidligere et eget Sognekald, henlagt som Anner til Borre en kort Tid.

Magleby Sogn,

som er det østligste paa Møen, er paa de 3 Sider omgivet af Østersøen, medens det mod Vest begrænses af Berre Sogn. Arealet udgjør 6618 Tdr. Land, hvori 1355 Fredskov ere indbefattede, med Hartorn 564 Tdr., hvoraf de 39 ere Skovstyd. Den sydlige Deel af dette Sogn har temmelig letagtige, sandede Jorder, hvorimod den nordlige Deel fordetmeste bestaaer af meget frugtbare, leermuldede Jorder, der tildeels ere meget høitliggende og skraane nedad mod Vest og Syd.

Sognet omfatter Byerne Magleby, der i gamle Dage hed Høiby, Stubberup, Somark, Busene eller Businge, Mandemark og Budsemark. af Bønderne almindelig kaldet Bøsiemark, desuden findes i Klintestoven nogle Afbyggersteder, der benævnes Karensby.

Idet Hele findes i dette Sogn omtrent 85 Gaarde og c. 144 Huise, af hvilke sidste dog den første Deel have Jordtilliggende.

Hovedgaarden Klintholm, ved Auktionsforretningen 1769 Godset Nr. 5, var oprindelig tilkøbt Hr. Hans Tersling til Vennerstund for 50,000 Rd. D. G., men blev ligesom Nordfeld ved en ny Auction, 24 Marts 1774, af Statskassen solgt til Kjøbmand Dilløv Staal for 42,358 Rd. D. G. Dens samlede Hartkorn, frit og ufrit, var dengang 449 Tdr. Kjøbmand Staal opførte Gaarden 1778 — 88 paa det høie Punkt, hvor den er beliggende, lidt Sydost for Magleby. Ved Staals Død 1798 solgtes Godset for 112,000 Rd. til Etatsraad J. B. Scavenius (o: Skavbo, af hans Fødeby Skagen). Denne Mand havde i Ostindien samlet sig store Rigdomme som Faktor i det ostindiske Handelscompagnis Tjeneste, og han havde allerede i Aaret 1793 tilkjøbt sig Herregaarden Gjorslev i Stevns. Med Iver og Dygtighed bestyrede han sine betydelige Eiendomme, og han opførte en Deel af Bygningerne paa Klintholm, der den 7. August 1819 antændtes af Lynilden og lagdes i Aske; dog har den nuværende Eier, Kammerherre Peter Brønnum Scavenius, der som ældste Søn ved Faderens Død 1820 overtog det samlede Gods-Complex paa Sjælland og Møen, ogjaa opført adskillige af Bygningerne. Hovedbygningen er af Grundmuur men i en simpel Stil.

Gaardens Hartkorn er 69½ Tdr. Ager og Eng

og 35 Tdr. Skovstyd samt 536 Tdr. Hartorn Fæfegods; dens Areal er c. 500 Tdr. A. og E. 1097 Tdr. Land Skov og 83 Tdr. Land Mose; desuden Nolsgaarden Steengarden og Nfire Mølle, Nagleby, Elmelunde og Phaneffjord Kirker, Nagleby Sogns Kongeliende, et Teglværk og et Kalkbrænderi. Store Klint tilhører denne Gaard.

Klinten udgjør en Klæffe af Kridtbjerger, der i en krum Linie snør sig om Dens Nistyt. Selv den bedste Pen vilde være ude af Stand til at beskrive den Rigdom af Naturskønheder, som her frembyder sig for det kunstlignende Øie, og blandt de Partier herfra, som ved Kunstnerens Pensel ere førte ud i Verden, giver det fortrinligste Billede kun et svagt Glimt af al den Storhed, Naturen her byder Beskueren.

Derfor besøges Nøens Klint ogsaa hvert Aar af en Mængde Rejsende, hvis Antal Aar for Aar bliver større, efterhaanden som Kommunikationsmidlerne gjøre Reisen baade billigere og mindre besværlig.

Hvad der gjør Nøens Klint saa malerisk skøn, er den eiendommelige Forening og Sammensmeltning af den frodigste Plantevæxt — fornemmelig Bøgeskov — med den faste Kridtmasse. Her fremtræder paa engang den skarpeste Modsetning og den skønneste Harmoni. Paa en Strækning af omtrent 1 Mil omkrandses saaledes Nøens Nistyt af den heilige Klint, der mod Syd kan anses som begyndende mod den saakaldte Drekluse, og i Nord ender med „Slotssald“ hvor det egentlige sammenhængende Klinteparti Store-

klint, kan ansees som sluttet. Imidlertid følger, umiddelbart herefter videre mod Nord forbi Liselund til Bumlerende den saakaldte Lilleklint, der ogsaa frembyder mange skønne Partier. Vi skulle herefter nævne hvert betegnet Punkt i Klintærken og begynde med det sydligste, Drekulen, saa hundrede Alen fra Møns Fyr. Drekulen er en kratbevokset Dal, der fra en Høide af omtrent 100 Fod stiger sig ud til Havet. Derefter følger Jettebrink, 180 Fod høj, hvormed Overgangen til den egentlige høide Kridtklint begynder. Huno- eller Hundevangsfald, begrænses atter af Hundevængeklinton, 221 Fod. Fruerstuefald, hvorunder ofte vægtige, nedstredne Værmasjer findes, efterfølges af det 286 Fod høje Hvidskud, der stiger sig majestætisk ud mod Havet. I Hvidskuds Kridtvæg findes en stor dyb Hule, som kaldes Røsejehullet, om hvilket Biborg og Sandvig bemærke, at der i samme Kal findes en utaalelig Stant*). Nogle mene, at Sørovere engang have benyttet denne Hule som Røsejehule for deres Bytte, og ville heraf udlede Nav-

*) Biborg har desuden hørt fortælle, at en Bonde engang med blottet Kaarde begav sig alene til denne Hule og udfordrede Djævelen. Denne kom strax i Skikkelse af en Hund til Nabningen af Hulen, brød Kaarden sonder med sine Tænder og kastede den beangstede Bonde til Jorden. Han tilføjer: „Her kan man maaskee tro, at en Djævel i forbums Tid har haft sit Sæde og Bopæl.“

Sagnet lader ogsaa Både Rige føre Sønnen Belent til Dværgene i dette Bjerg, forat lære Smedekunsten, som han da ogsaa lærte tilgavns.

net. Nordfor, adskillt ved Skræbderrenden, træffe vi Steilebjerg, 339 Fod, med sine stærkt fremragende Taarne og Tinder. Ved Graaryg, 353 Fod, begynder Klintestoven. Herfra er ovenpaa Klinten affat Gange til næsten ethvert seeværdigt Punkt i Klinterrækken. Efter Graaryg, saaledes kaldet efter sit graalige Udseende, følger Nælderebefald og Rakke, fra hvilken hæves en Høj Udøgt til Sommerspiret, Sommerfaldet og Tragten. Sommerspiret 325 Fod høi, er en fristaaende, teglebannet Klippe, der tidligere kaldtes Dronningespire efter Jætten Upsals Egtesælle, der i Nærheden heraf skal have haft sin Bolig. Viborg mener, at Lønderne senere har givet det Navn af Sommerspire efter det Spire eller Spær, som de pleie at føre med sig ved deres Majest, eller naar de ride Sommer i By. Andre ville ulede Navnet af, at det fremtræder saa klart og tydeligt om Sommeren, medens det om Vinteren, omgivet af Sne og Is, næppe er synligt. Forresten skal Sommerspiret tidligere have haft en langt anseeligere Høide; Ubidgaard angiver i sin „Beskrivelse over Møns Klint 1781“, dets Høide til over 440 Fod, og tilføjer, „at der af en paalidelig og brav Mand er ham berettet, at Bjergtoppen Sommerspire nylig er nedfalden“. Utsaa har det vel inden denne Nedstyrting næsten haft den dobbelte Høide mod den, det nu har. Sandfaldet, en delig flokklødt Dal, ved hvilken findes en ret god Nedgang til Stranden, støder op til Sandpynten, begge benævnte efter den

Mængde løse Sand, her findes. Mod Nord begrænses Sandpynten af Oræderen, et grottelignende Sted i Klintens Fod, ved hvilket Vandet har trængt sig igjennem Kridtmassen ovenfra og draabevis flyder nedad Kridtvæggen; deraf Navnet. Maglevandsnakke, der flyder sig langt ud mod Havet, følger herefter; fra dens yderste Punkt, Freuchens Pynt, overfløes flere imponerende Partier af Klinten. Maglevandsdalen*) i hvis Skjød Maglevandskilben udspringer, — hvorfor den ogsaa benævnes Maglevandsfaldet — tiltrækker sig strax Besøgendes Opmærksomhed ved sine skønne Omgivelser. Gjennem den med Bøgekrat og alenhøit Skovgræs bedækkede Dal, snoer Bækken fra nybnævnte Kilde med sit krykalklare Vand sig jævnt ned mod Stranden. Langsmed findes en paa de flattere Steder med Trin affat Nedgang til Stranden. Læt Nord herfor træffer man Maglevandspynten, ogsaa kaldet Frederik den Sjettes Pynt, og derefter, naar man er fægen op til en Høide af 403 Fod, Dronningestolen, et af Klintens Glædespunkter, der, betragtet fra dens Linde eller Fod, fremstiller et høit storartet Skue. Midt i dens lodrette Klippevæg findes to store Huler, kaldet Jøden og Sala's Huler, hoerfra Klintekongen og hans Mand holdt Udflugt med Søsrøverne, og naar der leveredes Batailler, skal Dronningen herfra have været Tilflugt. Det næste Punkt nord for Dronningestolen er Fjorchammeret

*) Om Sommeren findes herved et Beværtningstied.

Punkt, der efterfølges af Gullenehulefald med sin mange Revner og Tragte. Dette Fald begrænses af ter af den temmelig lange og smalle Kridtkam, Bilmundsknakke, der atter afløses af den imponerent Dal, Røde Udfald. Derpaa følger en kort, ubenævret Kridtklint, og herefter det skovklædte Sællepibe-fald derpaa atter en Kridtklint, hvorefter Sandkjædesfald hvor der findes en Nedgang til Stranden. Fra det Fald fører en Indsænkning mod Vest til den saakaldte Grimdald, i hvilken der ifølge Sagnet skal finde en Steen, hvori et Perle indbugget, og hvorunder stor Summer ligge Kjulte. Enkelte have været saa lykkelige at støde paa den; men medens de saa have villet bente Redskaber til Udgravning, er Stenen forsvundet Til Udbildgaardsfald, der let kjendes paa sine gralige Leerklinter, for det meste bevorede med den saakaldte „Klintepil“, knytter Sagnet om Klintkongens fortryllede Havn (ig*). Nylandsnakke, 369 Fod, med sine skarpt jerntrædende, skovklædte Tinder og Hylledalsklint, der noget tilbagestrængt fra Havet hæver sig 410 Fod over dette, og saaledes er det høje Punkt i Klintærken, efterfølges af Taleren 325 Fod (Store- og Lille-Taler); her findes et sjeldent Guld der med ved stort Mellemrum tydeligt gjentager endelig flere Stavelser. Herefter følger Sydeltet, en Dal, i hv

*) Fr. Meisler bemærker i sin Beskrivelse, „Noens Klint 1860, at han kjender flere, der aldeles bestemt paastaar at have seet en saadan Havn i deres Ungdom, men kun ee gang, aldrig siden.

Skjød et rigt Kildevæld udspringer, og hvor man let finder Nedgang til Stranden, hvorfra Taleren nok fortjener at besøges. Denne Dal skærer sig videre mod Sydøst igjennem Klintestoven henimod Uborresjø under Navn af Slotsræsen. Nord for Sydselet træffes Slotsgavlene, saaledes benævnte efter Klippevidsernes Lighed med Gavlene paa et gammelt Slot. Med Slotsfald, der følger umiddelbart herefter, ansees, som foran bemærket, Storeklint at ende. Forinden vi slutte Beskrivelsen heraf, skulle enkelte isolerede Punkter noget inde i Landet endnu omtales. Drethjerg 435 og Uborrebjerg 450 hode to flouklædte Bjerghøider sydøst for Taleren. De adskilles ved en dyb Kløft, den saakaldte Stenræse. Det er fornemmelig Uborrebjerg, der er blevet bejendt for den skønne Udugt, som herfra høves over hele Den; i en fjern Synskreds udfolder den sig i sin fulde maleriske Skjønhed. I Forgrunden, næsten ved Bjergets Fod, sees de heilige Smaasøer Uborre-, Sjede- og Hunosø, hvilken sidste indesluttet af den floubevorete Hunosøbrink, hvor Levninger af Kong Hunos Slot endnu findes. Sandvig beretter, at Søen er fuld af Slanger og at en Bonde der har opffilet et Slangehoved af Størrelse som et Kalvehoved. Paa Bjergets sydlige Side ligger den saakaldte Svantelessten, en mægtig Mallestenblok, som en Her ved Navn Soanteje, ifølge Sagnet, skal have kastet fra Skaane imod Magleby Kirke, men naaede den allsaa ikke. — Længere mod Syd, ligeledes inde i

Landet, findes det ligesaa bekjendte Kongsbjerg, der ved en Gjennemskjæring af tre fra Vest mod Ost gaaende dybe Dale er deelt i fire Toppe, der benævnes: den sydligste Høvbleg 385 Fod, derefter Kongsbjerg 433, Rist 434 og nordligst Rud 420 Fod over Havet. Fra Høiderne paa disse skovløse Bjerge have en overmaade vid Udſigt, ligesom ogsaa Kongsbjerg med sin nøgne, hvide Top, viser sig i stor Graastand som Høiemøens meest fremtrædende Punkt. Puggaard fremstiller i sit med Universitetets Guldmedaille hædrede Priisſkrift, *Nøens Geologi* — Høilandet i en Gruppering, der giver en naturlig og let orienterende Overſigt over samme. Efter fire Indskænkninger, som udenfra trænge sig ind og gjeennemskjære Klinten, deler denne sig i fire Partier, saaledes:

I. Langebjerg-Gruppen, nordligst; den strækker sig fra Slotsfaldet til Jydelenet, og indbefatter Store- og Lille-Langebjerg, hvis Høider, forlængede i sydvestlig Retning, fløde sammen med Kongsbjerg-Høiderne. I denne Gruppe findes desuden Tranemosebjerg og Grevenesbjerg, samt yderst ved Klinten Sneglehvi, med Lag fulde af Sneglehuſe.

II. Aborrebjerg er den fælles Benævnelse for den følgende Gruppe af Bakker, som mod Syd begrændses af Grimédalen og altſaa indbefatter Partiet mellem Jydelenet og Sandstredsfald. Denne Gruppe optager det egentlige Aborrebjerg med de ovenfor beskrevne Omgivelsler.

III. Uſen, det meest fremtrædende Bjerg i

denne Gruppe, indbefatter Vesten af Klinten, syd for Grimsdalen med Udtagelse af Kongsbjerg-Gruppen. Aasens østlige Ende danner Dronningestolen. I dette Parti findes inde i Klintestoven flere Høidepunkter, der fortjene Opmærksomhed for den smukke Udsigt, de afgive; vi nævne som saadanne Kammerherrens Punt, strax vesten for Maglevandspynten, og Havrehøi, længere mod Vest i det saakaldte Havrelukke.

III. Kongsbjerg-Gruppen ligger længst vestlig, affondret fra det øvrige Høiland og naaer ikke ud til Klinten. Mærkelige ere den Mængde Kjældere, som findes i denne Gruppe. I Dalen mellem Kongsbjerg og Høvbleg findes saaledes 6, blandt hvilke nævnes Kjølkenet og Skumrehulen. Disse Dale saavel som de mange Smaabøer og Huler, hvorpaa Høiemoen er saa rig, mener Buggaard ere stærkt talende Vidnesbyrd om fortidige Jordsænkninger eller Jordsjald. De her meest fremtrædende Høider ere foran nævnte, Tryllebaandjen, en Bakke, under hvilken Underjordiske i Overtroens Tid skulle være sete dansende og Bassen staaende paa Ildjøiler — ligger i denne Gruppe henimod Teglværket.

Hovedgaarden *Liselund*, i den nordlige Deel af Soguet, er overrettet af Amtsforvalter M. Schmit, der ved Auktionen over det fgl. Jordegods 1769 kjøbte den nordre Deel af Klintestoven, forhen kaldet Storekro, tilligemed Semærk for en samlet Kjøbesum 16,327 Rd. D. G. og paabegyndte Gaardens Opførelse. 1792 folgtes den for 20,000 Rd. til Kammerherre, senere

Seheimeraad og Amtmand over Nøen, Gerhard Pjerre Antoine Calmette, der havde arvet Marienborg efter sin Fader og med sin Hustru, Anna Elisabeth Baronesse Iselin, kom i Besiddelse af Rosenfeldt ved Bordingberg, som dengang var et Stamhuus. Han fuldførte ikke alene Bygningerne og opførte det i Haven værende Slot, det norske Huus, en Opsynsmandsbolig o. s. v., men han anlagde ogsaa det storartede Parkanlæg, Eiselunds Have, der stoder umiddelbart til Lillelint og som baade ved sin Størrelse, sin Veligheden og sine smagfulde Anlæg tør hentregnes til et af de første i Danmark. Ved Kamh. Calmettes Død 7. April 1803, gik Eiendommen over til hans eneste Søn, Kamh. Charles Reinhard Bosc de la Calmette, der ligeledes besad den til sin Død 20. Januar 1820; det følgende Aar folgtes den for 50,550 Rd. til Kamh. Raben-Hvitfeldt-Levejan, efter hvis Enke den arvedes af den nuværende Besidder, Kamh., Hofjægermester, Amtmand over Thisted Amt, Gottlob Emil Georg Frederik Baron Rosenkrantz.

Voldsgaarden med Gjøstgiveri og Jorder af Areal ca. 200 Tdr. Land, Stykfat for 32 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. 1 Alb Hartkorn A. og Eng, er for Tiden bortforpagtet. Den saakaldte Lillelint, en Eskovstrækning paa 179 Tdr. Land, der staaer for 7 Tdr. Hartkorn, hører under denne Gaard tilligemed Vorre Kirke, og Fæstegods af Hartkorn 77 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk. 1 Album.

Villeklint danner den nordligere, lavere Fortsættelse af Storeklint.

Åf Punkter ved Stranden maa her efter Slots-gavlene mærkes Kapellet, ved hvilket en mærkelig dyb Kløft, som paa dette Sted gennemskjærer Klinten, aabner sig mod Havet. Gjennem denne kan Vandet fra Havens Canaler udlades. Dmtrent midtvejs oppe i Dalen staaer det saakaldte „Klintekors“, om hvilket Palsudan vil vide, at det skal være sat til Minde om en tro Skovbetjent, som i Vinteren 1788—89 skal have tilstaaet Kivet her i den høie Sne, da han, flolende paa sin Kjendskab til Stierne, i en mørk Nat vilde overraske nogle Skovtjve, som han troede at have hørt fælde Træer. Dybere ude i Dalen i Vandløbet staaer et mindre Kors, hvorom mere ved Sagnene.

Forbi Kapellet kommer man til Heklehavn's Ralle, 120 Fod høi, Pumserende og Sten vaserende ved Lilleflod, ikke langt fra den mindre Skov Stubberuphave; Regner's Bagthuus — Keiser's Banke, ved hvilken findes en Dal, 4—6 Foddyb som 1756 fremkom ved en Jordstærkning med Træer og Buske. Det er forøvrigt den smagfulde Forening af Natur og Kunst, mere end de mægtige, dristigt fremtrædende Former, som Storeklint har at fremvise, der her tiltrækker sig de Besøgendes Opmærksomhed.

Det skal endelig nævnes med Erkjendtlighed, at de respektive Ciere baade af Store- og Villeklint med stor Liberalitet have aabnet Publikum Udgang til deres Eiendomme, og med ikke ubetydelige Omkostninger paa

flere Maader draget Omforg for de Rejsendes Bequemmelighed og Sikkerhed.

Sognets Folkemængde andrager efter Folketællingen 1860: 1445. Agerbrug i Forbindelse med Skovarbejde og lidt Fiskeri ere de vigtigste Næringsveie.

Præstetaldet, hvis Reguleringssum er 1632 Rd., er beneficeret med 74 Tdr. Land, der har 10½ Td. Hartkorn. Sognet har 2 Skoler, Magleby med Reguleringssum 546 Rd. og Mandemark med Reguleringssum 511 Rd.

Magleby Kirke antages af Paludan at være næst Kjeldby den ældste paa Møen. Den er omtr. 50 Al. br. og henved 22 Al. høi. Dens Bygningsmaade frembyder den Egenhed, at Choret har samme Høide som den øvrige Deel af Kirken, ligesom ogsaa dens brede Tvillingtaarn, som er 40 Alen høit, udmærker sig derved, at dets øverste Deel ved en dobbelt Muur fra Øst til Vest har været deelt i 2 Dele med 1 Klokke i hver, ligesom det ogsaa tidligere har haft 2 pyramideformige Tage; nu er det imidlertid sammenbygget. Ifølge et Sagn skal denne Tvedeling have sin Grund i, at 2de Søstre skulle have bygget hver sin Halvdeel af Kirken. Ustertavlen, fra Christian den 4des Tid, er forsynet med Navnene Breide Mantzau og Karine Gjøvis (Gjor) samt Arkstallet fra 1598. Bemeldte Ustertavle har skænket Kirken Ustertavlen. Den første Klokke, fra 1632, har følgende Indskrift:

Felix Fuchs hat mich gegossen
Aus dem Feuer bin ich geflossen.

3 Sacrifiets er en Begravelse.

Pige for Alteret findes en Rigtsteen med Indskrift:
 Hic jacet Andreas Ebbonis olim Rector ecce Mag-
 lebye, orate pro eo. (Her hviler *U n d e r s E b b e s e n*
 forhen Rector i Magsleby. Bed for ham)! Formodent-
 lig har bemeldte *U n d e r s E b b e s e n* saaledes været Præst
 i Magsleby for Reformationen.

Kirken hører til Klintholm.

Paa den sydligste Ende af Klintestrækningen fin-
 des et fast Hjør af Ste Orden med Rindse = Apparat;
 dets Længde er $2\frac{1}{2}$ Mil.

Almindelige Betragtninger.

Jordernes Udskiftning og Ophævelsen af det for-
 døvelige Fælleffkab, der for Møens Bedkommende kan
 ansees fuldendt med Aaret 1822, gav et mægtigt Stød
 til Agerbrugets Opkomst som i det øvrige Danmark,
 saaledes ogsaa paa Møen. Hertil kommer den glæde-
 lige Overgang fra Livsfæste til Arvesfæste eller Selvs-
 eiendom af et bemeldigt Antal af Dens Bøndergaarde.
 Om Følgerne af disse Foranstaltninger, naturligviis
 i Forbindelse med den stigende Oplysning og alle den
 nyere Tid's Forbedringer ved Agerbruget, kan man bedst
 danne sig en Forestilling ved at erfare, at medens en
 Produktion af 5 a 6 Fold var det Almindelige for
 omtrent 40 Aar siden, er der i de senere Aar hø-
 stet paa Møen 12 a 14 Fold, ja enkelte Steder blev
 der i Aaret 1860 høstet 18 a 20 Fold Hvede efter
 Udsæden.

Agerbruget staar paa Møen i det Hele paa et
 høit Trin. Jorderne ere paa enkelte Udtagssteder nær
 kraftige Muldjorder med Blanding af Leer, Kalk og
 nogle Steder Sand; Hvede, Vinter og Byg, især 2-ra-
 det, ere derfor Hovedprodukterne, Rug og Havre dyr-
 kes i Almindelighed kun til eget Forbrug og Rapsav-
 len er væsentligt indskrænket til de større Gaarde, me-

dens Boghvede, der upaatviolifigt vilde lønne sig vel paa de lettere Jorder, faagodrljom fler ikke dyrkes. Allenyere Forbedringer ved Agerbruget ere indførte, og den Vedhængen ved gammel Slendrian og Jordomsfuldbed, fom man ofte har bebreidet den danffe Bonde, falder neppe den mænffe til Laft i Almindelighed. Herregaardene have sædvanlig givet Exemplet, der hurtigt er blevet fulgt af Bonden, naar Udfalget har godtgjort detf Henfigtmæffighed. Jorden bliver i Almindelighed omhyggeligt behandlet, fladeligt Vand bortflaffes og ved Hegn om hver Mandf Rod jørgeff for den vigtige Markfred.

Men faa dygtig en Agerdyrker den mænffe Bonde vel i det Hele tør kaldes, faa ringe Omhu anvender han dog paa fine Kreaturer. Navnlig gjælder dette med Henfyn til Hornqvæget, fom sædvanligviiff kun er fmaat, magert og af flette Racen, og derfor kun giver et tarveligt Udbytte. Heffene viiff rigtignof nogen mere Opmærkfomhed, men der kræves ogfaa meget Arbeide af dem, og det er heller ikke faa ganffe fljeldent, at de fede Stadffheffe faae Lov til at overlade deres ældre og fimplere Kammerater det ffværefte Arbeide.

Hvad Huuffliden hof Almuen paa Møen angaaer, da er den faare ringe. Jfor mere end 40 Aar fliden flrev Paludan herom (II. 246). „Den Ladhedfaand, der betager Enhver, naar han træder ind i Stuen, er høiff paafaldende, og i Særdeleffhed forffjener den Dreffløffhed, der i de lange Vinteraffener fornemmelig herffe blandt Mandffolkene, høiffigen at

dables", — og disse Ord faae endnu deres fulde Berettigelse. Paa Bøndergaardene forarbejdes vel baade Lærred, Hvergarn og tildeels Dyrveaar og Beenflædetoi; men foruden at det bliver vævet og farvet ude, er det ikke sjældent at ogsaa Garnet bliver spundet af Fremmede, ja endog Spinningen. stundom selv den allerfimpleste, bliver udført af fremmede Hænder, og medens til Ex. den norske Bonde forstaaer selv at bruge Sav og Dre til at danne Træet til sine Fornødenheder og Bequemmeligheder og saaledes altid er isydselsat paa en nyttig og for ham behagelig Maade, bliver paa Moen ethvert Redskab og enhver ubetydelig Reparation udført af vedkommende Haandværkere. Men ved Siden heraf skal det ogsaa villigt erkjendes, at den mænste Bonde i Almindelighed veed at holde Maade i sin Nydelse af Spiritus, navnlig turde det vise sig, at den fordærvelige Brændevinsdriften er i stadig Tilbagegang paa Den. Det er yderst sjældent at træffe et beruset Menneske og Forfatteren heraf, der har levet her paa Landet i endeel Aar og deeltaget i ikke faa Gilder og Sammenkomster paa Landet, har aldrig seet en Bonde være druffen; dertil har den mænste Bonde ganske vist for megen Afgielse for sig selv. Med Undtagelse af Færgegaardene findes der heller ikke en eneste Kro paa hele Den.

Det er tidligere bemærket, at Velstand er temmelig udbredt paa Moen. Heraf er imidlertid fulgt en vis Luxus, der ikke altid er glædelig. De store Gilder, ved hvilke stundom 300 Mennesker eller derover i 2

Dage trakteres med særdeles god Mad (Kjøbsuppe med Boller, der her kaldes „Bollejuppe“, Kamme- og Fedekalvesteg, Andesteg, Riisgrød, Kaffe, diverse Sorter Kage, Viin o. s. v.), medføre usforholdsmæssige Udgifter, som det ofte koster den mindre Velhavende, der nødig vil staa tilbage, Møie at faae dækket. Og saa til daglig Brug lever Bonden godt, næsten som Kjøbstadsfolk. Klæde har næsten aldeles fortrængt Wadmæl, og Qvinderne foretrække gjerne fremmede, skøndt ofte mindre solide Afsenvarer. Det tør derfor ikke nægtes, at de sætte stor Priis paa Pyn; mange Penge udgives aarligt til Vaand, Hatte, der have afløst den tidligere Hovedbedækning, og Siltetoi til Kjøler og Lignd. Og nu Befordringsmidlerne, hvilken forbausende Forskjel! For ikke ret mange Aar siden kjørte Bonden paa et Ugebrædt i den gammelbøge, klodsede og tunge Vogn med Træaxler og rødmalede, snevre Vognsjaele og med et Par smaa ugle Kriffer; nu møder han i en moderne Jagtvogn med Patentaxler, udstyret med alle Nutidens Bequemmeligheder og forspændt med store, kraftfulde Heste. Denue glimrende Fremgang er dog meent faldet i Selveiernes Løb. Hvad Boligerne angaaer, anføres her til Sammenligning et Udtog af en saakaldet Remonstration til Kongen af 22. October 1684, der er afgiven af en i Anledning af Dens Overgivelse til Hestgarden udsat Commission: „Huusværelser belangende, da findes paa saa Steder Veilighed, at Garden kan logere hos Bonden, efterfom det ikke vel kan tjene, at de boe og

ligge i en Stue tilsammen, og Kjøkkenet, hvor Bondens Født, være sig Lvindefolk eller Mandfolk, have deres Væie, er mere et Røgested, end tjenligt til Huusværelse. De øvrige Bondens Huse bestaae kun i Stalden til hans Dvæg og Væde til hans Korn, som paa de fleste Steder er eet Huus tilsammen med Stuen og Kjøkkenet, foruden at Husene findes saa lave, at neppe Menneſter, men ingen stor Hest kan staae stikkeligen med sit Hoved under Loftet — — — Ifkun paa saa Steder hos Bonden findes Skorstene, som dog er meget jarligt." Nu ere Bøndergaardene derimod sædvanligviis byggede i en Firkant, saaledes at Stuehuset danner den ene Længde og Udhusene de øvrige. Det Første er ikke skjædent grundmuret; navnlig er dette Tilfældet med de fleste nyere Gaarde; det er gjerne forsynet med Gadedør som Indgang; fra denne kommer man gennem Forstuen til Dagligstuen, der er en større Stue, forsynet med et stort Vord, der langs med Væggen er omgivet med jastaaende Bænke. Her er Familiens daglige Opholdssted og tildeels dens Sovested, og herfra kommer man gennem en mindre, saakaldet Mellemstue, der gjerne benyttes som Øjstue, til Øverststuen, der naturligviis er af forholdsmæssig Størrelse og i Regelen kun er opaget af Klædeskabe, Dragtliſter, Komoder og Stole. Foruden disse findes ofte 1 eller 2 andre Smaastuer til forskjelligt Brug. Hos enhver blot nogenſunde velstaaende Bønde ere alle Værelser forsynede med Hjellegulv, Væggene malede eller bestrukne, Vinduerne forsynede med store Ruder og Dørene

alle saa store, at man, fuldkommen opreist, kan passere dem. Kun eet synes os at mangle, og det er — Hyggelighed. Paa den anden Side af Indgangen er gjerne Kjøkkenet, hvis Ildsted ofte har Comfur og hvis Gulv er belagt med Muursteen eller Glijer, og Bryggerstet. Udhusene, der ere indrettede til Ko, Lade, Stalde osv., ere ofte forsynede med Tærstemafline, Hestemaflie og Hakkelsjemafline, der alle arbejde ved det samme Drev. Samtlige Bygninger ere sædvanlig straatakte.

Det fortjener her at bemærkes, at foruden den naturssjønne Klint har Nøen endnu 2 andre Eiendommeligheder: Ildbrand er yderst sjælden og, saavidt beskjendt, findes der ikke en eneste Muldvarp paa hele Nøen.

Som overalt paa Landet saaledes findes der ogsaa paa Nøen megen Dvertro; dog er den langsfra saa stor som tidligere. Dens værste Fjende, Dødsningen, er nemlig temmelig udbredt blandt Almuen, der levende erfjender det Sørkelige ved Bankundighed og Raahed. Nøenboen er derhos i Almindelighed religiøs og en flittig Kirkegænger; han er en god Patriot, og den nyere Tids Bestræbelser for at vække Folkeandens have ikke været frugteløse her. Moraliteten er maaskee fuldt saa god her som nogensteds, Tyverier og lignende Forbrydelser saavel som Selvmord forekomme meget sjældent og Antallet af uægte Børn er ikke stort. Derimod er det en forargelig Skik, eller rettere Ufik, at Brud og Brudgom flytte sammen og ganske betragte hinanden som Mand og Kone, naar der blot har været „Zagilde“ eller der er lyt 1ste Gang fra Prædikestolen. En

anden, i flere Henseender forkastelig Skif, den at holde flere Begravelisegilder, taber sig nu ogsaa Uar for Uar mere.

Beslynderlig er den Mangel paa Sande for Naturfjønheder, som forekomme her. Man kan i en Ufstand af $\frac{1}{2}$ Mil fra Klinten træffe ældre Golt, der aldrig have været paa Klinten, fjøndt man er Vidne til, at den aarligen drager flere Skarer Skuelystne fra alle Landets Kanter til sig, og det er ganske almindeligt at støde paa Golt, der aldrig have seet de heilige Barkanlæg ved Marienborg, Nordfeld og Riselund, fjøndt Udgangen til dem staaer aaben til enhver Tid.

Almuens Svrog er meget fordærvet, fjøndt man ikke kan frakjende det en vis Consequens. Det bløde d i Enden af Ordene udtales aldrig, og Mange kunne ikke engang udtale det; man hører derfor stedske Blo, No for Rod, gla, Bu o. s. v. og det samme er tildeels Tilfældet med n, som Kor for Korn, Zer for Zern. Møenboen har ogsaa en stærk Tilbøielighed til at udelade g i Udtalen, naar dette Bogstav gaaer foran i og til at forverke k med t; han siger saaledes altid jerne for gjerne, Jær for Gjør, Jæs, jælber, Jære for fjære, kendt for tient, kenlig for tjenlig, Staitit for Stafit; han siger fremdeles Knigt for Knægt, nigte for nægte; en Uger hedder paa nisen en Græte, alligevel hedder isen og Ordet Hoede udtales Vie.

Scm det danske Golt, hvad Opsykning angaaer, i det Hele taget sikkert tør stilles blandt de forreste i de civiliserede Nationers Række, idet det hos os hører

til Undtagelserne at træffe Folk, der ikke baade kunne læse og skrive, saaledes gjælder dette i fortrinlig Grad om Møenboen. Fornemmelig ere historiske og geografiske Beskrivelser en af ham meget yndet Læsning, og det er derfor ikke sjældent iblandt Bondestanden at træffe Folk, der paa en meget tilfredsstillende Maade kunne klare for sig, naar Taler føres ind paa dette Omraade. Et godt Vidnesbyrd om den mænnske Bondes Sands for og Lyst til boglig Spjæl turde det vel ogsaa være, at her i de fleste Sogne ved frivillige Sammenstøb har kunnet stiftes smaa Bibliotheker for almeeenlytlig Læsning; og at der til den iaar af Cand. theol. Boisen oprettede Nollehjælpole for den vorne Ungdom af Bondestanden strax meldte sig et langt større Antal, end Skolen kunde optage, maae da ogsaa betragtes som et godt Tidens Tegn, et Tegn der taler for, at den mænnske Bonde forstaar at vurdere Sandheden af det gamle Ord: „Kundskab er Magt.“

Fra Sagnetiden.

De Gfsterretninger, vi have om Møen i den forhistoriske Tid ere kun sparsomme og knytte sig nærmest til Sagn om navnkundige Mænd, der skulle have levet her. Sagnet udgiver sig jo ikke for Historie. Men at der for mange eller de fleste af Sagnene ligger noget Historisk til Grund, synes godtgjort ved de nyere Tidens antiqvariske Udforsøgelser. Gravhøiene have oplyst os om Sider af Didskildet, som Sagnet tav med, og i mange Tilfælde godtgjort, at Sagnene som oftest ere noget mere end Fabler. Følgende ere de mærkeligste.

Røddingefongen. Røtherauer.

Vorre-Søkarl.

Ifølge Suhm bujerede i Reirekongerne Herik II's og Helge II's Tid en Søkonge Røtke (omtr. 630) der skal have været meget grusom. Der fortælles saaledes, at han ikke som andre Sørovere lod sig nøie med at stille sine Fanger ved Godset og Dverklæderne, men klædte dem nøgne af og lod dem saa jare. Ethvert grovt Røveri kaldtes derfor endnu paa Særos Tid „Røtke-Man“. Imellem Møen og Skaane skal han have haft en Fægtning med en Søkong Hane fra Fyen, som blev slagen, hvilket gav Anledning til det ældgamle Ordsprog: „Hjemme er Haneu dristigt.“

Endelig gif en anden Søhelt, Harald den Gamle *) ham indse fra Skaane af og dræbte ham, i hvilken Kamp dog Harald selv blev dødelig saaret. Ifølge andre Sagn er Kong Røthe eller Rød begravet i en Høi syd for Byen Røddinge, som maa antages at have faaet Navn efter ham. Dog skal han forinden have dræbt en anden Konge, Borre-Søfarl, saaledes kaldet, fordi han boede paa den lille Ø Borren nord for Røddinge. Denne havde tidligere dræbt en af Røthes Kæmper ved Navn Atte, og sænkede ham i den herefter benævnte Attekilde ved Ebbelnæs, men fandt nu, som sagt selv sin Død for Røthes Pileskud i eller tætved Ebbelnæs.

Vedel, Saxos Oversætter (ca. 1575), omtaler Røtheranerne i Valdemar den Stores Tid som „offuergiffne oc grumme Sørøffuere,“ og hans Udsagn stemmer med flere tidligere Historiekrivere. Om man med Palsudan kan være berettiget til at omstrive Røtheraner til Røddinger, der da atter skulde være det samme Folkeskab, som omtales af Romeren Tacitus under Navn af Neudignerne — og om der herved overalt er meent Mænboerne i Almindelighed, lader sig vanskeligt afgjøre. Uroligt er det imidlertid ikke.

---

*) Saxo kalder ham Boffard.

Jætten fra Upsal.

Har Røddingefongen været navnkundig paa det vestlige Nøen, da har Jætten fra Upsal været det i ikke mindre Grad paa det østlige, Høiemøen eller Snebærlandet, som det tidligere er bleven kaldet. Han menes at have været den første Herster over Klinten eller Klintefonge. Er end Klinteflottet forsvundet, saa bærer dog en bestemt Mads i Nærheden af de saakaldte Slotsgrave endnu Navnet, og man maatte være Tvivler i meget høi Grad for at kunne nægte, at der nogenstinde har været Klintefonger.

Paludan mener, at Jætten fra Upsal har været En af Odins Følge, der, for at tilvende sig Herredømme, har vidst at benytte sig af den oprindelige Befolknings Tro paa Odins og hans Følges guddommelige Herkomst. Han støtter sin Formodning paa følgende Sagn, der har spøget i Folkefantasiën gjennem Aarhundreder:

„Jætten af Upsal gif engang paa Jagt i Egnen om Malebek (hvor han endnu i Aaret 1644, efter en dalevende Bondes, Hentif Høens, Vidnesbyrd, vedblev at øve sine Troldjægere rundt om en gammel Tornebusk.) Paa Veien gjennem Borre bankede han en Mand op, som han bad at holde sine Jagthunde et Dieblif, me-

dens han stødte to Gange i Luren; thi, blæser jeg tre Gange, sagde han, er det dig umuligt at holde dem. Saa forlangte han og noget at drikke. Derpaa forsvandt han, men kom igjen efter nogle Diners Forløb, førende med sig en Havfrue tilhest. „Gre“, sagde han, „nu har jeg jaget efter hende i fulde 7 Aar, og først nu faaet hende fat under Galster“. Derpaa begjærede han atter at drikke, og efterat have faaet det, rakte han Bonden et Stykke Guld, som brændte denne gennem Haanden og sank i Jorden. „Sig nu“, sagde han til, „at Jætten af Upsal har givet dig Haand; men for at du ikke forgjæves skal have givet mig at drikke, saa tag — idet han løste de kostbare Halsbaand af sine Hunde — tag disse Baand. Saalænge du bevarer dem paa et forborgent Sted og de ei komme i Solen, skal du ikke fattes Bestand.“ Bonden tog glad imod Gaven, forvarede den vel i nogle Aar, og hans Bestand forøgedes. Imidlertid glemte han en lang Tid derefter Jættens Ord, idet han nemlig tog sig for at udluste Halsbaandene, der vare bleve mugne, men — sank fra den Dag og dybere og dybere i Fattigdom.

Om Jætten eller Ræmpen af Upsal fortælles endvidere, at han skal have levet i god Forstaaelse med Alindkongen Helge eller Heding paa Stevns, ved hvis Hjælp han overvandt og dræbte en grim og frygtet Søsrøver Orap fra Nügen. Jætten af Upsal havde selv flere Gange alene været i Kæft med bemeldte Nøver, havde saaledes engang, da Orap kom fra Kullen, rigt beladet Guld og andet Gods, frataget ham dette

ved Nyord, en anden Gang overrumplet ham ved Tolken i Orønsund, men havde dog ikke rigtig kunnet faae Bugt med ham, for han forenede sig med Stevnsfongen, efter hvem man mener, den nordøstlige Bynt af Møens Klint, Hellehavns Nakke, har faaet sit Navn.

Hvilken Grefrygt Jættten af Upsal isvrigt har vidst at skaffe sig, og hvori en Deel af hans Jndtægt har bestaaet, sporede endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede, da Møens Bønder, og allerlidst de paa Høie-Møen, ligesom sagteus deres Forsædre fra Arilds Tid, vedbleve at efterlade et af deres bedste Havreneg paa Marken til Upsal-Jættens Hest, for at han, naar han, som de endnu troede, red omkring paa Landet, ikke skulde nedtrampe deres Sæd eller tilføie dem Skade paa anden Maade. Almuen, siger Paludan, fortæller endnu, halvt i Spøg og halvt i Alvor, hinanden Fabler om ham: Han skal bo paa Klinten. I Skikkelse af en Fugl farer han ofte om Natten tilhøst gjennem Byerne. Han gjør intet Ondt, men skal hjælpe Møen endnu engang mod fjendtligt Overfald. Man havde længe ikke seet ham; men i Efteraaret 1807 blev han igjen til stor Trøst seet af Udskillige. Som een af hans nærmeste Gfternæbnd nævnes

Huno,

der ogsaa er kaldet Huno-Herren. Han byggede sit Slot længere inde i Landet, og det skal endnu have været til Aar 772. Ruiner deraf findes ved Huno-See, i Gr. Stumper af røde Muursteen og Spor af Grave

i et Omfang af omtrent 60 Skridt. 3 Omegnen bære mange flere Steder hans Navn: Huno-Høi, Huno-Herrens Ager, stejle Huno-Fald (en Kloft i Kridtflinten) o. s. v. Saxo omtaler en Huno, som en af Kong Harald Hildetands „besynderligste“ Hvidsmænd, der tilligemed sex andre Smaafonger rustede sig og kom Harald til Hjælp mod den svenske Kong Ring, og som lang Tid tilforn af Harald havde faaet forgyldt Sværd og anden kostelig Skjænk for deres mandlige og tro Tjeneste.

Om den samme Huno fortælles, at han, efter i flere Aar at have tumlet sig som Sørøverhøvding og derved, hvad der ikke var sjældent paa den Tid, bundet baade Anseelse og Rigdom, skal have forladt Landet tilligemed en stor Deel af Landets Ungdom for at drage til Italien. Det var i Kong Snios Tid og den i Danmark daherskende Hungersnød havde ogsaa udbredt sig til Moen. Mange tappre Mænd, de i Historien velbekjendte Longobarder, vare tidligere dragne mod Syd, og til dem vilde vor Huno slutte sig, „han vilde ikke hoie“, skal han have sagt, da han seilede bort, „førend han fik hængt sit Skjold i Roms Porte.“ „Saa høie Tanker havde de gamle Danske“, tilføier Magister Viborg, som er vor Hjemmelsmand.

Fra den Tid af, lægger bemeldte Magister til, blev det forhen saa stærkt beboede Forbjerg saa begrøet med Træer, blandt hvilke man endnu skal kunne finde

Spor af Hloodbrivning, saa det kun var Dpholdssted for Tyve og Røvere. Endnu vidne. Navnene som: Bildmandshuse, Bildmandskli, Sortehul, Povelsstræde, Kjælderren, Monjes Sti, Stimandsbanken, Grimsdalen, Sjælebjerg o. s. v. om den vilde Færd, der i fordums Tid er svet paa disse Steder. Viborg fortæller, at der i hans Forfædres Tid blev hængt en bekjendt Tyv i Stralsund, som, kort før sin Død, spurgte, om der ikke var nogen Møenbo tilstæde. „Jo“, svarede en hofstaaende Bonde, „jeg er derfra“. Tyven sagde: „Naar du kommer hjem, saa søg i Grimsdal; der skal du finde en Steen, hvorpaa er udhugget en Rist m. m. Under den skal du finde saameget Sølv, som du behøver i din Levetid“. Bonden reiste strax hjem og fortalte hemmelig den hele Sag til Degnen i Magleby. Hvem han bad om at vise sig Grimsdalen. Degnen lod, som om han ikke vidste det, men gif, saasnart han saae Leilighed, alene derhen, og fandt ganske rigtig en stor Mængde Sølv paa det betegnede Sted. Bemeldte Degn hed Mikkel, saa Navnet svarede godt nok til hans Udfærd mod Bonden, og een af hans Søner, Johannes, der har været Borgmester i Stege, skal have været „en Mand af anseelige Midler“. Dette Sagn er fortalt udførligere og noget anderledes af Digteren Chr. Winther (under Doerskrift: „Mistestenen“). Samme Forfatter, der døde som Sognepræst og Provst i Stege Aar 1682, mener, at der i ældre Tider har boet mange adelige Familier paa Fjorbjerg og s.: Klinton, eftersom der endnu paa hans Tid fandtes Fundamenter af store

Bygninger, Spor af store Grave og Volde samt Brønne, ligesom der ogsaa, ifølge hans Paastand, i enkelte Dale skulde kunne findes adskillige Haver, fulde af Haveurter og Rjonne, rigtbærende Frugttræer. Eller rettere: disse Haver kunde slet ikke findes af Søgende, „men undertiden træffes af Bønder og Skibsfolk, som hændelsesviis traf over dem“, hvad sal. Magister Viborg finder meget rimeligt, „da Udgangen til dem formedelst de tykke Skove og sammenhængende Bierge er uvis og bejværlig, og da de (Haverne) desuden maafter skjules af en Djævel, „thi Satan“, vedbliver den gode Provst, „er en misundelig Mand, der skjuler mange Ting, som kunde være Menneskene til Brug og Nytte, og driver paa saadanne eensomme Steder sit Kogleri, at han dermed efter sin Ondskab kan skade eller bedrage Menneskene“, og antegner som yderligere Beviis herpaa en, som det synes, af ham selv oplevet Tildragelse (sic) paaferet medens Peder Baske var Lehnsmænd paa Nsen. „Det hændte sig nemlig i de Dage, fortæller Viborg, at en Bonde paa reengang mistede 20 Skr. Sviin, som han forgjæves ledte efter i nogle Maaneder, idet han med stor Møie randiagede dette Forbjerg paa alle sine Steder, hvor man kunde komme til det. Endelig, da han efter „et ganske Mars Forløb“ af en Hændelse gif derhen, mødte han den urene Mand, siddende paa et udmagret Sviin, og havende i sin Haand en Robberkjedel. De øvrige 19 Sviin, der alle vare fede og vel ved Magt, drev han foran sig. Manden gjenkjendte strax disse Sviin

som fine, og gav sig til at strige, raabe, skjælde og bande over Tøveriet, hvorudover Djævelen holdt stille og ligesom med Forundring hørte paa Bondens Skjældsord, forsvandt derpaa pludseligt, efterladende sig de velmæstede Sviin og Kobbertjedelen, hvilken Amtmanden paa Den lod hente til sig for at bevare som en Grindring“.

Som et yderligere Bidrag til at Characterisere Tidens Tænkemaade, selv hos de Lærde i det 16de og 17de Aarhundrede, skal her endnu anføres en af Viborgs „Historier, som en god, ærlig Mand har fortalt ham“, og som skulde være passeret omt. 1570, ifølge Optegnelser af en tidligere Sognepræst i Stege. Den lyder saaledes: „I Marken Danneriis ved Stege er en Høi, som kaldes Østerhøi. Ved den pleiede i gamle Dage mange Spøgelsler at lade sig tilhøye. En Kone i denne By, Margrethe Skjeldvigsk, vilde engang gaae til Elmelunde Slot for at begjere noget Stads til at pynte en Brud med. Paa Veien, tæt ved nævnte Høi, mødte hun en gammel Kjærling, som spurgte hende, hvor hun vilde hen. „Til Elmelunde Slot“, svarede Margrethe „for at bede Peder Munk & Frue laane mig noget Brudestads“. Den Gamle sagde: „Du har ikke nødig at gaae derhen; kom til mig paa Esverdag, jeg skal give dig, hvad du behøver“. „Men“, spurgte Margrethe, „hvor skal jeg finde Dig“, og hvad er dit Navn? Kjærlingen: „Ei har Du nødig at beskjæmme dig om mit Navn; paa dette Sted skal Du finde mig.“ Margrethe kom paa den bestemte Tid, og fik

af hende mangfoldige Smykker, baade af Guld og Sølv. Udspurgt om, hvor og naar det skulde leveres tilbage, svarede den Gamle: „Efter otte Dages Forsløb kan du komme her igjen, og dersom Du ikke finder mig her, maa Du beholde, hvad Du har faaet, for Dig og Dine; men nu, sagde hun, kan jeg ei længere tøve her, thi Skyerne mørknes, og Østen torndner“. Saa forsvandt hun; Margrethe fandt hende ikke mere, og beholdt det, hun havde faaet tillaans.

„Jungen har nødig“, tilføjer Viborg, „at tvivle om Fortællingens Sandhed — thi vi vide, at Satan; skjøndt han er en melankolsk og bedrøvet Mand, dog undertiden slaar Gjakken løs og øver sit Spøgeri.“

Skjøndt der findes flere lignende Spøgelses- og Djevlehistorier i Provst Viborgs „Møens-Beskrivelse“, der er forfattet paa Latin i Aaret 1679, ville vi dog forbigaae de øvrige, da den ansførte Prøve er tilstrækkelig til at vise, hvad ikke blot en Provst og Magister, men ogsaa en Amtmand for neppe 200 Aar siden har kunnet tro, — ikke at tale om Almuen, der maa have seet Dævle og Spøgelses allevegne. At Folk dengang og endnu langt sildigere kun sjældent besøgte Storekint, er derfor sandsynligt; thi hvem kunde vel have lyst til at besøge saadanne „eenfomme Steder, hvor den misundelige Mand driver sit Kogleri og Spil“.

De her gjengivne naive Fortællinger ere imidlertid kun Spøgelsesetroens Lyside. Den mørke Baggrund, Skyggesiden med dens Hæxemaal og Pinsler er uhyggelig. Og saa Møen har havt sine Hæxeforsølgelser, hvad der

blandt andet kan sees af et Dokument fra 15de Aarhundrede i det fgl. Geheime-Archiv, ifølge hvilket en Fru Grette Hebers fra Korseby paa den Tid var bleven brændt.

Ligeledes skulle ved Troldkone-Høiene i Borre Sogn fem Borgerkoner fra Borre Kjøstad omtr. mellem 1500 og 1520 være bleve brændte, „fordi de havde med et fortrollet Nogle Gavn omgaaet nogle af Naboernes Huse, og ved tillige at læse Latin af en Hærebog samt vaakalde Djævelen ved fremmunde Ord, saaledes forberet dem, at, uagtet Gølfene ikke kunde komme ud af deres Huse, vare dog alle deres Klædningsstykker og Penge forsvundne“. Bemeldte Koner skulle have gjort det samme Kunststykke i flere Byer, hvorfor de, efter et Forhør, hvori de Intet bekjendte, „bleve strakte af Bøddelen paa en Stige“, indtil de tilfjode den hele Historie.

Grøn og Phane.

Omtrønt paa samme Tid, som Jätten af Upsal herskede paa Høiemøen, antages Grøn, ogsaa kaldet Grøn = Jægling eller Jæger, at have hersket over det vestlige Møen. Meget tyder paa, at han har været en virkelig historisk Person. Blandt andet ere de bestjendte Stedsnavne: Grønsjund, Grønvedsfod, Grønsalen (en Høi paa Haarbølle Mark) tydsøst for Kirken o. fl., Vidnesbyrd, som give Sagnene om ham en høj Grad af Sandsynlighed.

Geologiske Undersøgelser have, som tidligere bemærket, stadfæstet de gamle Sagn om, at Møen tidligere har været deelt i flere Øer. Det er sandsynligt, at Rømpen eller Jægeren Grøn har hersket over den af disse, der da kaldtes Grøns 3.: det nuværende Phane-sjord og maaskee noget af Damsholte Sogn, og at han, ligesom Moses paa Sinai og Skjold paa Seire, paa det mænske Røghjerg*) (3.: Røghjerg eller Thingsted har samlet de vilde Skarer om sig, og lært dem at indsee Nødvendigheden af at have Love, og at adlyde disse, og derved skaffet sig jordisk Udbødelighed. At han har været en høit anset Mand, lader sig slutte deraf, at ligesom flere gamle Byer stredes om den Ære

---

*) Røghjerg.

at have været Homer & Bugge, saaledes have idetmindste to mænste Sogne, nemlig Phanefford og Damsholte, stridt om at besidde hans Grav. Der er en Høi ved Frenderup i Damsholte Sogn, hvor Nogle have meent, at Orøn ligger begravet. Men det bliver dog sandsynligt, at han, tilligemed sin Fæstems Phane er begravet i Orønssalen, ogsaa kaldet Jættens- eller Jægersbjerget ved Haarbølle. Idetmindste melde gamle haandskrevne Slægtbøger, „at Kong Orøn der begrov sin Fæstems Phane som var fra Falster“, og det synes rimeligt at antage, at han selv har ladet sig begrave paa samme Sted. Maaſkee ligger saa een af hans Affom — siger Sandvig — begravet i Jættenshøi ved Frenderup.

At Orøn har været en Søhelt, troer Paludan at kunne slutte deraf, at han ligger begravet nær Havet, hvilket man veed, i Oldtiden, saa at sige, var Søheltens sidste Villie, ligesom han ogsaa mener, at den hele Form og Indretning af den nævnte Gravhøi, der forlængstiden er bleven undersøgt, synes at tyde herpaa. At han desuden har været en berømt Jæger, sees ei blot af hans Tilnavn, men af en Vise, der er bleven sjunget af Almuen i Marhundreder, hvori forekommer følgende Vers:

„Nu hviler Orøn med Phane sin,
 Som trætted' rasken Hjort og Hind;
 Tak, Bønde god, den Dyre-Gud:
 Nu gaar du træg ad Sundet ud

sees det tydeligt, at han har været en høit beundret

Jæger, en „Dyre-Gud“, ligesom man ogsaa af sidste Strofe i anførte Vers kan slutte, at Møenboerne først i hans Tid have kunnet drage „trygt ud“ paa Biskeri i Grønsund, hvad Falsstringerne tidligere synes at have formeent dem.

Flere Sagn om denne „Jæger“ have vedligeholdt sig indtil den nyeste Tid. Et af disse, der er fortalt i dette Aarhundredes Begyndelse af et gammelt Postbud paa Marienborg og som har en mærkelig indre Lighed med flere andre Egnes og Landes Sagn om „vilde Jægere“ og „Gjensærd“, skal her anføres, fordi ogsaa Døvertroen gemmer Sandheder, om de end ligge dybt skjulte. „Jeg har ofte i Jule“ — saa fortalte Postbudet — „naar jeg om Natten kom fra Stege med Breve, soet Grøn-Jæger ride her lige ud for Porten. Det er en forfærdelig stor Kæmpe. Han kommer paa en rød Hest, jagende i fuld Gallop fra Sønder sogn, og sommetider ret tværs herind fra Grønved Skov. I sin høire Haand har han en lang Stang, længere end Sommerkarles Spær, som er saa forgyldt i den yderste Ende, at man tydeligen kan see ham. Jeg kan tro, det er Ild og Lys, der brænder i Enden af Spæret. Tre sorte Hunde følge ham med Tungen langt ude af Halsen. Han farer ned ad Veien til Grennderup, som han var gal, og naar han er kommen langt ud i Skoven, bliver der en grumme Allarm. Mangfoldige Menneſter strige, ude, hyle; Hundene give Hals og fare omkring imellem Hviene. Man kan høre en Blæsen, livagtig som tre fire Gadehorn og et Bulder, som

naar man flaaer paa tomme Tønder. Det er godt at forstaae at det er et sælt Slagsmaal, men med hvem skal jeg ikke kunne sige, for det er nok ikke saa rigtigt. En Stund derefter kommer han i samme Væd, saa det piber efter, tilbage her forbi, og følger den Vej han kom fra. Hans Spær driver af Blod. Hundene efter ham, men de arne Væster kan næppe følge med, de sætte sig sommetider rundt paa Veien og hyle og lude. Det allerforunderligste er, at Jægeren, naar han rider hjem, er uden Hoved. Saaledes holder han det hver Nat hele Julen igjennem, naar Kloffen kan være mellem Tolv og Et. Det maa være, kan jeg tro, Ørn-Jægerens Øjnsjærd, som ei kan komme til Roklighed. I kan selv saae ham at see, naar I vil paa se den rigtige Tid; thi jeg og mange flere, har hundrede Gange seet ham ride her." Saaledes passiarede den Gamle, og saa stærk — siger Paludan — var Indbildningskraftens Magt, at han af ganske Hjerte selv troede, hvad han trostydig fortalte.

Paa lignende Maade havde Andre i Vindebek Skov hørt Hundeglam og Valdhorn om Nattetider, hvilket ogsaa stedse henførtes til Sagnet om Ørns natlige Jagt. Naar man sammenholder disse Sagn med de Slutninger, hvortil man er kommet ad anden Vej, vil man ikke være i Tvivl om, at Møenboerne i den ældste Tid, maaskee endog før Christi Tid, have kjendt Jagten baade som Nærings- og som Hædersvei, og som Følge deraf have vidst at slatte den modigste og duelligste Jæger ved at give ham Haandteringens Navn som

Hædersnavn, — at de, ligesom de øvrige skandinaviske Folkfærd i Oldtiden, have regnet stolte Heste og modige Hunde til de kosteligste Besiddelser, — samt at de have hyllet den Døttrø, at Heltene's Mander efter deres Hedenfart forfattede Jagten og flige behagelige Syssler; men ogsaa kun Heltene's; „tbi den Feiges og Trællene's Land indhylledes strax i den fugtige Moses Laage, jaasnart den skfulde Død havde lagt hans Hoved til Jorden.“ Man seer, at de ældste Nøenboere, siden de have ladet deres Orøn ride, færdes og jage efter Døden, ligesom de øvrige Nordboere, endog før Aferne's Indvandring, have havt Aneise om Sjælene's Udbøelighed.

Klinterkorset.

I Nabbels samlede Fortællinger og i Skriftet Charis findes opbevaret et Sagn om en driftig Skytte eller Jæger, Oregers Elmelund, der skal være forulykket

paa det Sted, hvor nu det bekjendte Klintekors findes.
Sagnet, der synes uddøet paa Væen, er behandlet i
nedenstaaende smukke Digt af H. C. Andersen:

Det er en lys, en deilig Sommernat;
En Jæger vandrer mellem Klintens Krat,
Han er saa bleg, af! Sorgen tungt ham nager.
Med Jæger-Taske og med sadt Gevær
Han eensom vandrer Klippe-Strænten nær,
Mens Hunden rundt i store Kredse jager.
— Just denne Nat, for otte Somre siden,
Hans Moder døde, længe alt før Tiden,
Dg nyh hans Brud man jordebe bag Kirken,
Hvor Storken bygger Rede høit i Birken.
En mægtig Beemod gaaer i Sjælen frem,
Han tænker paa de Kjære, paa sit Hjem,
Den lille Have ved det gamle Huus,
Alt, Huset selv, det faldet er i Gruus. —
En Stund han staaer der taufesuld nedbøiet,
Da hæver front, fortroingsfuldt han Diet;
Guds store Himmel stinner reen og blaa,
Saa udstrakt før han aldrig Havet saac.
Mens fjernt han seer i Maanelyset blaane
Den hvide Klint paa Stevns og paa Arcon e,
Hans Tanke gaaer i Verdens Rummet ud,
Dg troende han stoler paa sin Gud;
Han græder meer ei for de tabte Kjære,
Han skal med dem jo snart gjenfandet være.
En jallig Fred opfylder alt hans Bryst;
Hans Lide følger langs den høie Kyst;

Som Tempelvægge staar den hvide Klint med Stoven
 Og Himlen danner Kuppelen for oven.

Dybt nede leger Bølgen med Klintens brune Tang,
 Det lyder sært i Natten, som dæmpet Orgelklang.
 Fra Stevns og fra Arcona en Straale lyser smukt,
 Og spiller som en Stjerne hen over Hav og Bugt.
 Som Jægeren det fluer, sært banker da hans Bryst,
 Thi Lyset hurtigt værmer sig Moens hvide Kyst.
 Stevns Klintefonge kommer med Spil og Havfru-Sang,
 Hans Kjortel er en Taage, hans Haar og Skjæg er Tang,
 Et Dødningbeen hans Scepter, Solv-Kronen sfinder blaa,
 Og rundt om Karmen svømme Delphiner flere smaa.
 Sit Scepter høit han hæver, og ved de stærke Slag
 Sig Klinten for ham aabner, men uden Varm.

Snart kommer og Arconas Drot
 Til Moens hvide Sommerslot.
 Hans Krone flammer som Guldet rødt,
 Men Kinden er bleg og Diet dødt;
 En Skibsmast er hans Svir og Stang,
 Og Rappen er vævet af Skum og Tang,
 Den flager saa sært i Nattens Vind,
 I det han stiger i Hjelbet ind.

En Stund er Alt saa stille, kun Bølgen ruller fort,
 Da stiger ud af Hjelbet en Taage tyk og sort,
 Og begge Konger ile fra Moens Klint i Harm,
 Den tykke Taage skjuler den lette Vølgekarm;
 Men Havet vildt sig hæver, det er saa sært at see

De høie, sorte Bølger med Skummet's hvide Sne;
 De vælte sig mod Kysten og løfte Steen og Tang.
 Men høit fra Dronningstolen man hører selsom Sang;
 Der sidder Klintens Dronning, den høie blege Mø,
 Og stuer stolt og rolig ud paa den sorte Sø!

„Et jordist Bryst jeg elsker, men ingen Klinte-Drot.
 Dig, Jæger, jeg udkaarer, hør hos mig i mit Slot!
 Dybt under Dig sig hvælver en Verden stjern og smuk,
 Der skal hos mig Du glemme Jordlivets bitter Suk.
 Lad Beilerne kun synse, og rase vildt paa Sø,
 Du er min Brudgom, Jæger, Dig kaarer Klintens Mø!“

Saa toner det i Natten, og Stormen stiger meer,
 Igjennem Krat og Grene den hvide Mø han seer;
 Et Gaderovor, han læser, et Kors han for sig slaaer,
 Og røsligt med sin Bøsse han hjem til Hytten gaaer.
 Han tænker paa sin Moder og paa sin tabte Brud,
 Saa inderligt han beder: „send Du mig Døden, Gud!“

Hver Søndag klinger festligt hen over Vødens Bælg
 Fra Landsby-Kirken, veiligt den nærke Orgelklang,
 Og Menigheden synger og alle lærker slaae!
 De sorte Kors paa Graven i Sommerjolen slaae,
 Og under Kirkens Bue han atter beder Gud:

„Lad mig snart gjensammes med Moder og med Brud!“
 — De søndagsklædte Bønder med Hustruer og Smaa
 Med Psalmebog i Haanden, fra Kirken hjemad gaae;
 Sødte dufte Mark og Enge, og Skoven staaer saa grøn
 Men ved de Kjæres Grave han læser først en Bøn.
 I Hyldebetræet synger en lille Fugl saa smukt:
 „Snart skal, som jeg, Du svinge Dig bort fra Jordens Bugt!

Hør Vinterstormen kommer, din Vinge vører ud,
Dg Du skal atter favne din Moder og din Brud!"

Han hører Fuglen gjerne, thi Sangen han forstaaer,
Men naar ved Midnat ene han gennem Skoven gaacr,
Da seer han mellem Krattet den hvide Klintens Nø,
Hun sidder høit paa Stranten, tæt ved den salte Sø.
Snart vinker hun saa venlig, snart truer hun i Harm,
Men Natte-Duggen falder som Graad paa hendes Barm.

Gudt er den gyltne Sommer,
Alt Vinterstormen kommer
Dg Evalen drager bort, —
D, sikkert ifkun fort.

Den arme Jæger dæmpe maa sin Længsel,
Snart aabner Englen ham vist Livets Fængsel.
Tidt tænker han paa Fuglens Trosteiang.
Nu Suen ligger alt paa Mark og Bang,
De vilde Bier sværme viltet derude
Dg Blomster staae paa Vindueis frodne Rude.
— Merk Matten er, en stormende Ocean;
Det knager viltet i Skovens Virk og Gran,
Men under Hvilen, mellem Stormens Brag,
Man tydelig fornemmer Dre-Slag.
Skootoven bruger sig i en slig Nat;
Der kommer Ingen for at faae ham fat.
„Du flinke Jæger, skyd Dig! — ud Du maa!“ —
Med sit G. vær og Jæger-Task:n paa
Han skyder sig afsted, han Lyden følger.

Alt er han Strænten nær — han hører Havets Bølger;
 Men hør en Sti og Plet han kender nøie,
 Skjøndt Alt er Nat og Mørke for hans Sic.
 — Alt ryfter Stormen stærkere sin Vinge,
 Tæt foran sig han hører Dreu klinge.
 Et Skridt — — — og med et Strig,
 I Dybet ligger han et blodigt Liig.

„Jeg fanged' Dig min Brudgom!“ saa synger Klintens Mø;
 „Alt var Du villigt kommen, da skulde Du ei dø.
 Dit Liig jeg kun kan trykke op til mit hvide Bryst,
 Din stolte Sjæl har svunget sig hoit til Himlens Kyst!“

Ved Kirken i de Dødes stille Have
 Høit bølger Græsjet paa de glemte Grave;
 Men høit paa Klinten staar,
 Det hvide Kors alt mange, mange Aar;
 Tidt synger Lærken der i Aftenrøden,
 Hvor Jægeren fandt Døden;
 Og Bølgen leger ventligt med Klintens brune Tang,
 Det klinger smukt i Natten, som dæmpet Orgelklang.

Pilgrim - Stenen.

I Korseby boede omtrent Aar 900 en mægtig Ridder ved Navn Hr. Truels, som med sin Hustru, Fru Mettelil, havde sex Børn; men Roverne bortstjal deres tre Sønner, saa de havde kun tre Døttre tilbage.

Om disses Skjæbne fortæller Sagnet:

En Søndagmorgen vækkede Fru Mettelil sine Døttre, og sagde:

„Staaer op, mine Døttre, I sove vel haardt!

Nu have I sovet Jer Proprædiken bort!“

hvortil Jomfruerne svarede:

„Og have vi forsovet vor Ditesang,

Da ville vi gjøre vor Høimesje lang.“

Nu flettede Moderen deres Haar og iførte dem Søndagsklæderne, og de ginge til Hørselsø Kirke paa Falsler; thi den Tid var her ingen Kirke paa Væen, og Vandet imellem Væen og Falsler ikke bredere, end man kunde hoppe derover.

„Men der de komme til Tostruppe Lund,

Der mødte dem de tre Rovers Hund.“

Og da kom Roverne og sagde til Jomfruerne:

„Enten vil I være tre Rovers Bio,

Eller vil I miste Jerl unge Liv?“

Men de gave Høverne til Svar:

„Jffe vil vi være tre Høveres Liv!

Langt heller vil vi miste vort unge Liv!“

Da dræbte de to Høvere dem, skøndt den tredie raadede derfra; og de lagde Jomfruernes Lig i Sække, og bredte deres Klædningsstykker og Kostbarheder ovenpaa. Silde ud paa Astenen kom hver med sin Pose til Hr. Truels's Gaard, toge Plads ved Berdet og lode Sækkene staae henne i Krogen. Nu begyndte de at krifte, og draf Hr. Truels saaledes til, at han maatte gaae tilfængs. Men Fru Nettelig bad om at maatte see, hvad de havde i deres Sække. Da hun saae sine Døttres Klæder, gif hun ud og vakte Hr. Truels, og alle hans Mænd. Høverne blev da tagne tilfange og bekjendte for Hr. Truels, at de vare af ædel Herkomst, men at de engang, da de skulde gaae til Skolen, vare bortstjaaene af Skovrøvere. Da kjendte Hr. Truels i dem sine egne Sønner, og gav dem det Raad, at de skulde reise til det hellige Land, for at jone deres Brødre. Men de to Uldste, hvilke havde den største Skyld, vilde lade deres Liv for Liv. Den Yngste derimod gjerde en Pillegrimdfart.

Om det Horbeløf Kirke sees endnu den Hoi, hvor de to bleve stilled. Den Tredie kom efter flere Aar tilbage, levede i lang Tid i Egnen og gjerde Bod for sine Synder. Da han var død, blev hans Legeme begravet paa Marken der, hvor endnu „Pillegrimstens“ ligger.

Om denne Begivenhed have Horbeløfs Beboere

opbevaret en gammel Vise, som efter Sandvigs Beskrivelse lyder saaledes:

- 1 Hr. True l8 han boede sig ude ved De,
Langt ude ved Fruerlands-D,
Saa hoviste haver han Døttre tre;
Men Silke drager de Roser.
- 2 Fru Mettelis vækker sine Døttre tre,
Langt ude ved Fruerlands De:
Staaer op mine Døttre, jeg vække Eder vil;
Men Silke drager de Roser.
- 3 Staaer op mine Døttre,
I sove vel haardt,
Nu have I sovet jer Froprædiken bort:
- 4 Og have vi sovet vor Froprædiken bort,
Da ville vi gjøre vor Høymesse lang.
- 5 Frue Mettelis slaaer ud deres gule Haar,
Hun vidste ey hvor det skulde dem gaae.
- 6 Hun flætter dem alle 3 til Midie,
Den tredie flætter hun meget vel.
- 7 Saa slaaer hun over dem Raaben blaae,
Til Horbølø Kirke vilde de gaae.
- 8 Men der de komme i Taastrupe Lund,
Der mødte dem tre Røveres Hund.

- 9 Men der de kom i Taastrupe Niis,
Der bleve dem tre Røvere viis.
- 10 De Røvere gange til Tone,
De stemte deres Knive saa brune.
- 11 De stemmer deres Knive baade brune og blaae,
Til Horbelsø (Aastrupe) Kirke monne de gaae.
- 12 Da de kom tilbage i Taastrupe Niis,
Der bleve dem igjen de tre Røvere viis.
- 13 Enten vil I nu være tre Røveres Liv,
Eller I vil miste jert Skønne unge Liv.
- 14 Me vil vi være tre Røveres Liv,
Langt heller vil vi miste vort Skønne unge Liv.
- 15 Den Tid de havde de to da myrdt,
Langt ude ved Broelands De,
Den tredie stod dem saa hardt imod.
- 16 I gøre det for vores Vre,
I gieste Hr. Truels i Dvalde.
- 17 Det lakked nu fast ad Dvalde,
De giested Hr. Truels i Dvalde.
- 18 Og der drak de saalænge,
Langt ude paa Gruelands De,
De drukte Hr. Truels til Senge

- 19 Hør i stolte Mettelil, hvad vi siger Jer.
Vil I nu love os alle tre.
- 20 Vel vil jeg love jer alle tre,
Maa jeg kun i jere Sække see.
- 21 Stolt Mettelil i deres Sække saae,
Der saae hun hendes Døttres røde Guld saae.
- 22 I sidde ned og tøve lidt,
Medens jeg sanker mit Guld i Skrin.
- 23 Stolt Mettelil ud af Døren treen,
Saa stor en Jernstang skød for igien.
- 24 Stolt Mettelil jober sit Hoved i Skind,
Saa gaar hun i Hveløst for Hr. Truels ind.
- 25 Staaer op Hr. Truels, og klæder eder i,
De Røvere have vore Døtre myrdt.
- 26 Hr. Truels lader raabe over al sin Gaard,
Staaer op mine Hofmænd, binder Harnisk paa.
- 27 Binder Harnisk paa foruden Galst,
De Røvere ere saa haarde Hals.
- 28 Siger mig nu I Røvere her,
Hvem eders Forældre er.
- 29 Vor Fader sendte os i Skolen at gaae,
Da blev vi af Skov-Røvere staalet bort.

- 30 Det have vi været i 14 Aar,
 Gødt vores Brød med Kummer og Sorg.
- 31 Nu ere de gamle Skov-Røvere død,
 Nu ere vi gaaet ud at søge vort Brød.
- 32 Den første Gjerning vi have gjort,
 3 Aar myrde vi tre Jomfruer god.
- 33 Hr. Truels han svarte, han var vel vee,
 At nu er Alle mine Børn forsee.
- 34 Det var Ebers Moder 3 vilde trolove,
 Det var eders Søstre 3 myrde i Gaar.
- 35 Jeg vil nu give eder Klæder af nye,
 Saa maa 3 rejse af Land og Bye.
- 36 O nej kiære Faber vi ikke vil,
 Liv for Liv det hører saa til.
- 37 De leedte dem foruden den Bye,
 Langt ude ved Argelands De,
 Og der maatte Hoved for Klingen springe,
 Men Silke drager de Roser.
- 38 De to maatte klæde Skifte og Hiul,
 Langt ude ved Fruerlands De,
 Den tredie fik Skoven til Skjul,
 Men Silke drager de Roser.
-

Den hvide Pige.

Der staaer et Slot paa Møns Ø
 Ved Randen af den salte Sø,
 Saa fast som luftig, et sjeldent Slot
 Skinnende hvidt og grønt og blaat:
 Fra Havets Blaa sig Piller reise,
 Som kongeligt i Luften kneise,
 Den høie Hvalving er hylegrøn,
 Der Fuglen har en Volig Njøn,
 Mens Væggene ved Sommertide
 Af Vintersneen tykkes hvide.

Et Sommerstot til Fryd og Lyst,
 Et eensomt Fjeld paa Bøgens Kyst,
 Et Fjeld af Kridt, og smaat tillige,
 Men Taarnene saa ranke stige
 I gothisk Stiil, med dristig Flugt,
 Brydet med Lovværk rigt og smukt.

I Krattet, i de dybe Dale
 Do Trister og Nattergale.
 I Slottet med de hvide Sale,
 Det kan Enhver jo let forstaa,

Bo flere endnu end Fugle smaa,
 Saa høi en Sæl staaer ei forladt,
 Som Landet, der er jævnt og fladt.

Hist nedenunder er Bondens By,
 Der Marken grønnes jævnt i By,
 Der Mennesker bo, der Manden virker
 I hvide Skoler og røde Kirker;
 Møenboen af Banskens brede Side
 Dypiller Korn til Vintertide;
 Og Vollen paa en Skraaning staaer,
 Fra Søen saa frisk en Vind den staaer.

Paa Aridtet, under Skovens Skygge,
 Hoor Mennesker ei Bolig bygge, —
 I Luft og Jld, i Vand og Jord
 Ulynlige Børn af Manden boer.
 Gør Ioi de om i Verden ene,
 Nu bindes de fast i Blomst og Stene,
 Strengt indflemte, foruden Stemme,
 Kun Digteren kan deres Sul fornemme;
 De stige frem naar han dem kalder,
 De skifte Mashed med hver en Alder,
 Og sommetider det kunde see,
 Kun Stene og Trær man fik at see.
 Thi, hvad man seer paa denne Jord
 Jær paa Dinene beroer,
 Og hver en Tidens Alder fik
 Sit eget Syn og Seerblik,

Og Somme lukke reent det i,
 Naar Vandens Børn dem gaae forbi,
 Da synke de ned i det mørke Kammer,
 Da svinde de sammen i Sorg og Jammer,
 Forviist af denne Tids Forstand
 Ind i Urimelighedens Land,
 Da sluktes Skikkelsen bleg og mat
 I Olemiels Frost og sorte Nat.

Nær Klinten boer i Byen end
 Et Par rejsfærdige gamle Mænd,
 Og under de nye Dages Strøm,
 De stundom mindes som en Drøm,
 Alt jordum foruden Græs og Straa
 Af Banken fleg nogle bitte Smaa;
 Men Tiden var dengang mere from,
 Hvergang en Pusling i Luften kom,
 Saa satte man ud et Fod med Grød
 Og bad ham æde sin Madver sød;
 Han visted med sin røde Hue
 Og siggede ind i Bondens Stue,
 Hvor Gølf sad sammen ved Sengetid,
 Mens Maanen skinned' klar og blid.
 Men under Banken, i dybest Nat,
 Der laae den luende gyldne Skat,
 Der myldred' gjennem krumme Gange
 Høifougens Mænd i Nader lange;
 De havde vundet fra Havel's Bund
 En Duge Guld saa stor og rund;

Alle de Skatte, som Søen sluger,
 Hvorover den ligger saa taub og ræger,
 De samlede sammen med Guld og Døse
 Til Kongen under de grønne Høie.
 Og med det luende røde Guld
 Han gjorde frugtbar det lette Muld;
 I Dybet død ei Skatten ligger,
 Op af den sorte Jord den stikker,
 Og Bonden af det dyre Malm
 Fil gule Hvedear og Halm.

Forbi det er med Kongen nu,
 Og hele hans Hof er gaaet itu.
 Engang da Solen fil i Sinde
 I Vinene for stærkt at sinne,
 Henveirede de for alle Vinde.
 Men da det skarpe Lys oprandt,
 Hvori den gamle Drot forsvandt,
 En Gnefte arved det hele Rige.
 Et Menneſtebarn, den hvide Pige.

En Sommernat, naar Maanen ſtinner
 Ned paa de høie, hvide Tinder,
 Mens Skyerne for Vinden vige,
 Og Skyggerne henad Klinten ſige,
 Og Gnebærbuffene ſagte hæve,
 De hvide Spidſer ſig ſælſomt hæve,
 Da høit de lee af den blinde Alder;
 Da Dækket med Gød fra Diet falder,

Forbi Dig Klintens Dronning soøver,
 Og hendes Dronningstol sig hæver,
 Af Stoltthed bliver den dobbelt stor,
 Saa Toppen op mod Skyen groer,
 Men Kilielknopperne fuldt udspringe,
 Og sagte Havfruestemmer klinge
 Fra Dybet til den høie Skov,
 Og Fuglene vaagne op, som sov,
 Og Vinden standser, og Kilielduften
 Wildt strømmer gennem Natteulften:
 Da seer Du, hvo der i Slottet boer,
 Et Barn fra Fortid, et Landeord,
 En Arving til et vidtsøstigt Rige,
 Vor Klintedronning, den hvide Pige.

Saaledes indleder Hr. Frøesk Smith — nu
 Sognepræst ved vor Frue Menighed i Svendborg —
 en særdeles sjon digterisk Behandling af Saaget om
 den hvide Pige. Digtet findes i sin Heelhed optaget i
 Intelligentsblade 1844 udgivne af J. L. Heiberg.
 Ogsaa har Prof. L. Kruse i en romantisk Fortælling
 betittet „Den hvide Pige“ fremstillet Sagnet, der i sine
 Hovedtræk kan gjengives saaledes:

For mange Aar siden laae en liden og ætgam-
 mel Bondebolig ude paa Klinten nærved det Sted,
 som nu kaldes Naglevandsfaldet, beboet af en vel-
 havende Slægt ved Navn Kepling, der ernærede sig
 af Jagt og Fiskeri, samt af at plyndre Drag. De le-
 vede uden Samqvem med Dens øvrige Beboere, af

hvilke de frygtedes som særdeles forvorne Mennesker, uanselige at komme tilrette med, og det var desuden et gammelt Sagn, som fandt megen Tiltro, at een af denne Stamme fra Slægt til Slægt altid „hørte den Dnde til“. Man vidste ogsaa at fortælle, at en og anden af dens Ungdom af og til paa en ynkkelig Maade var omkommen enten ved at drukne i Østersjøen, nedstyrte mellem Klinterne eller rent var forsvunden, uden at man vidste hvorledes, hvilket mere tilfregedes en ond Magt, end deres driftige, ubændige Sindelag.

Imidlertid havde Slægten efterhaanden blandet sig med Dens øvrige Befolkning og kun et Par middelaldrende Folk, hvoraf den ene var Datter af Bondegaardens sidste Eier, vare tilbage. Hun havde faaet den gamle Bollig i Arv, da hendes Broder, et driftigt og dybtfindigt Gemyt, var forsvunden i sin Ungdom; hun havde siden giftet sig med et Sødskenbarn, der endnu bar det gamle Familienavn.

Dette Ægtepar levede og ernærede sig som deres Forsædre, men besad langtfra hines Dugtighed og Mod. Hverken særdeles de saameget paa Søen eller i Skoven, men lagde sig desmere efter den mageligere Dværgavl og øvrige Bondeforretninger, og de længtes stadig efter at kunne flytte bort fra den mørke Skov og det fraadende Hav, for hvis hemmelighedsfulde Trykkeri de ei længere havde Sand. De gamle Sagn, der knyttede sig til deres Slægt, mindedes de kun dunkelt, naar i en mørk Høstaften Stormen oprørte Havet, susede

gjennem Træerne og vælede med det affaldne Lov; thi da vaagne de sølsomme Grundringer. De havde kun eet Barn; Moderen levede i stadig Frygt for, at Drengen skulde have arvet hendes Broders urolige Sind, og hun var derfor utrættelig i at bede den Almægtige bevare ham saavel herfor, som for et brat Endeligt; thi at hendes Broder var ynselig omskommen, derom tvivlede hun ikke, men begræd ham daglig i sin Ensomhed.

Hendes Husbond var en haard, ufølsom Mand, der spottede og udlo hende, hvergang hun betroede ham sin Frygt eller beklagede sig over den Svaghed, der nu under et nyt Svangerskab havde bemægtiget sig hende. Dag og Nat stod Broderens Billede for hende, og det forekom hende tilsidst, at han endnu levede og maatte komme tilbage. Et svagt, nanseligt Pigebarn, som hun var for svag til at give Die eller anden Pleie, men som desuagtet tiltog i Vekmagt og tidlig vobede en sølsom og sjelden Natur, havde hun netop ført til Verden, da Broderen, Thomas, uventet kom tilbage. Svogeren, Rehling modtog ham koldt og ligegyldigt, og vælede som hidtil, sin Dent i Mark og Skov; men des varmere var Søsterens Modtagelse, og han blev bornde hos dem. Hver Dag færdedes han i Klinkerne og de store Skove og bragte Vildt til Huset; men i de lange Vinterastener fortalte han forunderlige og næsten utrolige Eventyr, som han havde oplevet. Undervejen standsede han midt i sin Fortælling og var tavst den øvrige Aften. En sammen-

hængende Beretning om hele sit Levnet kunde de ikke bevæge ham til at give.

Samlivet med den tvære Svoger var efterhaanden blevet Thomas kjedeligt. Længe havde han længtes efter at komme i Besiddelse af sin Fædregaard, og da Kehl ing en Dag ytrede sin Længsel efter at kunne flytte bort fra det eenfomme Sted, kom Handelen let istand. Nogle Guldmønter, Thomas havde erhvervet i fremmede Lande, vare Kjøbesummen. Det omtalte soagelige Pigebarn, for hvilket Thomas havde fattet en særegen Interesse, skulde foreløbig blive hos ham. Kunde han senere udbetale en bestemt Pengesum til sin pengegriddte Svoger, skulde hun tilhøre ham for stedse. Som en Grund til, at Thomas ønskede at beholde Anna, saaledes hed Pigebarnet (efter Andre: Elhilde), angiver Sagnet, at han ved hendes Hjælp tænkte at kunne komme i Besiddelse af en forborgten Skat, der laae gjemt etsteds i Klinten. Han kjendte og troede tildeels paa sin Families Traditioner, kjendte altsaa ogiaa den sørgelige Skjæbne, der, som fortalt, var ramt de forvoone unge Karle, naar de havde forsøgt at evdage Skatten, og var derfor flygtet for at undgaae Fristelsen. I fremmede Lande var han kommen i Forbindelse med Mænd, som forstode at opdage skjulte Skatte ved hemmelighedsfulde Naturkræfter. Men han havde tillige vundet den Overbeviisning, at ustraffet lod Skatten sig kun optage af et uskyldigt Væsen,

der ikke kjendte til nogen Ultraa eller Begjærlighed, og et saadant Væsen troede han at have fundet i Anna, ved hvis Fødsel der desuden, ifølge Moderens Fortælling, vare flere høist mærkelige Omstændigheder, som i Morbroderens Dine gjorde hende til et sandt Underbarn.

Rehling var tilligemed sin Hustru og Søn bragt til Bogø, hvor han havde kjøbt sig en Gaard. Han levede her et raat og udværende Liv.

Anna derimod, saavel som hendes Døkel, fandt Behag i Ensomheden. Egentlig var det ingen Ensomhed for Anna; thi Døkelens spændende Fortællinger om og Skildringer af fjerne Lande og Mennesker fyldte stadig hendes Fantasi, og den Tid der ikke udfyldtes heraf, gik med at vandre om i Klinterne, stige ned i de vanskeligste Kløfter, hvor hun da lærte at kjende sjeldne Blomster og lægende Urter.

Under tiden gav han hende paa disse Vandringer en liden Lynd Dvøst, som ellers glemtes under Laas og Lukke, idet han uophørligt fulgte alle hendes Bevægelser, stundom med en for Barnet ubegribelig Uro og Skjelven. Det var til denne Dvøst han knyttede sit Livs Haab, og det var derfor intet Under, at han nær havde tabt Fatningen, da Barnet, der betragtede den som Vegetsi, en Dag, ved at falde, nær havde knækket Dvøsten, hans Ei og Alt. Knækket var den dog ikke, men havde kun høiet sig med en uunderlig Jitteren mod et vist Sted, hvilket havde forstrækket Anna, der ikke mere lod sig formaae til at lege med

en Dviſt, der, ſom hun ſagde, vilde gjøre hende Fortræd. Dufelen mærkede ſig Stedet og gik tauſt og ſanfefuldt hjem med hende.

Paa en af ſine Vandringer i Skoven traaf hun en Dag tæt ved Strandbredden en grædende, pjaltet Dreng ved Navn Fridolin, nogle Aar ældre end hun ſelv. Hans ſjærgelige Stjæbne — han var nemlig ſat i Land fra et fremmed, forbiſeilende Skib, eſterat hans Moder var druknet — vakte i høi Grad Annas og Dufelens Deeltagelſe, og han blev i Huſet hos dem. Medens Marlene randt, havde et hjerteligt Forhold mellem det unge Par udviklet ſig, og de ſøgte ſig ſom brøſtemte for hinanden.

Imidlertid havde Kelling paa Bogs ſaaet iſinde at fordrø ſin Datter hjem til ſig. Som Grund hertil havde han anført, at hun, ligesom han og andre chriſtne Menneſter, ſkulde til Guds Bord; men den ſande Grund var nok, at han paany vilde have en Pengeſum preſet ud af Svogeren Thomas, hvem han anſaae for at raade over hemmelige Skatte, og ſom han vidſte usdig gav Afſald paa Anna. Etakkels Thomas! Han eiede kun hin myſtiſke Dviſt, men til den ſatte han og ſaa ſin Lid. — den ſkulde viſe ham Stedet, hvor han — nei ikke han, thi det vilde jo koſte hans Lid — men hvor den, hvis Hjerte endnu ikke var beſmittet af Begjærlighedens urene Videnskab, ſkulde fremdrage Skatten. Anna blev altjaa hos Forældrene paa Bogs, hvor hun beſandt ſig ſom i Fængſel, medens Morbroderen og Fridolin ventte tilbage, haabende, hvor paa ſin Viis,

paa Fremtiden. Noget Tid efter fandtes Dufelen døende etsteds paa Aften, ramt, som Bønderne mente, af et Slagtilfælde, men, ifølge Fridolins Mening, omkommet ved den forovne Skattegravning, hvortil han i den sidste Tid hemmeligt havde hengivet sig. Underrettet herom var Anna, ledsaget af sin Fader, isat til Dufelens Gaard. Hans Død gjorde et dybt Indryk paa hende, der sølte sig knyttet til ham ved de inderligste Bånd. Anders Kehling derimod, nedslunken i Hæisthed som han var, havde kun Dø og Sandt for Dødagelien af Soogerens formentlige Rigdomme. Rister Kufferter og alle Gjemmer gennemrobedes af den griske, begjærlige Anders, som dog intet fandt. Thi den lille Døist havde Anna taget til sig, ligesom da ogsaa kun hun og Fridolin kjendte dens underlige Egenstaber.

Fra den Tid at svandt Annas uskyldige Munterhed og livsglade Væsen steds mere bort. Det var, som om hun havde arvet den sære Morbroders grubelende Aand, og hin „urene Ultraa“ efter Skattens Besiddelse fik stadig mere Magt over hende. Rigtig nok sølte hun sig undertiden angstelig ved Tanken om Morbroderens bratte Død. Men han kunde jo, som Bønderne sagde, være død af et Slag eller lignende. Under slike Betragtninger vandrede hun om i Skoven, indtil hun henimod Aften befandt sig ved det farlige Sted. En uvillaarlig Øisen gjennemførte hende, idet hun fik Dø paa nogle imaa Stene, henlagte ved Strøtanen ligesom til Mærke. Hun mindedes, at det var paa dette Sted, hvor hun som Barn nær havde knækket

Dviſten, det frygtelige Vegetſi. Næſten uvilkaarlig fremtog hun den hurtig for at prøve dens Virkning. Den gittrede i hendes Haand og droges ſom med ſtærk magnetiſk Krafft mod Jorden. Hun var altsaa overbevist om dens farlige Egenſkaber. Halv forbittret knugede hun den ſammen og kaſtede den med Afſky i Uſgrundten, hoorfra der, ſom hun ſyntes, i ſamme Dieblil ſod en ſkræbende djævelſk Patter. Med uſikre Skridt og ſom halv bedøvet ilede hun hjem, men fra den Tid af var hendes Fornuft omtaaget. Næſten ſom i Dromme vandrede hun daglig ud til Skranten, hvorvel hendes Utraa efter Skatten var forjvunden. Da hendes elſtede Fridolin vedholdende troede, at deres jordiffe Pſke kun kunde grundlægges ved Befiddelien af den hemmelige Skat og kort efter omkom under Forjøget paa, trods hendes Udvarſler, at have den — da ſvandt den ſidſte Næſt hos hende af det man kalder menneſkelig Fornſand. Sit Leie redte hun ſig paa en Steendyſie i Hjernet af Stuen; thi hun vilde, ſagde hun, ingenkunde hvile blodere, ſiden hendes Fridolin var knuſt mod Klippens haarde Steue. Drommende gif „den hvide Pige“ om paa Klinten, ſtirrende ud over Havet og dvælede ved Dufelens og Fridolins Grav, og kun en Dag om Naret — i Høbøſten — havde hun ſnye Diebliffe. Det var den Dag, da hun forſte Gang havde følt ſit Hjerte gjennemglødet af jordiff Kjærlighed, og paa den Dag pleiede hun at deeltage i Bøndernes Arbeide. Af diſſe be-
 tragedes hun med en vis Urefrygt og ſom et over-

jordist Væsen. Den hvide Dragt, hun stadig bar, saavel som hendes blændende hvide Ansigtsfarve, forstærkede hende Navnet „den hvide Pige“, hvorunder hun vidt og bredt var bekendt. Men Sagnet om hende gik fra Slægt til Slægt — „indtil det af Dødsning døde“ — og lærte Almuen, at „oud er Slatten, som ligger i Vøn“.

„Dg meget Vand er løbet i Stranden
 Fra den Tid af: hele Borrefjord
 Et bleven til Eng og Ugerjord,
 Dg Kjøbstaden til en Laudsby ringe;
 Hvor Briggen gik, nu Lammene springe.
 — Men „den hvide Pige“ endnu du finder,
 En Sommernat, naar Maanen skinner.
 Endnu hun høit paa Skænten staaer,
 Med funkende Blis, med flagrende Haar,
 En Skabning søvende, let og fin,
 En Dronning, vævet af Maanestriin,
 Et Barn af Drommens rige Land
 Dg veer den Sømand, som ei vil vige,
 Som vover at møde den hvide Pige!

Nær til Sagnet om den hvide Pige paa Møens Klint flutter sig Fortællingen om den virkelige hvide Pige, som for noget over 30 Aar siden levede paa Bogo, og hvis hele Liv i saa mærkelig Grad falder sammen med den digteriske Skildring af hien, at den sikkert ikke uden Interesse kan medtages her.

Den hvide Pige paa Bogo blev ifølge Bogs Mi-

niftorialbog født 1734 og døde den 17. Januar 1829, altsaa 95 Aar gammel.

Hendes Levenrørelse, beskrevet af Pastor Pontoppidan, findes gengivet i Paludan's Møensbeskrivelse saaledes: Ane Kehling er født paa Bøge, hvor hun endnu lever over 84 Aar gammel. Hendes Fader var Gaardmand Anders Kehling sammesteds; Modersens Naavn vidtes ikke. Som Barn udmærkede hun sig ved en almindelig Læse- og Lærelyst og Alvorlighed. Da hun var 19 Aar gammel havde hun en Beiser fra Møen, som Forældrene, især Faderen, vilde at hun skulde ægte, da han var udstyret med hvad der, efter den almindelige Mening blandt Bønderne, hører til det Fortrinligste ved en Frier — en god Gaard. Men Ane havde hemmelig trolovet sig med en Sømand, og vilde ikke sige Forældrene. Faderen modsatte sig nu med Magt hendes Forbindelse med sin Elskede, hvoraf Følgen var, at hun besluttede aldrig at gifte sig. Denne Beslutning blev hun tro, men henfaldt til Tungsin- dighed, afføndrede sig fra alle Andre, læste og bad tidligt og iltdigt. Ved hendes Moders Dødsstredte hun megen Sorg. I Skoven samlede hun den Uld, Gaarene efterlode i Buskene, og strikkede sig deraf tvende Dragter, en sort og en hvid, fra overst til nederst i eet sammenhængende Næt, og en spidsformig Hætte til Hovedet. Den sorte Dragt bar hun om Søndagen, den hvide de andre Dage. Hun var idelig beskæftiget i Huset, eller med at passe Kreaturerne; men foretog sig aldrig noget, uden efter egen Tilskyndelse, og aller-

mindst hvad Faderen ønskede. Mod Børn og hvem hun ellers kunde lide, var hun altid venlig; men talede ikke med Noget; næsten idelig nynnede hun en Psalmetone. Kirken besøgte hun flittigt; men, da Præsten Wulff engang ytrede, at han ikke vilde tillade hende Altergang, viste hun igjen sin Karakterfasthed derved, at hun fra den Tid aldrig kom i Kirken, men holdt bestandig siden Sabbath hjemme, ved at pynte sit Kammer, læse og synges. Hver Torsdag gik hun endnu for 6—7 Aar siden til Kirkegaarden og pyntede sin Moders Grav, men tilbedte Faderens ilde, fordi han især var Marsag i at hendes Egtelab med Sømanden ei fuldbyrdedes. Vantede Truentimmer udenfor Bondestanden kaldte hun Brudepiger. Hun gik gjerne ved Strandbredden og saae sængselsfuld ud over Havet. Blatte Stene optog hun, og gjemte, som Breve og Budskab fra hendes Elskede.

Hun taler nu Intet forstaaeligt, giver som oftest kun en klynkende uarticuleret lyd fra sig, og kan med Høie kaldes vanvittig. Hun er noget mistroisk, og naar man kommer i Huset, hvor hun opholder sig, synes hun at befrygte, man skulde tage Noget bort. Iøvrigt er hun af en godmodig Karakter. Hendes hoide Dragt kan nu kaldes graae; den naaer hende kun til Knæerne, og Ermerne til midt paa Underarmen. Paa Benene bærer hun hoide Uldstrømper og Træsko. Formedelsk hendes særegne Waaklædning, stærke Træk og alvorlige Udsyn, skulde man ved første Blikkast antage hende for en Mandsperson. Uagtet hendes

høie Alder, bærer hendes Ansiget Spor af at hun har været smuk, og hendes sølvgraae Haar give hende et æroærdigt Udseende. Tilforn har hun været meget stærk, og har stedse haft en god Helbred; men nu kan hun, svækket ved Alderen, ikke længere gaae sin vante Gang til Kirkegaarden, og synes med Rolighed at vente paa Døden.

Om en anden mærkelig historisk Personlighed, der paa en Maade knytter sig til Nøens Historie fortæller Paludan følgende: Et Fruentimmer, ved Navn Anna Sophia Magdalena Frederica Ulrica, der salsteligent gav sig ud for en Datter af Kong Christian den Sjette, har i 34 Aar, nemlig fra 1770 til 1804, som Fange været i Nøens Lughus. Hun skal være født i Aaret 1723 (Andre sige 1738 eller 39, men dette stemmer ikke med den Alder Kirkebogen tillægger hende) af Enkesystinden af Ostfriesland, derefter være bleven overantvordet til Opdragelse hos Grevinde Schack, hvor hun blev holdt meget inde og læste Intet. Der skal hun have været til sit 15de Aar, da hun kom med et Fartøi til Norge, og strax derpaa til Amsterdam. Hos en Kjøbmand der skal hun have haft det meget godt, som en Datter af Huset, og 400 Rdlr. aarligen være bleven betalte for hende, indtil 1764, da Enkesystinden døde og hien Understøttelse blev holdt tilbage. Hun maatte da tjene for sit Brod som Stuepige hos en Apotheker i Leyden. Ved Ukade-

miet der studerede en norsk Student ved Navn Henrik Kirchhoff, som blev bekendt med hende og ikke lidet forundret ved at see hende i Besiddelse af Kong Christian den Sjettes Portrait, et Gavebrev paa Bregentved Gods og andre rare Sager. Kirchhoff overtalede hende 1766 til at reise med sig til Danmark, lovende at være hende behjælpelig i at gjøre de Fordringer gjældende, som hun efter hans Mening kunde være berettiget til. Han ankom med hende i August Maaned s. A. til Kjøbenhavn, og henvendte sig til Oreo Dannefskjold, som skal have modtaget hendes Papirer, men Kirchhof blev iøvrigt afvist med Foræringer og gode Vøster. Efter nogle Mars Forløb kom han igjen med sin Brindsesse, men blev i November 1769 sat i Blaataarn, og da en Commission til denne Sags Undersøgelse havde indgivet sin allerunderdanigste Relation derom til Kongen, udgik følgende Ordre, dateret Frederiksberg den 15. Juni 1770, til Politimesteren Statsraad Fr. Horn, saaledes lydende:

„Christian den Syvende, V. G. t. Efterat et Dvindemenneske, som navngiver sig Anna Sophia Magdalena Frederica Ulrica, og udgiver sig for at være et Kongebarn, til Os har indgivet adskillige Memorialer, og Vi i Anledning deraf, for engang at lade gjøre Ende paa et saa dristigt Foregivende, allern. have anordnet en Commission til sammes ordentlige Undersøgning, er os nu af bemeldte Commissions indkomne Relation allerunderdanigst bleven refereret, at hun aldeles ikke er den, hun giver sig ud for at være, og

at hendes Foregivende om hendes Fødsel og Herkomst er i alle Maader falsk og ovdigtet. Thi er herved Borets allern. Villie og Befaling, at Du strax i al Etidighed lader bemeldte Qvindemenneske overføre til Møns Fugthuus, samt, naar hun der er ankommen, lader hende bekjendtgjøre, at endssjøndt hun for hendes dumdriftige og formastelige Foregivende, der forhen noksom var bekjendt at være urigtigt, og nu efter Undersøgning tydelig er befunden at være aabenbar falsk og ovdigtet, haver forstjent som en Løgnerske og Betragereske at fagstryges og brændemærkes, saa have vi dog derfor allernaadigst villet fritage hende, og derimod fundet for godt, at benaade hende med at arbejde i Møns Fugthuus paa Livstid, til hvilken Ende vi og have befalet os elskelige Præsæs og Direktører for de Fattiges Væsen i vort Rige Danmark, at foranstalte hendes Modtagelse der til Arbeide, som ovennævnt. Der-
 efter Du dig allerunderdanigst have at rette. Befalendes etc. (Sjell. Tegnelser 1769—70 fol. 138. Nr. 379.)

I Ordren af samme Datum til Direktørerne for Fattigvæsenet blev det dem paalagt, efter nogen Tid allerunderdanigst at indberette, hvorledes hendes Forhold havde været i Fugthuset. Under samme Datum udgik Befaling til Statsraad Truels Ortved, at Henrik Kirchhoff, som, for at have været ovennævnte Fruentimmers Naadgiver og Medhjælper i hendes falske Foregivende, under 7. November f. A. var hensat i Blaagaard, i Henseende til hans lange og velfortjente Arrest, maatte sættes paa fri Fod, men advares, for

Fremtiden at afholde sig fra at tage Deel i deslige Bedragerier og Opdigtelser, og ikke nogentid at indfinde sig paa det Sted, hvor hun var hensat.

I Aaret 1783 indgav hun Ansøgning om at erholde sin Frihed og en Pension til Livets Ophold, hvorpaa i følgende Rescript til Konferentsraad Kossoed, dateret Fredensborg den 6. August 1783, allernaadigst blev resolveret:

Christian den Syvende 2c. B. s. B. t. Vi have ladet os allerunderdanigst referere en fra Anna Sophie Magdalena Frederica indkommen Ansøgning, hvorved hun, som ifølge vor allern. Befaling af 5. April 1770 (15. Junij?) er indsat til Arbeide i Kjøens Tugthuus, men i Aaret 1773 er bleven fritagen for at arbeide, hvorimod Tugthuset for hendes bedre Forpleining er bleven betalt 40 Rdlr. (aarlig), allerunderdanigst har begjeret at maatte erholde sin Frihed, samt en liden Pension til Livs Ophold; men som vi allern. have fundet for godt, at hun fremdeles under Opsyn skal forblive i Kjøens Tugthuus, og der nyde et aarligt Tillæg af 60 Rdlr., som tager sin Begyndelse fra dette Aars 1ste Januar, og hun altsaa nyder herefter aarlig 100 Rdl., saa give Vi dig slikt hermed tilkjende, hvorhos Vi isvrigt ville, at hun fritages for alt Arbeide, og omgaaes paa den lemsældigste og Frihed nær kommende Maade, med bedste Pleie og Veie, saavidt den hende allernaadigst forundte Gehalt kan tilstrække. Derefter Du dig allerunderdanigst haver at rette. Befalendes 2c.

Uagtet af den Bønsældighed, hvormed den Ulykkelige, ifølge dette allernaadigste Rescript, blev behandlet, vilde hiin fixe Idee ikke forlade hende. Hun boede i et eget Værelse i Tugthuusbygningen, efter Omstændighederne ret beqvemt, var meget økonomisk, og laante ud for høie Renter, mod Pant, hvorved hun kom i Besiddelse af adskilligt Kobbertsøi og andre Sager. Hun samlede ogsaa paa gudelige Bøger, var meget hoffærdig, og isørigt ikke af den bedste Karakter. Hun døde i Aaret 1804. I Kirkebogen staar: „Den 28. Januar 1804 blev Fruen Anna Sophia Magdalena Frederikke Ulrikas Liig begravet under Sang og Ringen; gammel 74 Aar.“

Da bemeldte Dame tillige sagdes at være en Datter af Enkesprossinden af Ostfriesland, saa afstrykke vi nedenfor, til nærmere Bedømmelse af hendes Forhold til Kongehuset — et egenhændigt Brev fra Christian den 6te til Dronningen. Brevets Original findes i den Villwosske Manuskriptsamling i Sorø Bibliotek, skrevet paa brækket Guldpapir og lyder saaledes:

„Alleruntersønigstes „Pro Memoria“.

An meine Allerliebste Engels-Königin,
 worauf mir eine gnädige antwort
 aumbitte.

1.

Meine liebe Königin haben mir zu verschiedenen malen gesagt, Sie wolten, daß Ihre Schwester die

fürstin hier aus dem lande weg währe und wieder in Dñstrießland fässe.

2.

Ich bin willig und bereit Sie fort zu schaffen, wenn Sie es befehlen, und wird Sie auch willig und bereit sein wieder weg zu gehen wen ich es Ihr sage, welches Sie von anfang an immer gesagt daß Sie wolte nur so lange bleiben biß man Ihr sagte Sie solte wieder weggehen. nur bitte mir Dehro willen recht kund zu thun wie ich es anfangen soll, den ich habe von anfang an da ich mit Ihnen vermählt bin worden, biß auf diese stunde nichts anders zum endzweck gehabt, als Ihnen in allen stücken zu gefallen zu sein, so weit es nicht wieder Gott liefe.

3.

Ich wolte aber wünschen, daß ich die fürstin niemahlen hätte hier ins land kommen lassen, den wen Sie nun wieder zurück nach Dñstrießland mußt, so wird man Sie vielleicht es vergelten, und sühlen lassen noch mehr dan zu vor daß man gesehen hat, daß Sie gerne auff Dñstrießland mit all hat weggehen wollen, bin ich also unschuldiger weisse schuld an Ihrem unglück, welches mich sehr „hagriniren“ müste, aber dieß will ich alles an die seite gerne setzen wen ich nur kan meiner allerliebsten Engels Königin gnade, liebe, zutrauen und gantzes Hertz wieder haben.“

3 Oversættelse:

„Allerunderdanigst Promemoriam“

til min allerkjæreste Engle-Dronning,
hoorpaa jeg udbeder mig et naadigt

Svar.

1.

Min kjære Dronning har ved forskjellige Leiligheder yttret det Ønske, at Ederes Søster, Hørstinden, maatte forlade Landet og atter tage Ophold i Ostfriesland.

2.

Jeg er villig og beredt til strax at skaffe hende bort, naar I befaler det, ligesom hun ogsaa er villig til at reise, naar jeg siger hende det, og hun har steds sigt, at hun kun vilde blive saalænge til man ønskede, hun atter skulde reise. Kun udbeder jeg mig tilkjendegivet Ederes bestemte Mening om, hvorledes jeg i denne Henseende skal forholde mig; thi jeg har lige fra det Dieblis vi bleve formælede indtil denne Time kun haft det Formaal i alle Maader at opfylde Ederes Ønsker, forsaavidt dette ikke kom i Strid med Pligterne mod min Gud.

3.

Men jeg vilde ønske, at jeg albrig havde ladet Hørstinden komme her til Landet; thi naar hun nu skal vende tilbage til Ostfriesland, vil man maaskee

gjengjælde hende det og lade hende føle, endnu mere end tilforn, at hun gjerne for stedse havde villet blive borte. Jeg er altsaa uskyldig bleven Aarsag til hendes Ulykke, hvilket vilde bekymre mig meget. Men alt dette vil jeg gjerne see bort fra, naar jeg kun kan gjenvinde min allerkjæreste Engle = Dronnings Naade, Kjærlighed, Tillid og ganske Hjerte.

Nogle Moenske Mundheld

„samlad til Værdom fra nogle Høilærde og nogle U lærde, nogle Fraværende og nogle endnu Nærværende, nogle levende og nogle nu døde og nævnte Zomfrulands pligtige Tjenere 1735“.

Høit i Sæde, grant i Sigte.

Hav ei Drenevinger til at flyve efter Rov; men Hønevinger til at bedække Kyllinger.

Den kan ei regere Andre, som ei veed at regere sig selv.

Var ei Torden, da var Trolde.

Bedre at vandre ved een Sol, end ved mange Stjerner.

Udres Du af dit Fædreland, lad det ei vanæres ved dig.

Op og ned er Verdens Veg.

Derisom dit Ur florerer høit, foragt ei din Rod, for den staaer lavt.

Det Gode vil finde.

Heller Uret lide, end Uret gjøre.

Naar de store Klokker lyde, kan de smaa ikke høres.

Uf ydmyg Munk, en stolt Abbed.

Voxer din Myndighed Span lang, Vaer din Daar-
skab ei voxer Alen lang.

Til stor Brog hører store Burer.

Træk ei efter for store Giske, at de smaae ei undløbe dig.

Sæt ikke dit Øs for høit, om din Tande skal være skult.

Tragter du til Uresæde, da stig op paa Dydens
Trappe.

Den, som skal afsto skidne Pletter, maa først have
rene Fingre.

Som de Gamle sjunge, saa pibe de Unge.

Bedre at Vornene græde, end at Forældrene julle.

Forglemmer en Fader sin Myndighed, Barnet glemmer
snart sin Uerbodighed.

Som Herren, saa Tjeneren.

Vil du have en god Tjener, lad Tjeneren have en
virds Husbond.

Vil du være klog, da vær ikke seloklog.

Vel stemmet lader smukt, vel spillet lader bedre.

Kommer du først i Lav med Uloe, du lærer snart
deres Tone.

Paa giftige Urter findes tidt de smukkeste Blomster.

Naar en ond Mand er som en Djævel, da er en ond
Qvinde som et Helvede.

Skal Kvinden flkke sig efter Mandens Hoved, maa
Manden bære over med Kvindens Net.

Hos lad Arm følger tom Tarm.

Jorden findes altid haard for trødden So at rode.

Den, som sover det Røde af Solen, han sover det Gede
af Raalen.

Læg først Haand paa Bloven, før du vender Dine
paa Høsten.

Forrettet Gjærning giver bedste Sønn.

Paa gjort Arbeid følger bedste Hvile.

Den Kvinde, som fortæller mange Historier, gjør ei
dyr Tid paa Hør eller godt Kjøb paa Værrød.

Gaveris Uddelen vinder mange Venner, deres Annam-
melie sælger Frihed.

Har du et godt Hjertelag, hav og et godt Haandelag.
Sulsten Luus, jjesden feed.

Svampen trækker villig til sig, men giver nødig fra sig.
Naar Madmoderen ei bløder Silken med Vand, bløder
Folkene den siden med Bl.

Bedre at bukke Hovedet end stode Panden.

En Ruus alene i en Velle mener, at den selv er
Møller.

Lange Nætter magre Høns.

Tager Verten for mange Gjæster ind, saa maa han
gjerne selv staa udenfor.

Drif saa paa Andres Sundhed, at du ei fordrifker
din egen.

Bedre een sparet Penning end hundrede fortærede Gylde.
Jule Sommer, Paaske Winter.

Paa et fedt Middagsmaaltid følger gjerne en mager
Madvar.

Den, som giver til han tigger, bør staaes til han ligger.

Hav heller Tungen i dit Hjerte, end Hjertet i din Tunge.

Naan ikke enhver dit Dre, som vil laane din Tunge.

Den, som vil ind i Herrens Tempel, maa først gjennem
Dydens Tempel.

Naar Røven forandrer sin Kulor, forandrer han ei
sin Natur.

Den som er villig til at lye, er ei uvillig til at stjæle.

Der som lye var en Kunst, var Verden fuld af Kunstnere.

Venner skal langsom vælges; men ingen Tid forlades.

Bedre iblandt offentlige Fiender, end iblandt falske
Venner.

Med hellig Skjæppe fra Moskva Tempel, bliver lidt et
Kjæl dækket.

For En under Præfenen niffer, kan han ei siges, han
samtjffer.

Mange Glæder tilsammen, holder Ilden bedst lige.

Høgen smiler ad den Due, som skiller sig fra Glossen.

Det Faar, som løber paa egen Haand, bliver gjerne
Ulvens Deel.

Hvad med Synden kommer, det med Sorgen bortgaaer.

Da Tilfredshed er den bedste Rigdom, har hver selv
Skuld som ei er rig.

Den Jord, som ligger meest i Hvile, den bærer meest
Ufrugt.

Stjænk kan forvende Talsen for de Visse og forblinde
Dinene paa de Hviisse.

Den, der bliver ved Jorden, faaer ingen hvie Fald.

Lykken flaaer ei altid, naar den truer, og truer ei al-
tid, naar den flaaer.

Vidste alle Mand Alles Tanker, blev mindre Fred og
mere Strid.

Bland ikke din Jær med Brede, eiheller din Brede
med Hævn.

At overvinde er menneskelig, men at tilgive er gudelig.

Den sem overvinder sig selv, fremviser en ypperlig Seit.

Tal ei mere om to Gjender, end du vil høre af to
Venner.

Gder føder Klammer, Klammer føder Jammer.

Den som begynder med smaa Gder, kan tilsidst de store
udenad.

Naar Skif bliver til Brug, bliver Brug til Bane.

Egen Biiskdoms Indbildning er Daarstabs visse Tegn.

Daaren bliver saa høven af Noes, som et Udsjel fuld
af Vind.

Tidt kan en ilde stiftet Skrædder sy en velstiftet
Klædning.

Gster stinkende Pøsevand. kan være vellugtende Blomster.

Dste har en veltalende Tunge vundet meer end dra-
get Sværd.

Skal graae Haar zire din Alderom, maa Dyder zire
dine graae Haar.

Den Triste fattes alle Ting. den Syge kun den ene.

Uden er en god Tjener; men en ond Huusbonde.

Lehnsmænd paa Møen.

fra 1225 til 1663.

	Fra	Til
Sr. Jacob af Møen	1225	"
Fyrst Witold af Mügen (Panthaver) . . .	"	1310
Marst Niels Oluffen (Panthaver) . . .	1318	"
Hemming Moltke	"	1326
De holstenske Grever	1348	1358
Biffe Moltke til Stridsfeldt	1361	1376
Jens Rud den Eldre	1396	1406
Stern Tygeßen Basse (Gmelunde Slot). .	1406	"
Baldemar Saype (Stege Slot)	1406	"
Bisp Jens Andersen Jernstjæg (Panthaver)	1420	"
Grit Hagesen	"	"
Niel Balkendorph	"	"
Vincenz Jversen	1485	"
Jørgen Rud den Yngre	"	"
Hans Bilde	1510	"
Marst Anders Bilde til Søgaard paa Møen og Echolt i Sjælland	"	1534
Albert Gjøe	1536	"
Herlof Skaffue til Gøskildstrup	1536	1557
Niels Truidsen Mstænd	1557	"
Gbbe Mfeld til Evenstrup	1561	"

	Fra	Til
Claus Ahlesfeld til Geltingen	"	"
Jacob Brokkenhuus til Damstrup	1563	1577
Gvert Bild	"	1567
Peder Munk	1568	1596
Breide Rantzau	1596	1618
Peder Basse til Sorup † 1639	1618	1622
Grands Rantzau til Ranzauholm	1629	1632
Henrik Hoff	1633	1634
Gorsitz Ulfeld	1634	1651
Henrik Henriksen Nammel til Bekkestov	1651	1653
Atel Urup	1653	"
Peder Reetz	1657	1663

Sognepræsterne paa Møen

har, ifølge *Paludan*, været følgende:

1.

Stege Sogn.

1. Christiern. 2. Magister Hans Boesen Møenbo, var Sognepræst i Stege og Provst paa Møen. 3. Jørgen Lauritzen. 4. Mester Jens Christensen. 5. Magister Niels Pedersen. 6. Magister Jøer Berthelsen. 7. Magister Anders Fois. 8. Jesper Christensen var Provst paa Møen og Sognepræst i Stege. 9. Peder Fox. 10. Magister Jens Hansen. 11. Rasmus Nielsen. 12. Magister Christoph Christensen. 13. Magister Andreas Hegelund. 14. Magister Hans Jensen Jesen. 15. Magister Hans Jensen Viborg. 16. Magister Knobb. 17. Hans Danielsen Gemje. 18. Magister Morten Reenberg. 19. Magister Jørgen Huulbek. 20. Nicolai Jæger. 21. Rasmus Paludan. 22. Johannes Friedenreich. 23. Lauritz Gram. 24. Jacob Johan Lund var Sognepræst i Stege og Provst paa Møen. 25. Jørgen Stauning. 26. Gjerlev Christian Krogh. 27. Tage Christian Müller. 28. Daniel Peter Smith. 29. Frederik Engelhard Boisen.

II.

Magleby Sogn.

1. Anders Ebbesen.
2. Zejper Christensen.
3. Jens Nielsen.
4. Niels Braudsen Bruun.
5. Christian Normand.
6. Peder Lund.
6. Hans Svendsen Hettling.
7. Hans Nielsen Aggerup.
8. Hans Wandal.
9. Gerhard Nethon.
10. Hans Coster.
11. Henrik Paulin Sandal.
12. Johan Peter Gad.
13. Ole Johan Freuchen.
14. Provst Peder Lauritz Jøngerlev.
15. Svend Rosing.

III.

Borre Sogn.

1. Jens af Dierborg.
2. Andreas Red.
3. Johan Skottlander.
4. Lauritz Hansen.
5. Morten Hansen.
6. Niels Hansen Borre.
7. Anders Abrahamsen.
8. Peder Eilersen.
9. Hans Andersen.
10. Hans Pedersen.
11. Margit Engel Luciiøn.
12. Herman Hansen Steen.
13. Peder Oluffen.
14. Peder Jacobsen Baden.
15. Niels Brandt.
16. Jens Engel.
17. Eeren Bygball Bredal.
18. Johan Jacob Kirchner.
19. Christian Sartorph.
20. Peder Vanum.
21. Henrik Seerup.
22. Christian Frederik West.

IV.

Elmelunde Sogn.

1. Rasmus Jensen.
2. Jesper Christensen.
3. Mogens Lagosen Gyng.
4. Morten Hansen.
5. Eskild Nielsen Stege.
6. Niels Hansen Borre.
7. Hans Jørgensen Smid.
8. Christian Rosenbahl.
9. Søren Sluffen.
10. Mogens Sluffen.
11. Jacob Jacobien Baden.
12. Nicolai Jæger.
13. Johan Philip Plesner.
14. Peder Hagen.
15. Edvard Steuner.
16. Otto Christian Wechmann.
17. Christopher Holm.
18. Peder Nicolai Møller Holst.
19. Anton Frederik Leunbach.
20. J. M. E. Hjort.

V.

Kjeldby Sogn.

1. Den første Præs. ved dette Sogn er Hr. Vars.
2. Christian Pedersen.
3. Anders Lauritsen.
4. Jacob Mehrn.
5. Hans Nielsen.
6. Jens Rasmussen.
7. Niels Rasmussen Tegsgaard.
8. Rasmus Bjortsen Treschow.
9. Jacob Sperling.
10. Jens Witb.
11. Ludvig Ottesen Stoud.
12. Peder Hagen.
13. Niels Ballum.
14. Christen A. Lund.
15. Otto Andreasen.
16. Probst Peter Tetens Hald.
17. Professor S. E. Heiberg.

VI.

Damsholte Sogn.

1. Kasmus Blaton. 2. Jens Jensen Wall.
 3. Hans Jørgen Jæger. 4. Peder Heggelund.
 5. Hans Jørgen Mackeprang. 6. Børge Pon-
 toppidan. 7. Dalhoff blev kaldet; men døde strax
 efter Kaldelsen. 8. Probst Hans Peter Christian
 Koch.

VII.

Whanefjord Sogn.

1. Hr. Anders. 2. Niels Andersen. 3.
 Hr. Oluf. 4. Hans Thomsen. 5. Hans An-
 derssen Schytte. 6. Niels Jacobsen Kjeldorff. 7.
 Magister Hans Nielsøn Olivarius. 8. Oluf Kange-
 sted. 9. Ancher Borch. 10. Jens Schjelderup.
 11. Peder Just. 12. Andreas Samning Fibiger.
 13. Johan Paluban. 14. Probst Johan Jacob
 Kirchheimer. 15. Probst Palamon Obel. 16.
 Marcus Peter Teisen.

VIII.

Rhord Sogn.

1. Jacob Peter Dorph Paluban. 2. Chr.
 Krebs. 3. Hans Peter Barfod Høyer.

Digte om Møen.

Møens Klint.

„Nu hviler Orøn med Fane sin,
 Som trættede Hjort og raffen Hind.
 „Laf Bonde, nu den gode Gud,
 „At du gaaer tryk af Havnen ud.“

Saaben i et gammelt Niim det lyder,
 Hvil Mening en yngre Stjald nu tyder.
 Hiin Orøn var Jæger, dertil Søhane,
 Hans beilige Hustru kaldtes Fane.

Dg Fane gav, da hun end var Mø,
 Møens Navn til den danske D,
 Som vender mod Habet sin høie Side,
 Den jomfrurene, den blendende hvide.

„Dg mellem Møens og Falsters Jord
 Sit Vandet Navn af Fanefjord,
 Dg Kirken derved med sit røde Tag
 Har samme Navn den Dag idag.

Men efter Orøn har Bondens Mund
 Benævnet det samme Vand Orønshund,

Dg det Navn end gjælder i bore Læder
 For Færgestedet paa begge Sider.

Ved Frenkerup By, nær ved et Krat,
 Vises en Grav, med Stene sat,
 I Aenslængde hundreb og halvfjerds,
 For de To, som mindes i det gamle Vers,

Den vældige Orøn har Navn af Zette,
 Dg fra Upsala regnes hans Æt webrette;
 Thi kaldtes han længe paa Moens Land
 Zetten af Upsal, en farlig Mand.

Under Navn af Klintelønge han gaacr,
 Nær ved Klinten hans Boldsted staaer,
 Dg i forbunds Tid ved Høstgildet's Leg
 Sam Bonden offred en Hadreneg.

Han offred den første, den, som var bebt:
 Saa vented man, at den vilde fæst,
 Hvorvaa han rundt i Landet reed,
 Ei trampede Søden paa Marken ned.

Fra Dronningestolen, hvid som Sne,
 Eller Aborrebjerg, kan man see,
 Naar Luften er klar, til forskjellig Side
 To andre Klinter af samme Aride.

Stevns er den ene, den staaer i Nord,
 Den anden, i Syd, er Rygens Jord.
 Om dem alle tre det Sagn man har,
 At en eneste Klint tilforn de var.

Tre Klintelønger — saa Sagnet beretter —
 Beherskede dem, tre Upsals-Zetter;

Men Landet blev, ved Kongernes Hab,
I tvende Parter splittet ad.

Nu siltes de fra hinanden ved Søen,
Men Venstreblev mellem ham paa Moen
Og ham paa Stevns; foreente med Held
Slog de Rygens Drot ihjel.

Og stedsse bestaaer en Pagt iløn
Mellem Kongen paa Stevns og Møens Øron;
Som danske Brodre de føle sig Begge,
Og Armene mod hinanden strække.

Men han paa Rygen fra Bennemødet
Er ubeløst, af de Andre dødet;
Han er dødt for Danmark, det vil sige,
Nu hører han til det romerske Rige.

Fra den nordiske Sagnetreds fjernet han blev,
Har glemt, hvorfra sig hans Herkomst krev;
Deri bestaaer det, at han er dødt,
Ibi forresten lider han ingen Nød.

Men Moen staaer som Danmarks Uryd,
Skipperens Lyft, Vandrerens Fryd,
Saa flinnende hvid som Fane Fjon,
Om Isjen kranstet af Zette Øron.

J. L. Heiberg.

Maaneskins - Vandring i Liselund.

Ven kom med mig i den dunkle Lund,
 Lad os dvæle her i Aft'nen's Stund!
 Maanen skinner med sin fromme Bue,
 Lad os Lundens Aftenfjonkefue,
 Lytte til de gaadefulde Stemmer,
 Som vor Sjæl i Vindens Puft fornemmer.
 Dunkelt er det vel i Skovens Skjod,
 Men fra Hjertets Grund en hellig Glød
 Over Nattens Scene klart skal funkle,
 Den vil lyse for os i det Dunkle.

Tause vandre vi den stille Gang
 Gjennem Lundens tætte Bøgegang;
 See! mod Dybet høier sig vor Lei,
 Der belyfter Maanen Etien ei,
 Mulm indbysler os, hvor Træet suset
 I det Hjerne Havets Bølge bruset.
 Murket dækker Dybet red vor Fod,
 Snubler Du, da synker Du i Blod!
 Her i Dødens store, tause Nat,
 Hører Livet sig i Larmen brat;
 Her sin spæde Vinge det udbreder,
 I lagret bange mod de lyse Eder.

Hører Du hvad hist i Dybet lyder? —
 Det er Bøllen, der fra Klippen flyder;

Ewig sjunger den sin gamle Sang,
 Aldrig den forstummer med sin Klang.
 Hor, den rækker som den vilde sig:
 „Rastløs hen mod det Uendelige
 Flyde nedse mine Bøder hen,
 Der jeg finder Livets Bælt igjen;
 Digthen stræbe alle Livets Strømme,
 Der opløres Støvet's dunkle Drømme.“

See, hvad glimter gjennem Træet her?
 Det er Maanens blide Dømringskjer.
 Vær mig hilset! Hift fra Mulsnets Øys
 Skuer atter henvendt jeg dit Lys.
 Sølsomt Træet i den fromme Bue
 Hæver gyldent sig mod Himlens Bue;
 Hvert et Blad for Nattens stille Vind
 Flageret som en Alf i Maanens Skin.

Dog der Vei gaar end i Dybet ned;
 Indhylt Muls, og atter i Din Fjed!
 Hift fra Klippen kriger høst en Ravn,
 Net som Hjertets bittert sølte Savn.
 Og saa der en fulført Ravn har hjemme
 Ofte høvet den sin føle Stemme,
 Og for hvert et Skrig, den støder frem,
 Rækker have sig fra Hjertets Hjem.

Stille, stille! See, hvad hidset glimter!
 Klintens Fjelde jeg i Natten simter,
 Stolt de have sig fra Dybets Grund,
 Lause Kander i den stille Stund;
 Maanen breder Sølvskæret ud,
 Klinten staaer som Nattens blege Brud,

Dunkle Skygger svæve langsomt, tykt,
 Ret som Sukke fra et saaret Bryst;
 Det er hvergang Skyens Aander svinge
 Over Maanen deres mørke Binge.

Hædet som en Barde høit mon sjunge
 Dødtids Drapa med den stærke Lunge,
 Vemodsfult han rorer Harpens Gult,
 Sjunger Kjempeold, som sank i Muld!
 Hver en Bølge toner som en Streng,
 Klunger over Lunden Blomstereng.
 Suk afbryde sundom Bardens Sang,
 Laaten rinder klart saa mangengang,
 Iht den store Heltetid er svunden,
 Dødtids Kraft i Danens Bryst er blunden,
 Bautasteen ei reise sig i Lunden —
 Barden sukker dybt i Midnatsstunden.
 Sjung din Sang, du Gamle! mens vi gaa,
 Høre vemodsfulde vi derpaa;
 Svunden er vel Danens Dødtidskræfter;
 Dog han lytter endnu gjerne ejter,
 Naar man malet ham den gamle Tid,
 Høit begejstret han ved Fædres Id,

Nu vi staa, hvor sig et Skovkapel
 Hælder op til Skovens dunkle Hjel,
 Bagved ridler Bakken Solokrystal,
 Stjerner straalet ned fra Himlens Hal.
 Maanen finner gjennem Bindver smaa,
 Rød og gul, og grøn og dunkelblaa
 Brydes Luen, færdig den spiller
 Her paa Bakken Bovelil, som triller.
 Saa er Troen i det fjerne Land,
 Hvorfra Skovkapellet til vor Strand

Flytteses at pryde danske Stove,
 Og at speile sig i Danmarks Bove.
 Troen hylles der i ydre Pragt,
 Kaaner Farveskjærets rige Dragt,
 Og naar saa den fraaler i sin Glænde,
 Tryller hen den Hjertets Skjønheidsfænde:
 Spiret rager op mod Himlens Bue,
 Sælsomt straaer klart det Kobberlue,
 Medens Træet kaster lette Skygger
 Over Templet, hvor Skovnympfer bygger.

Her gaaer Stien langs med Bækken om,
 Bort vi gaa fra Stovens Helligdom;
 Neer og mere svagt den vilde Bove
 Lyder igjennem Lundens tætte Stove;
 Tause gaa vi, medens Rattens Vind
 Leger jagte om den varme Kind.
 Sluer ret jeg? Hjertet bentykt skjæder!
 Hift, hvor Vithrens Bue reen sig hvælver,
 Staaer et eensomt Kork; paa Klippens Top
 Hvidt i Maanens Skin det stræber op,
 Skyer svæve let, som Engle smaa
 Over Korset i det dunkle Blaa,
 Kjerligt breder det sin hvide Arm
 Vinker venligt hen mig til sin Barm;
 Støre Frelser! ja den Svage kommer,
 Du er Livets kjerligt hulde Dommer.

Den vi gaa tilbage Haand i Haand-
 Med vor glade, tankefyldte Haand.
 Hvid vi i den tause Time stueb,
 Mens i Hjertet Andens Skjerte lueb,

Det vi gemme i vort stille Byst.
 Ofte vilde vi med barnlig Lyft
 Minde Klinten, minde Solgens Sang,
 Minde denne tause Nattegang.

Wilhelm Virkedal.

Sommervise paa Hoiemoen.

Ud til Skovens grønne Kroner
 Ud til Klintens stolte Muur!
 Der, hvor Fuglesjungen toner
 I den deilige Natur.
 See fra Dronningstolens Linde
 Østerjøs blanke Speil,
 Medens friske Sommergevinde
 Fylde :, i smukt de hvide Seil.

See hist over Gunners Bakke
 Kongshjerg med sin hvide Top!
 Nær ved Graarhygs Kampenalle
 Kneiser Sommerpivret op;
 Under Taleren hiin høie

Som fra Skjentsom Randemund,
 Hvert et Naab gjentager noie
 Echo ;: fra den dybe Grund.

See fra Skorens bunte Die —
 Hognesøens dybe Blaa —
 Høvet bristigt mod det Heie
 Bænken bist paa Bjerget*) staael
 Skov og Mark og Søer blanke
 Slunget sig om Stenen**) tæt
 Gran og Bog og vilde Ranke
 Smykke ;: herligt hver en Plet.

Liseland med Elot og Hytte,
 Korste Huus og Lund saa skjon!
 Der til Vandets Fald vi lütte
 Dvælt i Dalen sommergrøn.
 Korset finner høit ved Manden,
 Mens i Dybet Stien gaaer,
 Vifer os hvor smukt ved Stranden
 Genfemt ;: bist Kapellet staaer.

Ja, det skjonne Høiemøen
 Er min Dinklingsplet paa Jord!
 Nafer Stormen, bruser Søen.
 Dog saa trygt og glad man boer.
 Her blandt Kløstens valtre Søener
 I det frugtbar-skjonne Hjem
 Fre opflige Hjertets Bønner:
 „Sign du ;: Gud vort Land og dem!“

*) Aberrebjergel.

**) Svantehestenen.

Moensvise.

Midt i den brusende, østlige Sø
 Kneiser en lille, men blomstrende Ø:
 Noen vi den kalde, og sikkert jeg troer,
 :; Det er den skønneste Ølet paa vor Jord! ;;

Klinten den hvide, saa tryllende staaer,
 Strandstet som Bruden med Blomster i Haar;
 Klinten hiin høie, hvor Ønen den boer.
 :; Hvor er det skjønnere Ølet paa vor Jord? ;;

Kræftig som Egen er Ungling og Mand,
 Dristig men sindig paa Sø og paa Land,
 Trofast i Vennskab, og gjæstfri ved Bord,
 :; Herlige Øt af de kæmper i Nord! ;;

Qvindet saa milde, som Blomsten i Vaar
 Heber dit Dø, ihvor du end gaaer;
 Døtre af Freia i Daad som i Ord,
 :; Ei er der fagtere Qvinder paa Jord! ;;

Gil dig du lille, du blomstrende Ø!
 Øndige Perle i brusende Sø!
 Sig det du være med Folket der boer,
 :; Som den livsaligste Ølet paa vor Jord! ;;

En Normands Hilsen til Møens Klint.

Kneiser end Granitens faste Throne
 Svimmelhøi og stolt ved vilde Sø;
 Herfer end Naturens Rødsfælskrone
 lindstræket over kolde Zone,
 Skjon du er dog Dana's hulde Mo.

Saabets Farve, Vaarens friske Grønne
 Mildt forhøies af den høide Grund;
 Bolger høit i Strandens Stene stønne,
 Brændinger af mørkblaa Afgrund drønne
 Havet fylder over sandgraa Bund.

Sneffer bulke paa de høie Bande,
 Naar Neptunus rider over Sø;
 Mellem Stormens Susen vilde sig blande
 Gudens Hingsters Trinsken mod de Strande
 Der omfjulle dig, Naturens Mo.

Skibets Svævinger spriser Bunden,
 høit det løfles, dardfer ned og op,
 Skoven kneiser høit paa Kridetinden,
 Gjennem Kløften hvister Kildens Rinden,
 Bogen fjælver for sin stolte Top.

Stor Natur og lidlige Kontraster
 Trylle i det høie Schweizjerland,
 Og Euroas Søn med Langsel hastet
 Tid, hver Skov og Fjeld sin Stygge kaster
 I Genev's sølverklare Vand.

Noen raffer dig en Mindelille,
 Sukker stille kun, forglem mig ei ;
 Vandrer! naar du staaer paa fremmed Tillie,
 Glem ei, at din Mo har ædel Billie,
 Skjondt til Skyen gaaer ei hendes Bei.

Tibur glider langs ad grønne Kyster,
 Og bedugger dig med Sølvskum ;
 Kunstens Søn til hine Egne kyster,
 Og Naturens Ben i Favnet kryster
 Fortids Heltes Jord - Elysium.

Noen, bly og hulb som Vaarviolens,
 Gjemmer sig i grønne Stellers Favn ;
 Staaer du undrende paa Dronningstolen,
 Smiler Noen blid som Morgenjolen,
 Væter dig at glemme Sydens Savn.

Ero vandjer med forgyldte Bølger
 Hift i Vesterlandets lune Skjod,
 Mellem Roser fine Perler dølger,
 Medens henrykt du med Diet følger
 Hæperides Haves Blomsterglod.

Noen derimod har Balthers haved,
 Skummende om kribnehvide Fod ;
 Mellem Grønt og Hvidt du er begravet,
 Og med No er her din Rand begavet,
 Medens hift du fuer Krig og Blod.

Mit Fødested.

Der er en D i østersfalten Hav,
 En Blomst, der svømmer paa de vilde Bøer,
 Der stander Bautasteen paa Helstens Grav,
 Mens Fuglen synger Mindesvad derover,
 Der hvidner Bølgen gennem solvblaa Etjør,
 Sødt Blomsten dufter, Risbevædet rister,
 Og Østen rødmer gennem dunkle Træer.
 Blidt Morgenvinden gennem Busken visler.

Der staaer en Throne paa den lille D,
 De hvide Stene sprede sig i Loven,
 Der sitter Thor hen over stolten Sø,
 Og store Laffer taarne sig foroven;
 Naar Bølgen bruser med en sølsomt Kraft,
 Og Stormen huser i de brusne Ørene,
 Da springer derfra han sit Hammerkast,
 Mens jnehødt Slum bedækker Strandens Stene.

Der er en Lund med farverige Eng,
 Den eier ingen Klipper Holte, hvide,
 Der hviler Freia i en Blomsterfeng
 Med Længsel og med Veemod ved sin Sted.
 I dunkle Ly, hvor Bakken rister ned,
 Der famler hun i Harpens gylne Strænge,
 Hun mindes Valhals fromme Kjærlighed,
 Og klare Vaarer sig til Diet trænge.

Hvor Klinten famles med den dunkle Lund,
 Der er et Sted, hvor Thor sin Freia møder,
 Naar Solen hæver sig hver Morgengry
 Og hen paa Klippens hvide Stene gløder;
 Der favne de hinanden med et Suf,
 Der rinder over Balhals Savn en Taare,
 Det kalder Dalsens Piger Morgendug,
 Det gyder Liv og Kraft i Jordens Aare.

Paa Klintens Throne henter Danmarks Sen
 Et Glimt af gamle Danmarks Heltekrafter,
 Og naar han hører Volgens hule Dron,
 Da lytter han med bvi Begeistring efter;
 I Lunden henter Danmarks unge No
 Sit fromme Sind, sin Elfskovs Morgentøde
 Og jaaban hist paa Danmarks lille D,
 Sig Nordens bedste Krafter ventligt mebe.

Did gaar min Vei, hen til den lille D,
 Der er jeg født, der gyngebe min Bugge,
 D maatte den kun ogsaa see mig dø,
 Og tage Barnets sidste Vangfaldsfulke!
 Sid cengang her en yndig Aftenlund,
 Naar Solen synker, Aftenroben følger,
 Man maatte finde mig i Dovens Blund
 Med Diet beftet paa de sølvblaa Bølger!

Wilhelm Virkedal.

Du Blet i Hav, hvor Diet sig forkyrker
 Og Lanken gjerne bvaler, skjonne D!
 I tvangfri Gude, lig din Navnesøster,
 Du sagre, vennehulde danste No.

Blyfærdig du med Eser af grønne Skove
 Din hvide Barm tilhyster, Noen lig,
 Dit Byntespeil er dig den blanke Bode
 Og stelt, forfængelig du speiler dig.

Farvel du D, hvor ifkun Glæden bygger
 Og skyldfri Munterhed har sit Paulun.
 Hvor gjerne vilde jeg i dine Skjgger,
 Hensebe, slumre i et evigt Blund

Farvel! end et Farvel du blanke Bølge,
 Som ruller blidt mod Jomfrulandet hen;
 Du skal mit Hjertes Længsel didhen følge,
 Og kjærligt bringe mit Farvel igjen.

la Cour.

Tilleg.

Stege Sogn.
 Stege Kjøbstads Torder.
 Side 37, 68, 79.

Det er foran bemærket, hvorledes Stege Byes Borgere oprindelig saagodtsom udelukkende søgte deres Erhverv ved Fiskeri og Søfart, og at de først efterat der ved forskjellige uheldige Omstændigheder var gjort dem betydeligt Afbræk i denne Næringskshiel, nødtrængne lagde sig efter Agerbrug. Allerede 1535 skænkedes „Vesthale“ og Vesthalehang med Eng og Skov til Stege Borgere for evig Tid.“ Hermed kan imidlertid dog kun fornemmelig menes den Deel af Udsbhale, der nu kaldes Hørdnæs, en stor Eng, der udgjør den vestlige Deel af Udsbhale, hvilket ogsaa fremgaaer deraf, at denne reserveredes Stege By i Conditionerne til Landets Salg 1769. Denne Eng har hidtil udelukkende været benyttet til Græsgang.

Efterat Stege Borgere 1627 havde ansøgt Christian den Ate om Tilladelse til at indbegne noget af det Byen omgivende Overdrev til Eædeland, bestikkedes under 28. Decbr. f. A. en kongl. Kommission til at foretage det Fornødne i denne Sag, og 1632 lagdes da 162 Tdr. Land af Overdrevet Rødsteen under Byen paa Vilkaar, at Borgerne skulde „bygge deres Huse smukke

af brændte Steen og saaledes altid holde dem vedlige". Under Rødstenen var indbefattet Faareluftet og Ny-mark, hvilke tilligemed Nordremark udfiittedes 1814. Ved Auktionen over de mænste Godser 1769, kjøbte Stege By Røsten af Uloshale — 577 Tdr. Land for 1425 Rd. og Hegneben for 2260 Rd. Den forreste, Byen nærmest liggende Deel af denne udfiittedes allerede 1814, medens den til Uloshale hødende Deel — Baghegneden — først udfiittedes 1864. Forhegneden bestaar nu for størstedelen kun af kultiveret Agerjord, medens Baghegneden endnu meest henligger til Græs-gang. Denne bestaar nemlig, ligesom Uloshale mest af Sandbund beklædt med Grønsvær. Rettighederne i Uloshale henføres til visse Høveders Græsning — 4 a 500 — og fordeles imellem Eiendomsbesidderne i Forhold til de respektive Eiendommers Grunddele og Enge. Uloshalerettighederne ere imidlertid Tid efter anden bortjogte fra en betydelig Deel Eiendomme; Handelsbuiet Hage & Søn har saaledes tilkjøbt sig et overveiende Antal Grunddele og ere nu største Ebsciere her. Efter Hage & er Kammerraad Pult-sekken i Besiddelse af flest Uloshalerettigheder.

Siden 1836 har man begyndt at indstede Skoven i Uloshale, der nu udgjør omtrent 150 Tdr. Land med en frodig Trævært af Bøg, Eg, Linde og Naaletræer. 1697 fandtes i Uloshale Skov 2500 store Ege og 100 Bøge, endstjøndt Dens Skove vare bleone i høieste Grad ødelagte under Gardens Indquartering. Fra 1685—97 var der saaledes foruden den befalede Skov

hugst, fældet 26,154 Tge- og Bøgetræer. Skoven staaer paa en af Kullesteen og Sand dannet Havflod — fornemmelig paa Ryggen af Bølgerne, medens Bølgedalene, hvor de brede sig lidt, give Plads for smaa Mejer, der levere en flet Tørv, men maaskee gavne meget ved at holde paa Fugtigheden og saaledes „sætte Træerne istand til at finde fornøden Næring paa den farrige Jordbund.“ Efter kongl. Befaling blev 1697 Stege Ladegaard nedbrudt og af dens privilegerede Jorder 51 Tdr. 4 Skpr. Hartkorn, Mølle- og Møllemarken, deelte i 16 Lodder, hver paa 1½ Td. Hfr., som overlodes 16 Borgere i Stege til Brug mod en aarlig Afgift af 6 Rdlr. pr. Lod — isvrigt aldeles skattefri. 3 Konge- og Kirkeiende skulde svares 6 Tdr. Rug 6 Tdr. Byg og 4 Tdr. Havre. Disse Lodder bære endnu Navn af Sextenlodder, men ere isvrigt af forskjellig Størrelse efter Jordernes Bestaaenbed

Af Sextenjorderne er nu Gathrinedal	10
Puttskerken	2
Hage & Søn	1½
Slagter Chr. Olsen	½
Nyshøbing Skole	1
Friedenreichste Fideicommiss	1

Fremdeles blev af Mølle- og Møllemarken 9 Lodder a 1 Td. Hartkorn deelte imellem Borgermesteren, 10 Naadmænd, Byfogden og Byskriveren. De 10 sidste Embeder ere endnu tillagte respective 56 og 20 Tdr. Land af disse Jorder, der tilligemed Kræstegaards Jor-

den benævnes Embedsjorderne. Byfogden har desuden i Ulovshale 2 Engloeder paa 15 $\frac{1}{2}$ Td. Land. Byfogedtofterne, Byfkriveren 1 do paa 1 $\frac{1}{4}$ Td. Land.

En anden Deel af Ladegaardsjorderne, Bjørnshøjmarken, 18 Tdr. 3 Skp. Hartkorn udskiftedes til 21 Gaarde i Udby, hver med 7 Skp. Hartkorn og en aarlig Afgift af 4 Rdr. pr. Td. Hartkorn. Fortiden har Udby et Hartkorn af 112 Tdr. 5 Skp. 1 Fok. $\frac{1}{2}$ Alb. 3 Ulovshale har Udby Gaarde et særskilt, nordost for Skoven beliggende Overdrev af Hartkorn 2 Skp. 3 Fok. 2 $\frac{1}{2}$ Alb., der benyttes som fælles Græsgang med Undtagelse af 5 Mænds Part, der er udskiftet.

Cathrinedal er en tæt østen for Stege ved Møret smukt beliggende Gaard. Den har en 2-Staged Hovedbygning med gode hensigtsvarende Udbygninger. Gaarden er bygget af Kammerraad P. Hoff, der tilkjøbte sig 7 af Sertenlodderne, 17 $\frac{1}{2}$ Tdr. Land af Stege gamle Embedsjorder, samt Jorderne af en nedlagt Gaard i Udby. En senere Oier, Major Plum, har endvidere kjøbt 2 Sertenlodder og dennes Søn, den nuværende Besidder, 1 do., saa at Gaarden nu ialt har et Areal af 200 Tdr. Land, stykfat for 25 Tdr. Hartkorn.

Til Cathrinedal hører desuden en Smedie og nogle Husse, samt $\frac{1}{2}$ Part af Kjeldby Kirkeiende og Metrigbeder i Ulovshale. Til G. hører en smuk Have og en tiliggende lille Lund.

Alf Storre Gaarde i Stege Sogn kan mærkes

Nebbellegaard, vest for Stege — med en smukt beliggende elegant Hovedbygning. Gaarden er sammensat af 2 Bøndergaarde fra Nebbele, har et Areal af 90 Tdr. Land med 12 Tdr. Hartkorn. Paa Jorderne's Forbedring anvender nuværende Eier Meget.

Køst er Færgegaard med 120 Tdr. Land, samt Den Lindholm, der benyttes til Græsning og Høstet, og Egholm. Gaarden har 15 Tdr. Hartkorn og smukke nyopførte Bygninger. Den kostede ved sidste Salg 1855, 75,000 Rd. Indtægten af Færgerettigheden anslaaes til omtrent 2000 Rd.

Hovedskov By med kun to Gaarde, der ere de største og bedste Bøndergaarde paa Øen, samt $\frac{1}{2}$ Gaard og 2 Parceller, der tidligere udgjorde en tredje Gaard.

Stege Sogns kongetiendepænde Hartkorn er tilsammen 568 Tdr. 5 Skp. 3 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb.; Matrikuleret Kongetiende, 64 Tdr., borer til Klintholm. Præstetienden udgjør: Hvede 32 Td. 4 Skp. $1\frac{1}{2}$ Fdk., Rug 62 Td. Byg 138 Td. 6 Skp. 2 Fdk., Græs 25 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk., Havre 28 Tdr. $2\frac{1}{2}$ Fdk.

Kjøbstadens Udgifter vare i 1864 til Fattigvæsenet 2000 Rd., Skolevæsenet 2800 Rd., Kommunen 4,470 Rd.

Landfogedets: til Fattigvæsenet 2,188 Rd., Skolevæsenet 1,840 Rd., Kommunen 1,176 Rd.

Damsholte Sogn.

Marienburg Gaard og Gods.

(S. 89.)

Hovedgaarden Marienburg tør utvivlsomt anføres som en af Kongeriget bedste Gaarde. Det den underliggende Bøndergods bestod, da det 1821 kom i den nuværende Gierds Besiddelse, i 90 Gaarde og 200 Fude. Baade Gaard og Gods vare efter gl. Matr. ansat til 71 Tdr. 2 Alb. frit og 447 Tdr. 6 Skpr. 1½ Fdk. ufrit Hartkorn, samt 5 Tdr. 6 Skpr. fri og 3 Skpr. 2 Fdk. 2 Alb. ufri Skovskyd. Bøndergodset var besiggende i D a m s h o l t e, P h a n e i j o r d og Stege Sogne. I Damsholte Byerne Gbbelnaß og Brænderup, i hvilken sidste dog 5 Gaarde vare Seleviendom, men Herlighedskretten tilhorte Marienburg, der opkrævede Skatter og havde Stiftejurisdiktion; endvidere Lind, Sprove, Røddinge og Bastenaß. Lilleind, Rieby og Nytebel, hvilken sidste By tildeels er et Hifferleie og har kun smaa Lodder. I Phanebjerg Sogn Byen Leerbeil med 5 Gaarde, der kun forrettede halvt Hovet; i Stege Sogn Byerne Lindemark og Nebbele.

Judicaterne af dette store Bøndergods var dengang godt ubetydelige: i Almindelighed 4 a 6 Tdr. Korn pr. Gaard i Landgilde foruden Hovetiet, der blev forrettet til Hovedgaarden, men hooresfor dog Lindemark

var fritaget. Da Højjægermester Lut e in overtog Godset hvilede betydelige Restancer paa samme. Bønderne vare i den Grad forarmede, at Gieren maatte laane dem baade Føde- og Sædeforn, uden hvilket mange Gaarde vilde have henligget udtyrkede.

I 1836 begyndtes paa Gaardmandshoveriets Afskaffelse, hoortil Gaardmændene dog ei vare særdeles villige, saa at der hengik endeel Aar inden dette fuldstændigt opnaaedes. Men fra dette Tidspunkt sporede^s en stadig Fremgang hos Godsets Bønder, hvis Vilkaar nu kan betegnes som særdeles tilfredsstillende. I de senere Aar ere Gaardene, efterhaanden som de blive sættede, gaaet over til Arvesætte, saaledes til Dato ialt 39. Betingelserne for Salget have i Almindelighed været følgende: Halvdelen af Arvesættens summen er sat fast saaledes, at den ene Halvdeel forrentes med 4 pCt. pro Anno og Resten med 1 Rd. Byg efter Capitelstort for hvert 100 Rd. Den anden Halvdeel udbetales i visse Aar eller indstaaer i Gienkomsten med 4 pCt. og paa et halvt Aars Opsigelse.

Siden Hoveriets Afslutning er Marienborg Hovedgaard ogsaa gaaet frem i en overraskende Grad; den er nu fuldstændig drainet og merglet, og i alle Henseender i en ganske udmærket Drift. *F r æ n d e r u p g a a r d* udgjorde i sin Tid 2 sammenlagte Bøndergaarde fra Frænderup; denne Gaard blev for en Deel Aar siden i en høist forfalden Tilstand indlagt under Marienborg Hovedgaard, der nu har et Tiliggende af 1065 Edr. Land, hvoraf dog

omtr. 100 Tdr. Land ere Mose. Den er for Tiden inddeelt i 7 Marker, hver paa 105 Tdr. Land, foruden flere mindre Bimarker og en Gaaregræsgang. Af Eng have 100 Tdr. Land. Gaardens Besætning er 200 Køer foruden Ungkvæg og 700 Stk. Faar.

3 Trediveerne af dette Aarhundrede oprettedes Meierigaarden *Egelvke*. Dens Jordtilliggende bestaaer af 2 fra Marienborg henlagte Marker, en tidligere Kobave, Slotshaven kaldet, 1 Gaard fra Frenderup, 1 fra Lillesind, samt flere tilkjøbte Jordstykker. Denne Gaard ansees som den bedste paa Møen af lige Størrelse. Den har et Areal af 324 Tdr. Land, og Bygningerne, der i de senere Aar ere opførte af Hofjægermester Lutten, ere udmærkede. Stuebygning gives dog ikke. Gaarden drives af en Forvalter for Gierens Regning. Egelykke har stærke frugte Jorder med Mergel-Underlag; de ere i stærk Gjødningskraft, udmærket kraftfulde og alle fuldstændigt draineede.

Jorderne til Marienborg ere mildere men fortrinlige Kornjorder, der næsten aldrig staae seil, men i Gjennemsnit give rig Afgrøde. Gaarden ligger særdeles bekvemt for sine Jorder. For faa Aar siden er Meieriet nyt opført med en sjelden smuk Kjælder og — Dampapparat i Bryggeriet. Det hele Meierivæsen, hvorfra Ballen i en underjordisk Rende ledes til et ligeledes nyt opført fertrinligt indrettet Svinehus — kan betragtes som Monnet i sit Slægt.

3 Ferkindelse med Haven staaer den saakaldte Dyrehave, der nu er beplantet og i Høst Opvært.

Grundlagte Veie afgive behagelige og skønne Spadseretogange. I Forening med Haven og de nye Anlæg paa Leerbek's Banker er der saaledes ialt circa 150 Tdr. Land, der danne et storartet og smukt Parkanlæg.

Skovene til Marienberg indeholde nu — efterat den tidligere Dyrehave er indtaget til Fredskov og betydelige Plantninger udførte paa forhen skovløse Jorder — 600 Tdr. Land, der ved omhyggelig Kultur under den nuværende Eier ere bragte i fortrinlig Stand og ledere blandt de moenste Skove det rene og bedste Brænde.

S p a r r e s m i n d e er en Bøndergaard fra Gobelvæsk. I sin Tid folgte den af Kammerherre Galsmette til Inspektør Sparre. Her findes en grundmuret Stuebygning og en ret net Have. Dens Jorder, circa 80 Tdr. Land, ere i meget god Drift. Her findes en udgravet Kæmpehei med enkelt Kammer, samt flere Stenminder fra Oldtiden.

Byerne Nødtinge og Sprove have i Almindelighed lettere Jorder, men ved omhyggelig Behandling have de efterhaanden modtaget saadanne Forbedringer, at der nu findes fortrinlige større Bøndergaarde.

Den Borren hører til Jidsinævnte By. Den udgjør 104 Tdr. Land, er deelt imellem Gaardmændene og haaber deels i Hæfte, deels i Alevæfste. Damsbolste Sogns Konge- og Kirkeriende, der hører er matriculeret 56 Tdr. og har 517 Tdr. 7 Esp. 3 Fdt. $\frac{1}{2}$ Alb. tiendebønde Hartkorn — eies af Marienberg.

Sognets Udgifter i 1864 vare til Fattigv. 1822 Rb., Skolev. 922 Rb., Kommunev. 1456 Rbdr.

Danskholte Konge- og Kirkeiende udgjør (In Natura): Hvede 65 Tdr., Rug 42 Tdr. 2½ Sfp., Byg 131 Tdr. 5½ Sfp., Grter 15 Tdr., Havre 1 Td. — Contant 103 Rbdr.

Efter Capitelstart udgjør den: Hvede 39 Tdr. 4 Sfp., Rug 254 Tdr. 5 Sfp., Byg 371 Tdr. ½ Sfp. Grter 12 Tdr. 4 Sfp.

Phanefjord Sogn.

Seu Side 93 anført findes i dette Sogn et anseeligt Areal Skov, Grønvedskov, hvis nordøstlige Deel kaldes Dampshaven, samt Vindebek's Skovhave, i hvilke Skove Godsens Bønder have lige Andeel og hvoraf de ikke blot have fornødent Brændsel, men tillige en aarlig Bengrindtægt. Jorderne i Sognet ere af meget forskjellig B. Staaenbed. Saaledes ere Vindebek's Agerland lerede og muldede, medens f. Ex. det til Haarbelle, Nisebn og Keerbek for en Deel falder let og sandet.

Fortrinligt Tørveflær findes flere Steder i Sognet. Sognets Udgifter vare i 1864 til Fattigvæsenet 1954 Rd., Skolevæsenet 1992 Rd., Kommuneafgifter 978 Rd.

Phanefjord Præsteliende udgjør: Hvede 41 Tdr. 4 Esp. $\frac{1}{2}$ Fdt., Rug 103 Tdr. 7 Esp., Byg 259 Tdr. 4 Esp. $1\frac{1}{2}$ Fdt., Græs 9 Tdr. 7 Sk. 3 Fdt., Havre 6 Tdr. 3 Esp.

Kjeldby Sogn.

S. 95.

Den første Hovsgaard i Sognet er Kloster-
flovgaarden med 230 Tdr. Land forstørredelen
gode Muldjorder, dog ere 40 Tdr. Land, der er lagte
til Gaarden fra Nordfeld, stærke Leerjorder 3 de senere
Aar har denne Gaard, der, som anført tilhører Nord-
felds Eier og drives for dennes Regning, modtaget
betydelige Forbedringer. Bygningerne ere nye og sær-
deles henholdsvis indrettede, Jorderne i stærk Gjød-
ningskraft og gennemgaaende Draining og Værgning
fortaget. Besætningen er 35 Køer og 250 Gaar.
Det samlede Hartkorn er 19 Td. 2 Eskr. = Fdt. 1 Ellb.
Uvridelig var den en almindelig Bondegaard fra
Ullemark, paa c. 70 Td. Land, da den kjøbtes af en tid-
ligere Eier af Nordfeld.

Landskledgaard, der findes omtalt S. 96,
har foruden det opgivne Areal omtrent 6 Tdr. Land

beskrevet med Skov af den nuværende Gier, samt rigeligt Tervefkar deels i Gaardens Moser, deels i 2 Parter paa Raabylle Se. Alle til Gaarden hørende Bygninger opførte af nuværende Gier, Kammerraad Schmitz, ere gode, hensigtsmæssigt indrettede og vel vedligeholdte. Dairent alle Jorderne ere drainede og i fortrinlig Drift. Der holdes 50 Køer foruden Ungkvæg, 50 Saar, 12 Heste.

Rjeldby Præstegaard, hvis Jorder høre til de bedste paa Den og udgjøre et samlet Areal af 93½ Tdr. Land, har nye og gode Bygninger. Til Holingen hører en ved Noret beliggende ypperlig Eng, samt 13 Tdr. Land i den ½ Mil fra Gaarden liggende Naglemose, i hvilken over 150 Tdr. Land store Mose Rjeldby, Ullemark og Speilshy Gaarde ogsaa have Partier. Et Skovluffe paa 3½ Tdr. Land hører til Embedet. Ligesom Jorderne i Rjeldby Sogn i det Hele maa ansees som ypperlige Kornjorder, saaledes ere navnlig de til Ullemark hørende af ganske fortrinlig Bestaaffenhed. Blandt Sognets Byer har Pollerup det mindste Areal, men da den gamle Hovedgaardstaxts Jord endnu hører dertil, boder dette noget herpaa. Af Speilshy, der hører under Nordfeld, ere 2 Gaarde overgaaede til fuld Eiendom. Oddermose, i ældre Tider et anseeligt Fiskeleie, udgjør nu 2 Huse med omtrent 10 Tdr. Land ved søndre Strand. Rjeldby Sogns Kirkeeiende eies af et Interessentskab, Fru Hage, Frøken B. Hages Legat, Proprietair Plu m

til Cathrinedal og Kammerraad Schmitz til Landsled, hver $\frac{1}{2}$ Deel. Saavel denne som Præstetienden ere fastsatte ved frivillige Overenskomster til 51 $\frac{1}{2}$ Td. Hvede, 41 $\frac{1}{2}$ Td. Rug, 27 $\frac{1}{2}$ Tdr. Byg, 24 $\frac{1}{2}$ Tdr. Græs, 10 Tdr. Havre for hver, og betales deels in natura, deels efter Capitelstart. Kongetienden er fastsat til 272 Tdr. 2 Ekr. Byg, der betales efter Capitelstart, og tilfaldet, som S. 100 anført, Sognepræsten ved Barton.

Gluelunde Sogn.

(S. 101.)

Fra Hovedgaarden Nordfeld, hvortil oprindelig herte 69 Bøndergaarde og 105 Huse, er hidtil bortsolgt til reen Eiendom 36 Gaarde og 54 Huse med samlet Hartkorn 224 Tdr. Salget er skeet paa særdeles billige Vilkaar, hvorom den Omstændighed ogsaa vidner, at Kjøberne stundom ved Salg af en Parcel fra Gaarden have kunnet opnaae dens fulde Kjøbeium derfor.

Nordfeld Hovedgaard, hvis Areal og Hartkorn forhen er angivet, er inddeelt i 6 Sædemarker med gode, stærk lerede Jorder, der under nogenlunde gunstige Veirforhold give udmærket Afgrøde. Ved de tilliggende Enge i Semose, Borrefø og Gammelshø er den Ulempe, at de ere langt fjernede fra hinanden og tildeels fra Gaarden. Under almindelige Forhold kan her høstes circa 300 Ræs Hø. Til Gaarden holdes 160 Rør

foruden Ungqvæg og 6—700 spanske Faar, 30 Stkr. Heste. Imellem de vestre Marker og Gaarden ligger Fretskoven, der saaledes maa passeres forat komme til disse; dog raader en ny anlagt god Vei meget Bod paa denne Ulempe. Gaarden ligger ivoirigt godt for sine Jorder. Skovene, 370 Tdr. Land, ligge imod Syd og Vest. Nordfelds Bygninger er for Udbusenes Bequemende gode, hvorimod disse ikke kan siges horeten om den saakaldte Hovedbygning eller om Korvagterboligen, der begge ere gamle og brostfaldige. En ny indrettet Mælkstald svarer til Nutidens Fordringer. Selreierbyen Naabylille var den første By, der udflyttedes herpaa Landet. Denne Forretning lededes af Bonden Lars Hansen dersteds som Formand, hvorefter han bærede med Landhuusholdningssekskabets Fortjenstmedaille. Alle Gaardene paa en nær udflyttedes og ligge godt for deres Jorder. Til Gaardene, hvis Areal er imellem 30—40 Tdr. Land, horer endeel Hovedgaardstact fra Odset Nr. 3, der dog ligger skilt fra disse, samt store Torvemoser paa Naabylille Sø. Endeel Udflytninger have senere sundet Sted ved Byen, og de mange jordløse Huse, der Tid efter anden ere ovsorte, have foranlediget Tilflytning af mange fattige Familier til Byrde for Sognets fattigvæsen. Præstegaardens Auling er 52 Tdr. Land god Jord. Kaldet er benificeret med Konge- og Kirke-tienden, som ved indgaaet Forening er ansat til 17 Tdr. 3½ Skp. Heste, 114 Tdr. 1 Skp. Rug, 303

Idr. 4½ Esp. Byg. 13 Idr. 3½ Esp. Urter, 11 Idr.
 5 Esp. Havre. Kirkeienden eies af Klintholm. 3
 Sognet ligger store Duregaard tæt til Nordfeld med
 Hartkorn 6 Idr. 2 Esp. 3½ Alb. udmærkede gode
 Jorder og en lille Bøgestov. Sognets Udgifter vare i
 1864 til Fattigvæsenet 1207 Rdr., Skolevæsenet 1598
 Rdr., Kommunevæsenet 1214 Rdr.

Vorre Sogn.

(S. 107.)

Ved Godiernes Salg 1769 folgte Aalebøl By,
 der bestod af 16 Gaarde, til Beboerne selv mod Gulds-
 mægtig paa Amtstuen, Jydtmanns Caution, for 5257
 Rdr. 8 ø. Da Bønderne imidlertid ikke kunde præ-
 stere den inden 24 Timer lovede Afbetaling, fik
 Jydtmann Kjøbet overført paa sig, nedlagde derefter
 2 af Byens 16 Gaarde og opførte 1773 paa disse
 Jorder tilligemed noget Hartkorn fra de andre Gaarde,
 Aalebølgård, som 1808 af Jydtmanns enke

fulgte til Nordfelds Gier, Kammerherre Bülow for 35,000 Rdlr.; ved Godslets Salg 1820 medfulgte den i Kjøbet. Malebefgaard har udmærket gode stærkt lerede Jorder, Anpart i Sømoße, Kampen og nogle Enger i Borre Møse, samt en tilliggende Skov paa 30 Tdr. Land; til Gaarden haves en Besætning af 40 Køer og 400 Faar. Af Malebef By er 7 Gaarde overgaaede til Eiendom. Byens Jorder ere fortrinlige og Fodderne store; nogle Udbyttere endog indtil 100 Tdr. Land.

Borre Præstekald har et Jordilliggende af 28 Tdr. Land med fortrinlige Enger, men sjernt fra Gaarden.

Kongetienden, der tilhører Gieren af Nordfeld og er matriculeret for 45 Tdr. 6 Skpr., har i Tiende 49 Tdr. 6 Skpr. Hvede, 51 Tdr. 2 Skpr. Rug, 163 Tdr. Byg, 37 Tdr. 5½ Skp. Havre, 37½ Td. Ørter. Kirketienden, der hører til Viskund, matriculeret til 45½ Td., har i Tiende 49 Tdr. 6½ Skp. Hvede, 53 Tdr. Rug, 170½ Td. Byg, 37½ Td. Havre, 37½ Td. Ørter.

I Sognet ligger Tiendegaarden, med et Areal Agter og Eng paa circa 100 Tdr. Land gode, men fide Jorder; den hørte tidligere under Klintholm, men er nu overgaaet til Eiendom. Sognets Udgifter vare i 1864 til Fattigvæsenet 742 Rdlr., Skolevæsenet 1359 Rdlr., Kommunevæsenet 170 Rdlr.

Magleby Sogn.

(S. 110.)

I dette Sogn findes Hovedgaarden Klintholm med c. 430 Tdr. Land Ager og c. 30 a 40 Tønder Land Løvemose; og henimod 70 Tdr. Hartkorn. Jorderne ere i Almindelighed meget høie med mange og betydelige Baffer, der i høi Grad besværliggjør Dyrkingen.

Gaarden blev drevet med fuldt Høveri til 1853, og Bønderne vilde endogfaa den Gang meget uødig affaa denne Betalingsmaade; men det var paa høie Tid at denne Driftsbrug gik bort, da Gaarden led betydeligt derunder. Bygningerne, der ligge i høi Grad ufordeelagtigt for Jorderne, ere isørigt alle grundmurede og solide, men lade dog endel tilbage at ønske med Hensyn til Nutidens Fordringer.

Det kunde menes, at de ofte paafaldende Høider bestode af lette og maadelige Jorder; men dette er faa langt fra at være Tilfældet, at disse endog paa mange Steder ere høit matriculerede, ligesom man ogsaa her ikke sjældent træffer gode Leerjorder. Fra Steder træffes en faa mærkelig Uoverensstemmelse i Jordernes Bonitet som her, da saagodtsom alle Jordarter undertiden kunne findes paa faae Tdr. Land. Gaarden er mærglet stærkt, afgiver kun lidet Straa, men gode Fod. I det Hele ere Klintholms Jorder utvivlsomt bedre, end man ved løselig Beskuelse skulde tro; men Græsjet slaar i tørre Aaringer ofte feil. Jorderne

ere i høi Grad fyldte med Stene; de ere til Drift indbeelte i 7 Marker, hoer paa c. 62 Tdr. Land. Høslænderiet er paa 120 Røer, 32 Sitr. Ungqvæg og af Gaar holdes 450 Sitr. Det til Gaarden hørende Bøndergods er omtalt pag. 100.

Til Klintholm hører *Steen gaarden*, beliggende længere mod Øst, i Klintestovens sydlige Kant, nær Klinten. Indtil 1803, da denne Udsøgaard opførtes — Løden af Kampesteen — var dens Jordtilliggende, 106 Tdr. Land, hvoraf circa 90 Agerjord — overladt Bussinge Gaardm. til Brug mod en aarlig Afgift af 14½ Rdlr. Jorberne ere meget lette, høie og med stærkt Underlag af Kridt. De Baffer, som findes her, søge deres Rige i Steilhed og Længde, og som Følge af dette voldsomt kuperede Terrain høstes der kun faa Guld, ligesom Græs næsten ikke findes. Klintholm har det største Skovareal af de mænstle Gaarde, henved 1100 Tdr. Land. Paa de tidligere aabne Steder paa Aborrebjerg og forskjellige Punkter i Klintestoven har nuværende Gier, Hr. Kammerherre *Scaveni us*, anvendt betydelige Summer ved Beplantning af dette c. 400 God høie Terrain, hvor der de fleste Steder findes en meget skøn Dvært, fornemmelig af *Maaletræer*. — *Wagleby Præstegaard*, der ligger tæt ved Kirken, blev for omtrent 11 Aar siden opført af ny, da den gamle brændte. Den til Embedet hørende Aoling, 89 $\frac{1}{2}$ Tdr. Land, hvoraf 10 Tdr. Land ene bruges til Græbning, har en Udstrækning af c. $\frac{1}{2}$ Mil, et synligt Beviis paa en slet Ud-

stiftning. Sognets Præstetiende er 34 Tdr. $4\frac{1}{2}$ Skv. Byg, 73 Tdr. Rug, 137 Tdr. $4\frac{1}{2}$ Esp. Byg, 60 Tdr. Havre, 50 Tdr. 6 Espr. Græs, 1 Td. 4 Espr. Vikker, som svares deels i Penge, deels efter Capitelstart. I Sognet findes 2 Frederik IV Skoler, i Magleby og Mandemark; til førstnævnte hører en Jordlod paa $3\frac{1}{2}$ Td. Land, og Kæreren har deuden i aarlig Løn 70 Tdr. Byg og 36 Rdlr. Mandemark Skole har 4 Tdr. Land, 70 Tdr. Byg aarlig og 12 Rdlr.

Sognets Udgifter i 1864 vare til Fattigvæsenet 744 Rdlr., Skolevæsenet 1050 Rdlr., Kommunevæsenet 825 Rdlr.

Rettelser:

Side	9,	6.	Vinie fræden, stæer:	1559	læ8:	1659.
—	40,	10.	" " "	1572	"	1582.
—	41,	6.	" fræven "	1613	"	1513.
—	41,	18.	" " "	436	"	476.
—	44,	2.	" " "	1757	"	1657.
—	73,	4.	" " "	1533	"	1534.
—	79,	1.	" foræden "	20,000	"	200,000.
—	89,	12.	" fræven: Punktummet om Dannefer ubg.			
—	97,	6.	" " stæer:	421	læ8:	1421.
—	107,	1.	" fræden "	4	"	2.
—	160,	5.	" fræven "	By	"	By.

Forklaring:

- 1 Kirken
- 2 Rådhuset
- 3 Bredtjørns Andstald
- 4 Torvet
- 5 Tårngade
- 6 Ballestgade
- 7 Møllegade
- 8 Gaaestavest
- 9 Tjørrestade
- 10 Skammelsstræde
- 11 Lønggade
- 12 Pøblingervej
- 13 Drøyer eller Skækestade
- 14 Dybsbrostræde
- 15 Skolestade
- 16 Store Kirkestræde
- 17 Lille Kirkestræde
- 18 Billedhuggerstræde
- 19 Ballenagerstræde
- 20 Bøgerstræde
- 21 St. Geortrudstræde
- 22 Børnestræde
- 23 Store Kirkestræde
- 24 Store Bro
- 25 Hauser
- 26 Nyshillingstien
- 27 Pøkkhus
- 28 Skibsværft
- 29 Toldhuset
- 30 Møllepart
- 31 Haver
- 32 Bønger
- 33 Nygade
- 34 Stiftelse
- 35 Løngvej af Bøgersby
- 36 Sjøgeløse
- 37 Bøgersbyhøjen

Grundrids
af
STEGE
1865.

W. H. Stiles del.

Auth. text. lith. by W. H. Stiles.

Talaren.

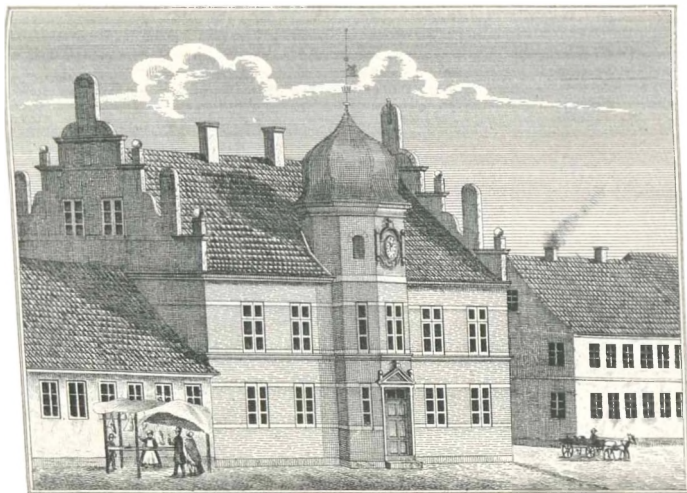
11000000

**RØDDINGE
ERIKSGILDES SEGL.**

11000000

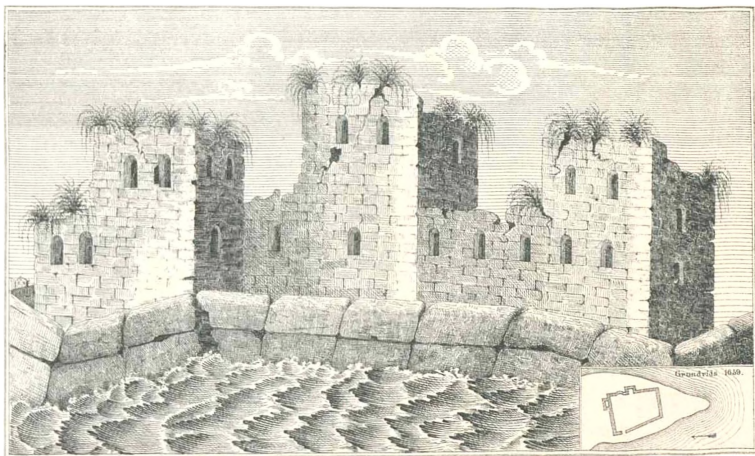
Mølleporten.

L. Jensen's Forlag

Ar. Thomsen's Forlag, Kbh. 1848

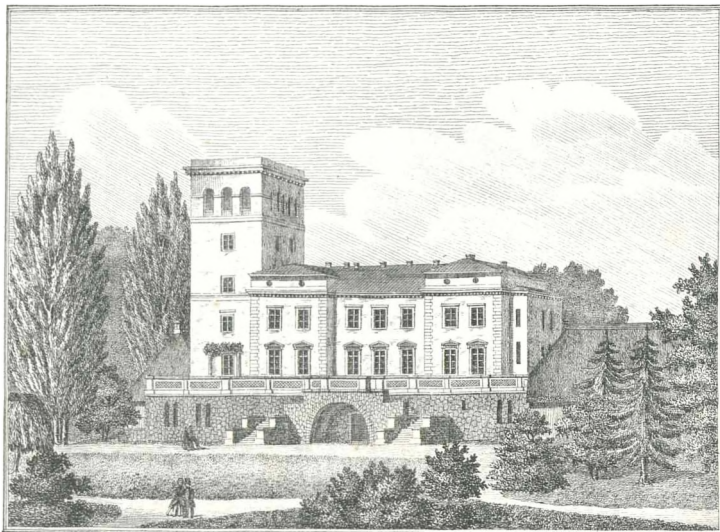
Raadhuset.

J. Jensen's Forlag

Armand's and Son's Lith.

Ruiner af Stegeborg.
(1710).

J. Jensen's Forlag

Av Thomsen's Forlag

Marienborg.

